रुन्टीगढी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

रोल्पा, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र

मस्यौदा प्रतिवेदन

२०८०

रुन्टीगढी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

होलेरी, रोल्पा

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

रोल्पा जिल्लाका १० वटा स्थानीय तहहरूमध्ये करिब २३२.६८ वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा फैलिएको तथा यस रुन्टीगढी गाउँपालिकाको विकास गर्न भौगोलिक दृष्टिकोणले चुनौतीपूर्ण छ तर पनि गाउँपालिकालाई समृद्ध बनाउनका लागि सम्भावित श्रोत र आधारहरू प्रशस्त मात्रामा छन् । साविकको गाउँ विकास समितिहरू झेनाम, सखी, जौलीपोखरी, मसिना, डुब्रिङ, जेदबाङ (७, ८ र ९) र दुविडाँडा समावेश गरी रुन्टीगढी गाउँपालिका गठन गरिएपछि यो गाउँपालिकाको प्राथमिक घरधुरी तथ्याङ्क संकलन मार्फत समग्र वस्तुस्थिति झल्कने पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

राज्यको पुर्नःसंरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस गाउँपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँपालिकाको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ। यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी गाउँपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु। यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भए तापनि सीमित श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो पार्श्वचित्र तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउने गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण परिवार, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरु, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, घर-घरमा गई घरधुरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबै गणकहरूलाई तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु। यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन सम्पन्न गर्ने श्री इन्टिग्रेटेड स्टडिज एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. अनामनगरलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु।

अन्त्यमा गाउँपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालीन सोचका साथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने आशा गरेको छु।

जनक पुन

अध्यक्ष

रुन्टीगढी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
होलेरी, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

शब्द-शुभेच्छा

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि गाउँपालिकाको समग्र तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा Android Apps द्वारा घरपरिवार तथ्याङ्क संकलन गरी गाउँपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएका श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट संकलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिंचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा गाउँपालिकाबासीहरूलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा रुन्टीगढी गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० का विविध जनसांख्यिक पक्षहरू समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नु हुने सबैवडाबाट खटिनु भएका गणकहरू, घरपरिवारको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने गाउँपालिकाबासी, गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा कार्यालयका प्रमुख, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरु, विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, गाउँ कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता श्री इन्टिग्रेटेड स्टडिज एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि.लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सरिता के.सी.
उपाध्यक्ष

रुन्टीगढी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
होलेरी, रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

मेरो भन्नु

साविकका गाउँ विकास समितिहरू फेनाम, सखी, जौलीपोखरी, मसिना, डुब्रिङ, जेदबाङ (७, ८ र ९) र दुविडाँडा समावेश गरी जम्मा ९ वटा वडा कायम गरी मिति २०७३/११/२७ मा रुन्टीगढी गाउँपालिका गठन गरिएपछि घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गरी प्राथमिक तथ्याङ्कका आधारमा पहिलो पार्श्वचित्र तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनर्संरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्खिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सीमित समय तथा स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो गाउँपालिकाको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर गाउँपालिकाको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ यस मार्फत् हाम्रा सम्भावना र चुनौतीहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, वडा अध्यक्षज्यूहरु, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत कार्यालयका प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू, घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गर्नुहुने गणकहरू तथा तथ्याङ्क संकलनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता श्री इन्टिग्रेटेड स्टडिज एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. अनामनगर, काठमाडौंलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहने आशा व्यक्त गर्दछु ।

रेमन्त बहादुर डाँगी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

परिच्छेद- १: परिचय		**१**
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	उद्देश्य	१
१.३	कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू	२
१.४	तयारीका चरणहरु	२
१.५	वस्तुस्थिति विवरणको सीमा	३
परिच्छेद- २: गाउँपालिकाको चिनारी		**४**
२.१	भौगोलिक अवस्थिति	४
२.२	ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण	४
२.३	राजनैतिक अवस्थिति	४
२.४	धरातलिय अवस्था	५
२.५	प्राकृतिक सम्पदा	८
२.६	साँस्कृतिक उत्कृष्टता	८
२.७	विकासका मुख्य सम्भावनाहरू	९
परिच्छेद- ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण		**११**
३.१	मुख्य वस्ती र घरपरिवारको विवरण	११
	३.१.१ मुख्य वस्ती	११
	३.१.२ घरपरिवारको विवरण	११
३.२	जनसंख्या वितरणको अवस्था	१२
३.३	उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण	१४
३.४	मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण	१६
३.५	धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण	१९
३.६	जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण	२१
३.७	घरमुलीको विवरण	२२
३.८	पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण	२३
३.९	आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण	२४
३.१०	अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण	२५
३.११	बसाईसराइ सम्बन्धि विवरण	२७
३.१२	व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण	२८
३.१३	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित विवरण	३३
परिच्छेद- ४: आर्थिक अवस्था		**३५**
४.१	प्रमुख आर्थिक विवरण	३५
	४.१.१ प्राविधिक, सिपयुक्त तथा विषेश दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरण	३५
	४.१.२ औसत आम्दानीको विवरण	३६
	४.१.३ परिवारको खर्च तथा बचतको विवरण	४०
	४.१.४ विपन्नता स्तरीकरण विवरण	४३
	४.१.५ खाद्यान्न सुरक्षाको अवस्था	४४

४.१.६ आवास संरचना विवरण ४४
४.१.७ गरिबीको दर (गरिबीको रेखामुखी रहेको जनसंख्या) ४६
४.१.८ आयात तथा निर्यातको अवस्था ४६
४.१.९ औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था ४७
४.१.१० सुकुम्बासी सम्बन्धी विवरण ४७

४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व ४७

४.२.१ भू-उपयोगको विवरण ४७
४.२.२ भू-स्वामित्व ४८
४.२.३ खेतियोग्य जमिन सम्बन्धि विवरण ४९
४.२.४ बाँझो जमिन सम्बन्धि विवरण ५०

४.३ कृषि तथा पशु विकास ५०

४.३.१ सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण ५१
४.३.२ सिंचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण ५१
४.३.३ सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण ५२
४.३.४ कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण ५२
४.३.५ नगदेबालीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण ५७
४.३.६ पशुपन्छीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण ५८
४.३.७ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा ५८
४.३.८ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ५९
४.३.९ पशुपन्छिमा लाग्ने रोग तथा किरा ५९
४.३.१० व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण ६०
४.३.११ कृषि तथा पशुसेवासंग सम्बन्धित मानव संशाधन ६२
४.३.१२ कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह तथा सामुदायिक संस्थाको विवरण ६४
४.३.१३ संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र ६८
४.३.१४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ६८

४.४ पर्यटन विकास ६९

४.४.१ पर्यटकिय स्थलहरूको विवरण ७२
४.४.२ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण ७३

४.५ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ ७३

४.५.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी) ७३
४.५.२ व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि विवरण ७४
४.५.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धि विवरण ७४
४.५.४ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ७४
४.५.५ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण ७५
४.५.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण ७७

परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था ७९

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास ७९

५.१.१ सामुदायिक विद्यालय सम्बन्धी विस्तृत विवरण ७९
५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता ८२
५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण ८५
५.१.३ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ८८

५.१.३ विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका तहगत छात्रछात्राको विवरण ९४
५.१.४ विद्यालय वाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाको विवरण ९४
५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण ९५
५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण ९५
५.२.२ स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्तिको विवरण ९५
५.२.३ स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ९५
५.२.४ उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरु ९६
५.२.५ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण ९७
५.२.६ बाल स्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था ९९
५.२.७ प्रमुख रोग र उपचारसम्बन्धी विवरण १००
५.२.८ सुरक्षित मातृत्व १००
५.३ खानेपानी तथा सरसफाई १०६
५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण १०६
५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था १०८
५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण १०९
५.३.४ फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण १०९
५.३.५ ढल निकासको तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था १११
५.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण १११
५.४.१ लिङ्गअनुसार बालविवाह १११
५.४.२ बालक्लव तथा संजालको विवरण ११२
५.४.३ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था ११३
५.४.४ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या ११३
५.४.५ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिला ११४
५.५ युवा तथा खेलकुद र मनोरञ्जन ११४
५.५.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्वन्धी विवरण ११४
५.६ कला, भाषा तथा संस्कृति ११५
५.६.१ सार्वजनिक स्थल, पाटीपौवा र चौतारा ११५
५.६.२ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण ११५
५.७ शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण ११६
५.७.१ शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण ११६
परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिती ११८
६.१ वन क्षेत्रको अवस्था ११८
६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन) ११८
६.१.२ वृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण १२३
६.१.३ जडिबुटि उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण १२३
६.१.४ गाउँपालिकाका क्षेत्रबाट निकासी हुने वन पैदावरको विवरण १२५
६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र १२५
६.२.१ पानीको मुहानसम्बन्धी विवरण १२५
६.२.२ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू १२५
६.३ जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा १२६
६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण १२६

६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण १२६
६.३.३ राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्षण, मध्यवर्ती तथा संरक्षित क्षेत्र १२७
६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन १२७
६.४.१ जोखिमयुक्त (संवेदनशील स्थानमा बसोबास गरेका परिवार) विवरण १२८
६.४.२ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय १२८
६.४.३ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण १२९
परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था १३०
७.१ यातायात पूर्वाधार १३०
७.१.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था १३०
७.१.२ सवारी सुविधा र रुट १३३
७.१.३ गाउँ क्षेत्रभित्र चल्ने सवारी साधन १३३
७.१.४ आफु बसोवास गरेको स्थानबाट नजिकका बजारकेन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १३४
७.१.५ बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण १३५
७.२ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा १३५
७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार) १३६
७.२.२ बत्ति बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार १३७
७.२.३ जलविद्युत, सौर्य उर्जा, वायु उर्जाबाट विद्युत उत्पादन विवरण १३९
७.२.४ वैकल्पिक उर्जा (लघु जल विद्युत, सोलार, बायोग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार १३९
७.३ सञ्चार तथा प्रविधि १३९
७.३.१ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण १३९
७.४ आवास तथा भवन १४१
७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी १४१
७.४.२ गाउँपालिकाका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण १४२
७.४.३ गाउँपालिका कार्यालयदेखि प्रत्येक वडा केन्द्रसम्मको दुरी १४२
७.४.४ पशु वधशालाको विवरण १४३
७.४.५ शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण १४३
परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति १४४
८.१ संगठनात्मक तथा मानव संशाधनको अवस्था १४४
८.१.१ गाउँपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा १४४
८.२ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली १४४
८.२.१ गाउँपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु १४४
८.३ गाउँ कार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरु १४५
८.३.१ गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको विवरण १४५
८.३.२ गाउँ सभा तथा गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारीको विवरण १४६
८.३.३ चालु आ.व.को बजेट विवरण १४८
अनुसूचीहरु १४९
अनुसूची - १: स्रोत नक्साहरु १४९
अनुसूची - २: पाश्र्वचित्र तयारीको लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहभागीहरूको तस्विरहरू १५३
अनुसूची - ३: माइन्यूट १५५

तालिका सूची

तालिका नं. १ : रुन्टीगढी गाउँपालिकाको वडा विभाजन ४
तालिका नं. २ : गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण ७
तालिका नं. ३ : जमिनको मोहडाको विवरण ८
तालिका नं. ४ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण ११
तालिका नं. ५ : जनसंख्याको विवरण १२
तालिका नं. ६ : उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण १४
तालिका नं. ७ : मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण १७
तालिका नं. ८ : पुर्खाको भाषा अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण १८
तालिका नं. ९ : धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण २०
तालिका नं. १० : जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण २१
तालिका नं. ११ : परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत घरधुरी विवरण २२
तालिका नं. १२ : मुख्य पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २३
तालिका नं. १३ : आर्थिक रुपले सक्रिय तथा आश्रित जनसंख्याको विवरण २४
तालिका नं. १४ : अपाङ्गताको कारण अनुसार जनसंख्या विवरण २६
तालिका नं. १५ : अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण २७
तालिका नं. १६ : जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण २७
तालिका नं. १७ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण २९
तालिका नं. १८ : लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण ३०
तालिका नं. १९ : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण ३१
तालिका नं. २० : विवाह दर्ता भएको भएको नभएको आधारमा जनसंख्याको विवरण ३३
तालिका नं. २१ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण ३५
तालिका नं. २२ : नोकरी तथा जागिरबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ३७
तालिका नं. २३ : कृषि क्षेत्रबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ३७
तालिका नं. २४ : व्यापार व्यवसायबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ३८
तालिका नं. २५ : वैदेशिक रोजगारीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ३९
तालिका नं. २६ : ज्याला मजदुरीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ४०
तालिका नं. २७ : खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित मासिक खर्च ४१
तालिका नं. २८ : शिक्षामा अनुमानित मासिक खर्च ४२
तालिका नं. २९ : स्वास्थ्यमा अनुमानित वार्षिक खर्च ४२
तालिका नं. ३० : सामाजिक कार्यहरुमा अनुमानित वार्षिक खर्च ४३
तालिका नं. ३१ : आफ्नो वार्षिक कृषि उत्पादनले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण ४३
तालिका नं. ३२ : घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण ४५
तालिका नं. ३३ : जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण ४५

तालिका नं. ३४ : बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण ४६
तालिका नं. ३५ : गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण ४७
तालिका नं. ३६ : परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण ४८
तालिका नं. ३७ : सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण ५१
तालिका नं. ३८ : सिँचाइ सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी वडागत विवरण ५१
तालिका नं. ३९ : सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण ५२
तालिका नं. ४० : अन्नबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५२
तालिका नं. ४१ : दलहनबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५३
तालिका नं. ४२ : तेलहनबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५४
तालिका नं. ४३ : तरकारीबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५४
तालिका नं. ४४ : मसलाबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५६
तालिका नं. ४५ : फलफूलबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५७
तालिका नं. ४६ : नगदेबालीजन्य वस्तुको उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५७
तालिका नं. ४७ : पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५८
तालिका नं. ४८ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण ५९
तालिका नं. ४९ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ५९
तालिका नं. ५० : व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण ६०
तालिका नं. ५१ : कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी व्यवसायीक फर्महरुको विवरण ६१
तालिका नं. ५२ : कृषि जनशक्तीको विवरण ६२
तालिका नं. ५३ : कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण ६३
तालिका नं. ५४ : घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण ६४
तालिका नं. ५५ : गाउँपालिकामा रहेका कृषक समुहहरुको विवरण ६५
तालिका नं. ५६ : पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण ७२
तालिका नं. ५७ : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ७५
तालिका नं. ५८ : नजिकको सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ७६
तालिका नं. ५९ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण(बहुउत्तरमा आधारित) ७६
तालिका नं. ६० : गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण ७७
तालिका नं. ६१ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण ८२
तालिका नं. ६२ : औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति ८४
तालिका नं. ६३ : शैक्षिक सत्र २०८० अनुसार विद्यार्थी विवरण ८५
तालिका नं. ६४ : शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ८८
तालिका नं. ६५ : ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण ९४
तालिका नं. ६६ : विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण ९४

विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण ९४
तालिका नं. ६७ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको विवरण ९५
तालिका नं. ६८ : गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्तिको विवरण ९५
तालिका नं. ६९ : नजिकको संस्था सम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण ९५
तालिका नं. ७० : स्वास्थ्य परामर्श लिन सबै भन्दा पहिले जाने ठाउँको आधारमा घरपरिवारको विवरण ९६
तालिका नं. ७१ : स्वास्थ्य बिम ागर्ने घरपरिवारको विवरण ९६
तालिका नं. ७२ : खोप सम्बन्धी विवरण ९७
तालिका नं. ७३ : सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण ९८
तालिका नं. ७४ : बाल पोषणसम्बन्धी विवरण ९९
तालिका नं. ७५ : प्रमुख १० स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण १००
तालिका नं. ७६ : परिवार योजना र सामुदायिक सेवा कार्यक्रम १०१
तालिका नं. ७७ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण १०१
तालिका नं. ७८ : १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान(छोरी) जन्म दिए/नदिएको विवरण १०२
तालिका नं. ७९ : १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले जन्म दिएका मृत शिशुहरुको विवरण १०३
तालिका नं. ८० : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण १०५
तालिका नं. ८१ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण १०६
तालिका नं. ८२ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १०७
तालिका नं. ८३ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण १०८
तालिका नं. ८४ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण ११०
तालिका नं. ८५ : १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण १११
तालिका नं. ८६ : अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको वडागत विवरण ११३
तालिका नं. ८७ : ज्येष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको वडागत विवरण ११४
तालिका नं. ८८ : स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण ११६
तालिका नं. ८९ : शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण ११६
तालिका नं. ९० : गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनको विवरण ११९
तालिका नं. ९१ : रुन्टीगढी क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू १२३
तालिका नं. ९२ : गाउँपालिकामा भएका नदीनाला, खोला, ताल, पोखरी, सिमसार क्षेत्र, झरनाहरूको विवरण १२६
तालिका नं. ९३ : प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १२८
तालिका नं. ९४ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १२८
तालिका नं. ९५ : गाउँपालिकामा संचालित बाह्रै महिना संचालनयोग्य सडक सम्मको दुरी १३१
तालिका नं. ९६ : हाल बसोवास गरेको घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्था सम्बन्धी विवरण १३२
तालिका नं. ९७ : घरबाट सार्वजनिक यातायात सम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा घरधुरी विवरण १३२
तालिका नं. ९८ : गाउँपालिकामा रहेका आन्तरिक यातायात व्यवस्थाका सडकहरु १३३

तालिका नं. ९९ : आफु बसोवास गरेको स्थानबाट बजार केन्द्र सम्म लाग्ने अनुमानित समय १३४

तालिका नं. १०० : खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १३६

तालिका नं. १०१ : खाना पकाउने प्रयोग हुने सहायक इनधनसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १३६

तालिका नं. १०२ : दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १३७

तालिका नं. १०३ : बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने सहायक इन्धनको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १३८

तालिका नं. १०४ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १३९

तालिका नं. १०५ : छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १४१

तालिका नं. १०६ : घरको भुँइको आधारमा घरधरुीको विवरण १४२

तालिका नं. १०७ : कार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको विवरण १४५

तालिका नं. १०८ : गाउँसभा तथा गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारीको विवरण १४६

तालिका नं. १०९ : आ.ब २०७९/०८० को बजेट विनियोजन १४८

परिच्छेद- १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ। विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ। संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो। नेपालको संघिय प्रणाली अर्न्तगत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ। संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बीचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार सरह नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ। संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ।

तसर्थ नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५,(संसोधन २०७९) अनुरुप स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीतिनिर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिका/नगरपालिकालाई विकास र सम्वृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुखहुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखिकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क र सूचनाहरूलाई अध्यावधीक गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो। पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्।

क) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने।

ख) गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरू बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने।

ग) गाउँपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू, चुनौतीहरू तथा संभावनाहरूको विश्लेषण गर्ने।

घ) गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने।

ङ) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने।

च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने।

छ) माथि उल्लेखित सम्पुर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अध्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाउँपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अर्न्तगत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभूत रुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले गाउँपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पानुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ । तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको ट्डकारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायु परिवर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्न, मानवअधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारीका चरणहरु

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् –

- ✓ विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण संकलन गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ यसमा गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ सबै वडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरर्वाता विधिप्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।

- ✓ घरधुरी तथाङ्क संकलन २०८०, र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती प्रयोग गरी गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, भौगोलिक सूचना प्रणाली तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता गरी संकलन गरिएको छ । यसका साथै गाउँपालिका स्थित विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित् व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ । गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू सम्वन्धित विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरे बमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ । गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले रुन्टीगढी गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा सूचना व्यवस्थापनका सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्तहुन सकेको छैन । तथापि अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्क भने समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद- २: गाउँपालिकाको चिनारी

२.१ भौगोलिक अवस्थिति

रुन्टीगढी गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रोल्पा जिल्लाका १० स्थानीय तहहरू मध्ये एक हो । यो गाउँपालिका महाभारत पर्वत श्रृङ्खलाको प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरिपूर्ण मध्य पहाडी छटा, मनोरम प्राकृतिक दृश्यले परिपूर्ण रहेको छ । समुन्द्र सतहबाट ७५० मिटर देखी २१५० मिटर सम्मको उचाईमा रहेको यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल २३२.६८ वर्ग कि.मी. रहेको छ भने भौगोलिक रुपमा ८२°२३'४५.५६७" देखि ८२°३७'५०.१२६" पूर्वी देशान्तर र २८°५'३५.६२९" देखि २८°१०'४८.९४०" उत्तरी अक्षांशमा फैलिएको छ । गाउँपालिकाको पूर्वमा रोल्पा नगरपालिका र सुवर्णवती गाउँपालिका, पश्चिममा दाङको तुलसीपुर उपमहानगरपालिका र सल्यानको कपुरकोट गाउँपालिका, उत्तरमा त्रिवेणी गाउँपालिका र दक्षिणमा दाङको घोराही उपमहानगरपालिका र प्यूठानको स्वर्गद्वारी नगरपालिका रहेका छन् । चुरे पहाड अर्न्तगतको भूभागमा रहेको हुनाले गाउँपालिकामा बलौटे माटो पाइन्छ । यहाँ समशितोष्ण प्रकारको हावापानी पाइने हुँदा यहाँको तापक्रम जाडो महिनामा ० डिग्री सेन्टीग्रेड हुन्छ भने गर्मीमा २४ डिग्री सेन्टीग्रेड देखि ३० डिग्री सेन्टीग्रेडसम्म पुग्ने गर्दछ भने यहाँ बार्षिक औषत बर्षा १२५ से.मि. हुने गर्दछ ।

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

रोल्पा जिल्लाको सदरमुकाम लिवाङदेखि ४० कि.मि. को दुरीमा रहेको यस गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले मुलुकको पश्चिमी क्षेत्रमा अवस्थित गाउँपालिका हो । यस गाउँपालिकको नामाकरण प्रसिद्ध बालपतसी स्वर्गद्वारी महाप्रभुको जन्म थलो 'रुन्टी' र नेपाल एकीकरणको समयमा स्थापना गरिएको तथा महाप्रभुले तपस्या गरेको स्थल 'गढी' को नामबाट गरिएको हो ।

२.३ राजनैतिक अवस्थिति

लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रोल्पा जिल्लाको साविकका झेनाम, सखी, जौलीपोखरी, मसिना, डुब्रिङ, जेदबाङ (७, ८ र ९) र दुविडाँडा गा.वि.स. लाई समेटेर रुन्टीगढी गाउँपालिकाको स्थापना वि.स. २०७३ फाल्गुण २७ मा भएको हो । हाल रुन्टीगढी गाउँपालिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. १ : रुन्टीगढी गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश गाविस/गाउँपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	जेदबाङ (७-९) र जौलिपोखरी (३-६)	३८७९	२९.३३
२	जौलीपोखरी (१, २, ७-९)	१९२७	१४.६२
३	मसिना (४, ६-९)	२७६१	२१.१२
४	मसिना (१-३, ५)	२४४३	१५.३४
५	दुविडाँडा (१-९)	४२५७	२९.०७
६	डुब्रिङ (१-९)	४१५९	५०.६४
७	झेनाम (१-५)	२९९१	२१.०७
८	झेनाम (६-९)	२४३८	२१.३७
९	सखी (१-९)	३४३६	३०.१२

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०८०

२.४ धरातलिय अवस्था

गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले सानो भएता पनि नेपाल धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ। विशेषत: भौगर्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतियन भू-खण्ड र भारतीय उपमहाद्विपको एक आपसमा टकराव हुँदा यी दुई भू-खण्डका बीचमा रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्यम महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रुपमा रहेको तराई भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ । यो भू-धरातलको वस्तुगत चरित्रहरू मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धरातलको प्रधानता नेपालका नगरपालिका वा गाउँपालिकामा रहेको पाईन्छ ।

भू-धरातलीय स्वरुपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्दछ । भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषत : भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधारभूत पक्षहरू पर्दछन् ।

क) माटोको बनावट

रुन्टीगढी गाउँपालिकाको भौगर्भिक संरचना भारतीय उपमहाद्विप (Indian Plate) र तिब्बतीयन प्लेट (Tibetan Plate)को एकआपसको टकरावबाट उत्पत्ति भएको महाभारत पर्वत श्रृङ्खला निर्माण हुँदाको बखत भएको हो । यो विशाल गंगा नदीको एक अंशको रुपमा रहेको छ। यद्यपि धरातलीय Profile हेर्दा माटो र चट्टानहरूमा विविधता रहेको पाइन्छ । यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भइरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरू (Natural Phenomena) जस्तै मौसम तथा ॠतु परिवर्तन, भू-क्षय, वायुमण्डलीय चापको प्रभाव, वर्षा, शीत, भुकम्प, जलवायु परिवर्तन, सामान्य हावाहुरी आदि हुन् । चुरे पहाड अर्न्तगतको भूभागमा रहेको हुनाले गाउँपालिकामा बलौटे माटो पाइन्छ । यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भइरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमश: घटिरहेको अवस्था छ ।

ख) भिरालोपनाको विवरण

रुन्टीगढी गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भू-बनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics)का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन विश्लेषण गरिएको छ । रुन्टीगढी गाउँपालिकामा भूमिलाई भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलनजस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा न्यूनतम ० डिग्री देखि अधिकतम ४४ डिग्री सम्मको भिरालोपन देखिन्छ। जसलाई नक्सामा उल्लेख गरिएको छ ।

अ) Slope ०°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्ध भूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू

प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत माध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने माटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदे एवं वर्षे बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

आ) Slope| °-| । ° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° भिरालो रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्य रुपमा देखा परिरहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतिका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईबस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गराहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

इ) Slope ३०°–४०° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षती पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ । यस प्रकारको जमिनमा बनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुन्छ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईबस्तुलाई चराउने चलन कडाइका साथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा

पार्ने खालको हुनु हुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन।

ई) Slope >४०° माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस गाउँपालिकाको भिरालोपन २३ डिग्री सम्म मात्र रहेको छ ।

यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैं एकातिर यस्तो जनिमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीव्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim)गर्न असम्भव हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएको तथा भिरालोपन भएकोले माटो सजिलैसँग बग्दछ। तलको तालिकामा रुन्टीगढी गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २ : गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण

भिरालोपन (डिग्रीमा)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
० डिग्री देखि १२ डिग्री	१६.१८	६.९५
१२ डिग्री देखि २० डिग्री	४७.१५	२०.२६
२० डिग्री देखि ३० डिग्री	९०.२९	३८.८०
३० डिग्री देखि ४५ डिग्री	७४.२९	३१.९३
४५ डिग्री देखि ७० डिग्री	४.७७	२.०५
जम्मा	२३२.६८	१००.००

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०८०

यो गाउँपालिका पहाडि क्षेत्रमा अवस्थित भएकोले यहाँको जमिनमा भिरालोको मात्रा धेरै रहेको छ । यहाँको करिब ६.९५ प्रतिशत भू-भाग ० डिग्रीदेखि १२ डिग्रीसम्मको, २०.२६ प्रतिशत भू-भाग १२ डिग्रीदेखि २० डिग्रीसम्मको, ३८.८० प्रतिशत भू-भाग २० डिग्रीदेखि ३० डिग्रीसम्मको र ३१.९३ प्रतिशत भूभाग ३० डिग्रीदेखि ४५ डिग्रीसम्मको भिरालोपनको स्थितिमा छ । यसको अर्थ यहाँको जमिनमा खेतीपाती गर्न धेरै सहज रहेको छैन । खेतीपाती मार्फत अन्नभण्डार बन्ने क्षमता गाउँपालिकाले राख्दछ । यहाँको भूमिको सही सदुपयोग गर्न सके प्राकृतिक सम्पदाको धनी रुन्टीगढी गाउँपालिकाले विकासमा कायापलट हुन सक्ने क्षमता राख्दछ ।

ग) जमिनको मोहडाको विवरण (Aspect)

जमिनको भिरालोपन र मोहडा सामान्यतया एक अर्काका परिपूरक हुन्छन् । अर्थात् भिरालोपन विषम हुँदा मोहडामा पनि विषमता हुन्छ । समथर क्षेत्रमा मोहडामा विषमता नभएपनि पालिकामा निम्नानुसारको मोहडाको विवरण रहेको छ ।

तालिका नं. ३ : जमिनको मोहडाको विवरण

मोहोडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
समथर	०.००२	०.००५
उत्तरी	२९.३४	१२.५७१
उत्तर-पूर्वी	३०.००	१२.८९८
पूर्वी	२७.८८	११.९८१
दक्षिण-पूर्वी	२८.९९	१२.४४७
दक्षिणी	३४.१०	१४.६९८
दक्षिण-पश्चिम	३३.९०	१४.५७१
पश्चिमी	२५.६३	११.०१७
उत्तर-पश्चिम	२२.८३	९.८१२
जम्मा	२३२.६८	१००.०००

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०८०

२.५ प्राकृतिक सम्पदा

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू हुन् । प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झरना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदि पर्दछन् । यी प्राकृतिक सम्पदाहरूको दिगो र विवेकपूर्ण सदुपयोग गरेर मात्र सम्वृद्ध बन्न सक्छौं ।

२.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरू सञ्चालन गर्न मानिस, परिवार र समाजको स्वरुपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध, स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभुषा, चाडपर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषताहरू भित्र पर्दछन् । यी सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरू मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरू हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरूले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ ।

गाउँपालिकामा मगर जातीको बाहुल्यता रहेको छ भने ब्रह्मण, क्षेत्री, ठकुरी, सन्यासी, कामी, दमाई, सार्की, घर्ती लगायतका जातजातीको पनि बसोबास रहेको छ । धार्मिक रुपमा हिन्दु धर्मको बाहुल्यता रहेपनि बौद्ध तथा क्रिश्चियन धर्मावलम्बीहरु सहित यस गाउँपालिकामा धार्मिक सहिष्णुता कायम रहेको छ । गाउँपालिकामा दशैं, तिहार, जनैपुर्णिमा, बुद्ध जयन्ती, ल्होसार, होली जस्ता चाडपर्व महत्वका साथ मनाउने गरिन्छ भने हिन्दू धर्मावलम्बीले मनाउने प्रमुख संस्कार कुल पुजा, गोठ पुजा, ब्रतवन्ध, विवाह, काजक्रिया, वार्षिक काम, न्वारन, तिथी श्राद्ध, सोह्रश्राद्ध, औंशी, पूर्णिमा, सक्रान्ति, मसान्त, सत्यनारायणको पुजा, एकाह, होमहोमादी, यज्ञ, सप्ताह, रुद्रीपाठ, मलमास, सूर्य ग्रहण, चन्द्र ग्रहण, आदि रहेका छन् । यसैगरी परम्परागत

संस्कृतिमा आधारित पन्चे बाजा, कौरा, सोरठी, मयुर नाच, सारङ्गी नाच, भ्याउरे, बालन, चुडका आदि यस गाउँपालिकामा लोकप्रिय छन् ।

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन् । विशेष गरी मगर समुदायको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा चाडपर्वको समयमा मगर संस्कृति झल्कने पहिरन लगाउने गरेको पाइन्छ । यसका साथै क्षेत्री, बाहुन, सन्यासी तथा अन्य समुदायका पुरुषले कमिज-सुरुवाल, दौरा-सुरुवाल लगाउँछन् भने महिलाहरुले साडी, व्याउज, तथा चोली लगाउने गर्दछन् । तर आधुनिक समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरू क्रमशः पैन्ट, शर्ट, टिसर्ट साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् ।

२.७ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ । कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्याधिक हुन्छ । कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रको रुपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायीकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्बृद्ध बनाउन सकिन्छ । उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको संभावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग हेर्दा ३०.१९ प्रतिशत खेतीयोग्य क्षेत्र भएकोले वैज्ञानिक कृषी प्रणाली मार्फत यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगललाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार संभार गर्ने भन्ने बुझिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ ।

गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे बाली तरकारी बाली, फलफूल, मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा, बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपन्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा विभिन्न स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर,

मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा केहि खोलाहरू भएको र थप केही सम्भाव्य स्थानहरुमा पोखरी तथा कृत्रिम ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नति गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको यस गाउँपालिकामा संचालनमा रहेका होमस्टेहरुलाई स्तरोन्नती र आवश्यक स्थानहरुमा होमस्टे सञ्चालन गरी गाउँपालिका भ्रमण गर्न आउने पर्यटकहरुलाई आर्कषण गर्न सकिन्छ। यसका अतिरिक्त रुन्टीगढी गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पानीको श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यवसायिक रूपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

परिच्छेद - ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण

३.१ मुख्य वस्ती र घरपरिवारको विवरण

३.१.१ मुख्य वस्ती

रुन्टीगढी गाउँपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ । हुलाक, टेलिफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाहरूले आफ्नो आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा बजार व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर बाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ । यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ ।

३.१.२ घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ४ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी	२०६८ को जनसंख्या	२०८० को जनसंख्या				जनसंख्या वृद्धिदर	क्षेत्रफल(वर्ग कि.मी.)	जनघनत्व	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
			पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा					
१	८२२	३५१३	१९८८	२०९८	०	४०८६	१.३६	२९.३३	१३९	५.०	९५
२	५६७	२३१६	१३३६	१३५२	०	२६८८	१.३४	१४.६२	१८४	४.७	९९
३	५१३	२७२१	१३२०	१३०२	०	२६२२	-०.३०	२१.१२	१२४	५.१	१०१
४	५३६	२३०७	१२०५	१२२४	०	२४२९	०.४४	१५.३४	१५८	४.५	९८
५	९०७	४१२९	२२७१	२२२४	०	४४९५	०.७४	२९.०७	१५५	५.०	१०२
६	८००	४५३७	१९८०	१९४४	२	३९२६	-१.१२	५०.६४	७८	४.९	१०२
७	६४१	३१४०	१५९४	१५६२	०	३१५६	०.०४	२१.०७	१५०	४.९	१०२
८	५२२	२३७६	१२५८	१२६८	०	२५२६	०.५३	२१.३७	११८	४.८	९९
९	७१९	२८९०	१६६६	१६००	१	३२६७	१.०९	३०.१२	१०८	४.५	१०४
जम्मा	६०२७	२७९२९	१४६१८	१४५७४	३	२९१९५	०.३८	२३२.६८	१२५	४.८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

रुन्टीगढी गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या वडा नं ५ मा रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ४४९५ (पुरुष २२७१ जना र महिला २२२४ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ५ र घरधुरी संख्या ९०७ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ४ रहेको छ जसको जनसंख्या २४२९ (पुरुष १२०५ जना र महिला १२२४ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ५३६ र औसत परिवार संख्या ४.५ रहेको छ । सबैभन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं २ मा रहेको छ जसको जनघनत्व १८४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको

वडा नं ६ रहेको छ जसको जनघनत्व ७८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

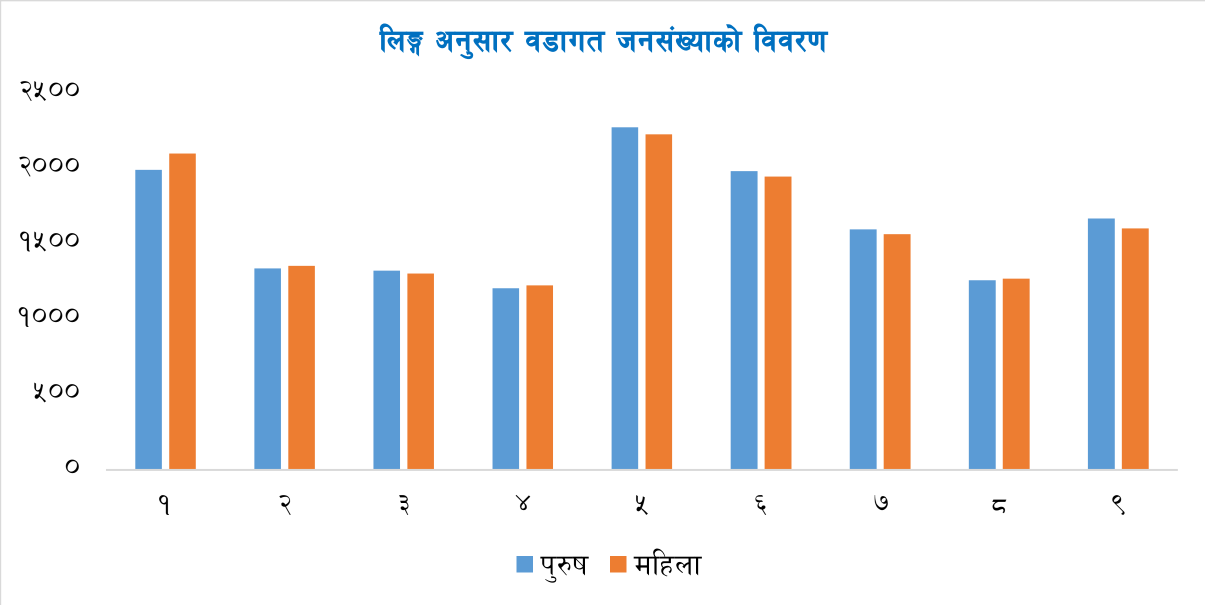

३.२ जनसंख्या वितरणको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ५ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०८०
अक्सर बसोबास गर्ने जम्मा जनसंख्या	२७१९५
अक्सर बसोबास गर्ने पुरुष	१२७७३ (४६.९७)
अक्सर बसोबास गर्ने महिला	१४४२० (५३.०२)
अक्सर बसोबास गर्ने अन्य जनसंख्या	२
अनुपस्थित जनसंख्या	२०००
अनुपस्थित पुरुष जनसंख्या	१८४५
अनुपस्थित महिला जनसंख्या	१५४
अनुपस्थित अन्य जनसंख्या	१
कुल अक्सर बसोबास गर्ने र अनुपस्थित जनसंख्या	२९१९५
लैंगिक दर (प्रति १०० पुरुषमा महिलाको संख्या)	१००
जम्मा घरधुरी	६०२७
औषत परिवार आकार	५

विवरण	वि.सं. २०८०
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	१२५
०-१४ वर्ष उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले आश्रित जनसंख्या)	८५१४/२९%
१५-५९ वर्ष उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्या)	१८५७६/६३%
६० वर्षभन्दा बढी उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले आश्रित जनसंख्या)	२१०५/७%
वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर (प्रतिशत)	०.३८
साक्षरता दर	६६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

माथिको तालिकामा रुन्टीगढी गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार रुन्टीगढी गाउँपालिकाको अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या २७१९५ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४६.९६ प्रतिशत (१२७७३ जना) र महिला ५३.०२ प्रतिशत (१४४२० जना) रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (sex ratio) अर्थात प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या १०० रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहको जनसंख्या) १२५ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये १.४६ प्रतिशत (४२६ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन् । कुल ६०२७ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ५ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ६ : उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५वर्ष माथी	जम्मा
१	पुरूष	१७१	२०२	२०२	२४३	२३२	१६८	१६२	१०८	११९	८४	८३	८०	४७	३४	२८	२५	१९८८
	महिला	१७५	२३०	२३६	२४६	२१६	१७८	१५०	१३२	१२२	८७	९७	८८	४९	३३	३०	२९	२०९८
	जम्मा	३४६	४३२	४३८	४८९	४४८	३४६	३१२	२४०	२४१	१७१	१८०	१६८	९६	६७	५८	५४	४०८६
२	पुरूष	११७	१५५	१४८	१७६	१४९	१०५	११७	८१	६७	५८	६१	२९	३४	१६	१४	९	१३३६
	महिला	११६	१४४	१५४	१६९	१४४	११९	१०४	९०	७१	५५	५५	३५	३०	२८	२४	१४	१३५२
	जम्मा	२३३	२९९	३०२	३४५	२९३	२२४	२२१	१७१	१३८	११३	११६	६४	६४	४४	३८	२३	२६८८
३	पुरूष	१०७	१४३	१३१	१७४	१५५	११४	९८	७२	६९	५१	५३	४३	५०	२१	२१	१८	१३२०
	महिला	११७	१२७	१३८	१७५	१३४	१०५	७२	८०	७४	५४	६४	५१	३७	२६	२०	२८	१३०२
	जम्मा	२२४	२७०	२६९	३४९	२८९	२१९	१७०	१५२	१४३	१०५	११७	९४	८७	४७	४१	४६	२६२२
४	पुरूष	१२२	१४०	१४१	१४४	११५	११३	८७	७१	६४	४०	५५	३३	३९	१७	१३	११	१२०५
	महिला	१०४	१२०	११९	१४४	१३१	१२७	९२	६८	७५	४६	५८	३६	३५	२१	२७	२१	१२२४
	जम्मा	२२६	२६०	२६०	२८८	२४६	२४०	१७९	१३९	१३९	८६	११३	६९	७४	३८	४०	३२	२४२९
५	पुरूष	३९८	४४६	४५७	५३१	५४८	४१३	३४३	२५६	२३४	१७८	२२४	१५४	११३	८५	५९	५६	४४९५
	महिला	२१७	२३५	२२४	२६४	२९२	२११	१८९	१२४	११२	८४	१०४	६९	५४	४६	२२	२४	२२७१
	जम्मा	१८१	२११	२३३	२६७	२५६	२०२	१५४	१३२	१२२	९४	१२०	८५	५९	३९	३७	३२	२२२४
६	पुरूष	१८५	१८३	१७२	२४२	२३१	२०४	१४८	१३७	९७	७५	७७	७३	५६	३८	४०	२२	१९८०
	महिला	१९६	१९२	१५७	२२९	२४२	१८३	१२९	११४	९९	७८	८०	७२	६१	५१	३५	२६	१९४४
	अन्य	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२
	जम्मा	३८३	३७५	३२९	४७१	४७३	३८७	२७७	२५१	१९६	१५३	१५७	१४५	११७	८९	७५	४८	३९२६

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५बर्ष माथी	जम्मा
७	पुरूष	१३७	१६८	१६६	१६९	१७९	१५४	११२	११७	८६	७२	६२	६१	३८	२८	१९	२६	१५९४
	महिला	१२१	१२९	१५५	२११	१७१	१३०	१२२	१००	९१	७९	६४	५६	४३	४२	२६	२२	१५६२
	जम्मा	२५८	२९७	३२१	३८०	३५०	२८४	२३४	२१७	१७७	१५१	१२६	११७	८१	७०	४५	४८	३१५६
८	पुरुष	११७	११३	११९	१५५	१५७	१२७	८५	७६	६४	६३	५४	४९	२४	२२	२४	९	१२५८
	महिला	१३४	१२५	१३१	१४२	१५१	१००	९४	६५	७१	६०	७०	४१	३०	२०	२२	१२	१२६८
	जम्मा	२५१	२३८	२५०	२९७	३०८	२२७	१७९	१४१	१३५	१२३	१२४	९०	५४	४२	४६	२१	२५२६
९	पुरुष	१४८	१७८	१७१	१७१	१९५	१६७	१५०	११०	१०१	४६	६७	६८	३२	३५	१८	९	१६६६
	महिला	१२३	१६७	१६५	१५४	१९४	१५८	१४४	९१	९५	५१	८२	६३	४१	४०	१९	१३	१६००
	अन्य	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	२७१	३४५	३३६	३२५	३८९	३२६	२९४	२०१	१९६	९७	१४९	१३१	७३	७५	३७	२२	३२६७
जम्मा	पुरुष	१३२१	१५१७	१४७४	१७३८	१७०५	१३६३	११४८	८९६	७७९	५७३	६१६	५०५	३७४	२५७	१९९	१५३	१४६१८
	महिला	१२६७	१४४५	१४८८	१७३७	१६३९	१३०२	१०६१	८७२	८२०	६०४	६९०	५२७	३८५	३००	२४०	१९७	१४५७४
	अन्य	२	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
	जम्मा	२५९०	२९६२	२९६२	३४७५	३३४४	२६६६	२२०९	१७६८	१५९९	११७७	१३०६	१०३२	७५९	५५७	४३९	३५०	२९१९५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कूल २९,१९५ जनसंख्या मध्ये कूल १४६१८ पुरुष, १४५७४ जना महिला र ३ जना अन्य रहेका छन् । ९ वर्षसम्म, १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूहमा पुरुषको बाहुल्यता रहेको छ भने बाँकी उमेर समूहमा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ । उमेर समूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूका शारिरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मूद्धाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वला सम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीवेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, बाल विवाह महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशिल विषय भएकोले गाउँपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

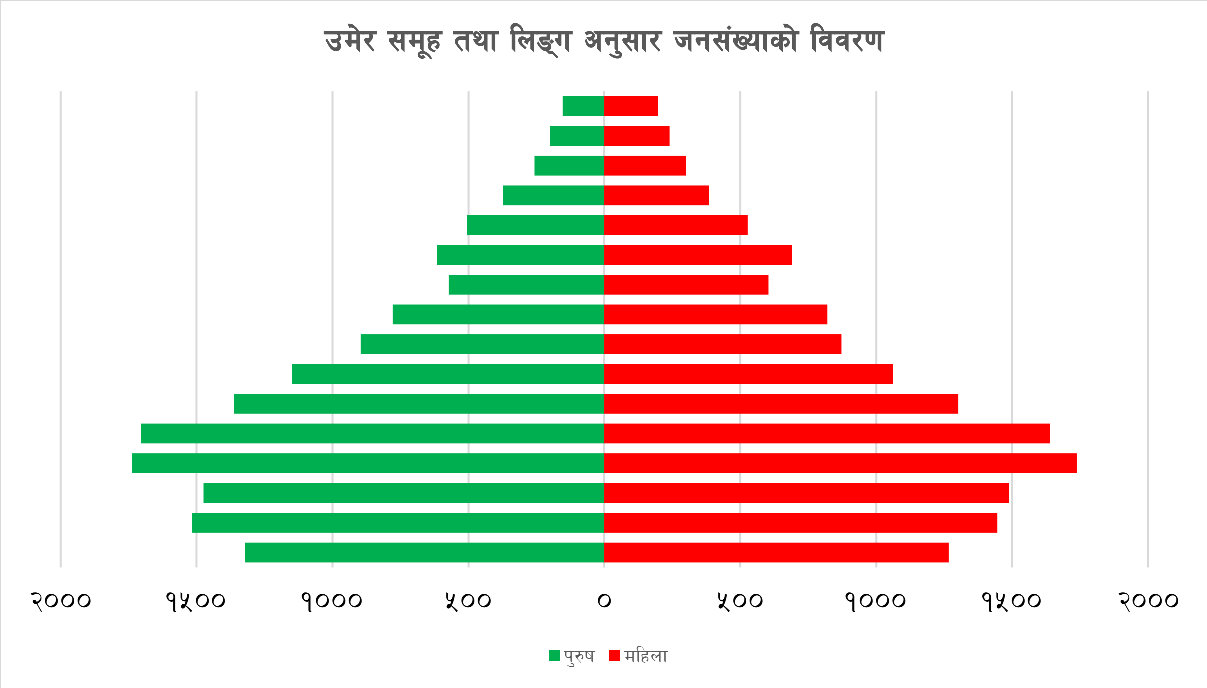

युवा उमेरको (१५ बर्ष देखि ३९ बर्ष) जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भए तापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । युवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ । अर्कोतर्फ युवाहरूलाई सही दिशातर्फ उन्मुख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्युदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, युवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् । गाउँपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-जाति, बहु-भाषा र बहु-साँस्कृतिक विशेषता बोकेको राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा कुल २९१९५ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ४२.०६ प्रतिशत मगर समुदायको वसोवास रहेको भएता पनि यहाँ आफ्नो पहिलो भाषाको रुपमा २९,११८ अर्थात ९९.७४ प्रतिशतले नेपाली भाषा बोल्ने गरेका छन् । त्यसै गरी पहिलो भाषाको रुपमा आफ्नो पुर्खौली भाषा (मगर भाषा)बोल्ने को संख्या ३० जना अर्थात ०.१ प्रतिशत रहेको छ । भने थारु भाषा लाई आफ्नो मातृभाषाको रुपमा लिने १४ जनाअर्थात ०.०५ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी ८ जना अर्थात ०.०३ प्रतिशतले मैथिली भाषा र बाँकी अन्य नगण्य संख्याले तामाङ, भोजपुरी, खाम, नेवारी लगायतका भाषा बोल्ने गरेको पाइयो । संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन

बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।" भनी स्पष्ट किटान गरेको छ । आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । वडा अनुसार मातृभाषाको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ७ : मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	वडा नं.										
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतिशत
नेपाली	४०८०	२६७७	२६१६	२४२०	४४९३	३९२१	३१५०	२५००	३२६१	२९११८	९९.७४
मगर	१	१	३	०	०	०	०	२५	०	३०	०.१
थारु	३	०	०	६	०	२	२	०	१	१४	०.०५
मैथिली	१	१	१	१	०	०	१	१	२	८	०.०३
तामाङ	१	४	०	०	०	१	०	०	२	८	०.०३
भोजपुरी	०	०	०	१	२	०	२	०	०	५	०.०२
खाम	०	४	०	०	०	०	०	०	०	४	०.०१
नेवारी	०	०	१	०	०	०	०	०	१	२	०.०१
हिन्दी	०	०	१	०	०	०	१	०	०	२	०.०१
बज्जिका	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०
उर्दु	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०
अवधी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०
अन्य	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०
जम्मा	४०८६	२६८८	२६२२	२४२९	४४९५	३९२६	३१५६	२५२६	३२६७	२९१९५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

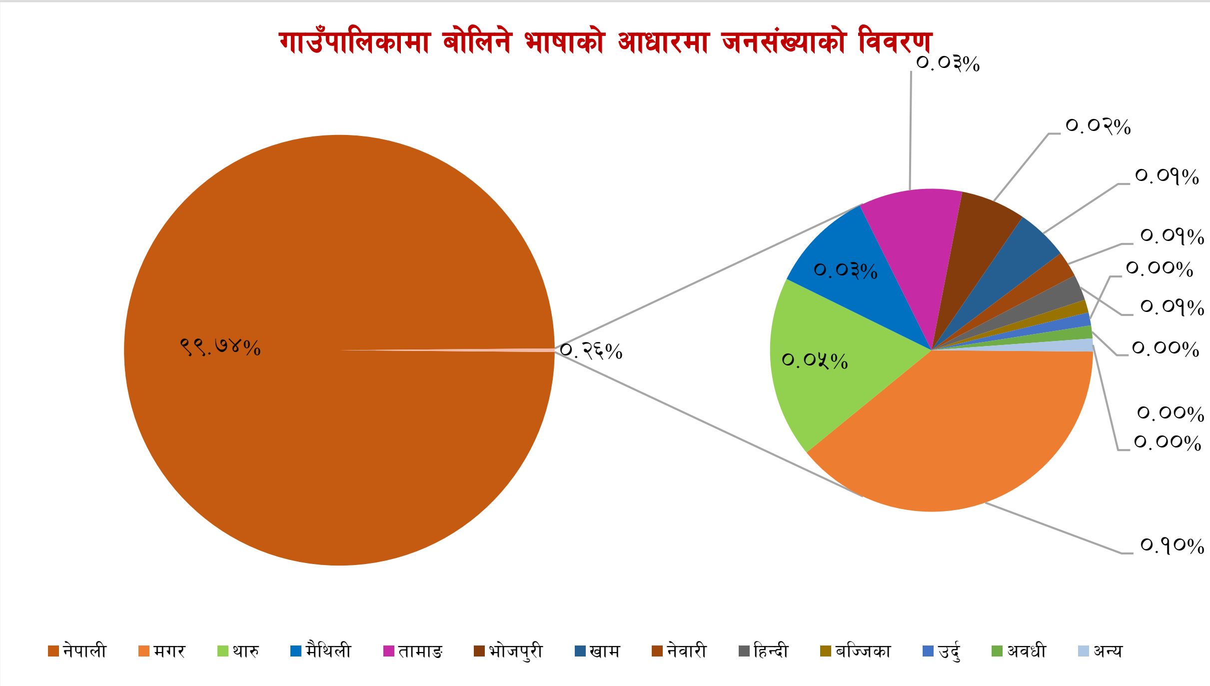

तालिका नं. ८ : पुर्खाको भाषा अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

पुर्खाको भाषा	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतिशत
नेपाली	४०८१	२६१९	२२९७	२४२१	४४९४	३९२०	३१४४	१७१४	३२५३	२७९४३	९५.७१
मगर	१	७	३१८	०	१	०	९	८१०	७	११५३	३.९५
खाम	०	६१	०	०	०	०	०	०	०	६१	०.२१
थारू	१	०	३	३	०	२	३	०	२	१४	०.०५
तामाङ	१	१	०	२	०	०	०	१	२	७	०.०२
मैथिली	२	०	१	०	०	०	०	१	१	५	०.०२
भोजपुरी	०	०	१	१	०	१	०	०	१	४	०.०१
नेवारी	०	०	०	१	०	१	०	०	०	२	०.०१
बज्जिका	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०
अवधी	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०
राई	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०
सुनुवार	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०
मुसल्मान	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०
अन्य	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०
जम्मा	४०८६	२६८८	२६२२	२४२९	४४९५	३९२६	३१५६	२५२६	३२६७	२९१९५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा कुल २७,९४३ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी मगर समुदायको वसोवास रहेको भएता पनि यहाँका समुदायको पुर्खाको भाषा नेपाली भाषा हुनेको संख्या २७९४३ अर्थात ९५.७१ प्रतिशत रहेको छ भने मगर भाषा ११५३ अर्थात ३.९५ प्रतिशत, खाम भाषा ६१ अर्थात ०.२१ प्रतिशत र अन्य थारु, तामाङ, मैथिली लगायतका भाषा पुर्खौली भाषा हुनेको संख्या अत्यन्त न्यून रहेको छ । जसको विस्तृत वडागत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २९१९५ मध्ये ४३.०६ प्रतिशत (१२५७० जना) जनसंख्या मगर समुदायका रहेका छन् । यसै गरी यहाँ जम्मा जनसंख्याको ३२.९७ प्रतिशत क्षेत्री समुदायका छन् भने कामी समुदायका १३.८२ प्रतिशत, दमाइ, ढोली समुदायका ३.९५ प्रतिशत, सार्की समुदायका २.६ प्रतिशत व्यक्तीहरुको वसोवास रहेको पाउन सकिन्छ । यी समुदायद्वारा गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जीवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिए तापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, सशक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गत धारा ३०६ को (ड) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको अनुभूत गर्नु परेको छ। यस समुदायका आधारभूत र मा.वि.मा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ। परम्परागत सिपको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्युन छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६, साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सिमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

३.५ धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ अझै विधिवत रुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ मा पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्म निरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गर्‍यो । त्यस्तै नेपालको संविधान, २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसाथ गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै; वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाइन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आ-आफ्नै चाडपर्वहरू छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा,नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजा, थारु समुदायको माघी, हरेरी पूजा, धुर्या, ल्वाडी ढक, का साथै बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन । क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष आदि मनाउने गर्दछन् ।

तालिका नं. ९ : धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण

वडा	हिन्दू	क्रिश्चियन	(स्रोत नखुलेको)	बौद्ध मार्गी	ईस्लाम	प्रकृति	किराँत	बोन	शिख	जम्मा
१	३३५२	७३१	१	०	०	०	०	२	०	४०८६
२	२११७	५१४	५४	२	०	०	०	१	०	२६८८
३	२४०४	२१०	०	८	०	०	०	०	०	२६२२
४	२२११	१९८	०	५	१२	३	०	०	०	२४२९
५	४३१२	१६१	६	६	९	०	०	०	१	४४९५
६	३८२०	९३	२	२	८	०	१	०	०	३९२६
७	३०१६	१३८	०	१	०	१	०	०	०	३१५६
८	२३४५	१७४	०	४	०	१	२	०	०	२५२६
९	३१६८	९४	०	१	०	२	०	०	२	३२६७
जम्मा	२६७४५	२३१३	६३	२९	२९	७	३	३	३	२९१९५
प्रतिशत	९१.६१	७.९२	०.२२	०.१	०.१	०.०२	०.०१	०.०१	०.०१	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका कुल २९१९५ जनसंख्या मध्ये २६७४५ अर्थात ९१.६१ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दु धर्म मान्दछन् भने दोस्रोमा क्रिश्चियन धर्म मान्नेको संख्या २३१३ अर्थात ७.९२ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी ०.१ प्रतिशत बौद्धमार्गी रहेका छन् भने इस्लाम धर्मालम्बी पनि ०.१ प्रतिशत रहेका छन् । गाउँपालिकामा धार्मिक विविधता रहेता पनि हिन्दु र क्रिश्चियन धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता यस गाउँपालिकामा पनि कायमै रहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

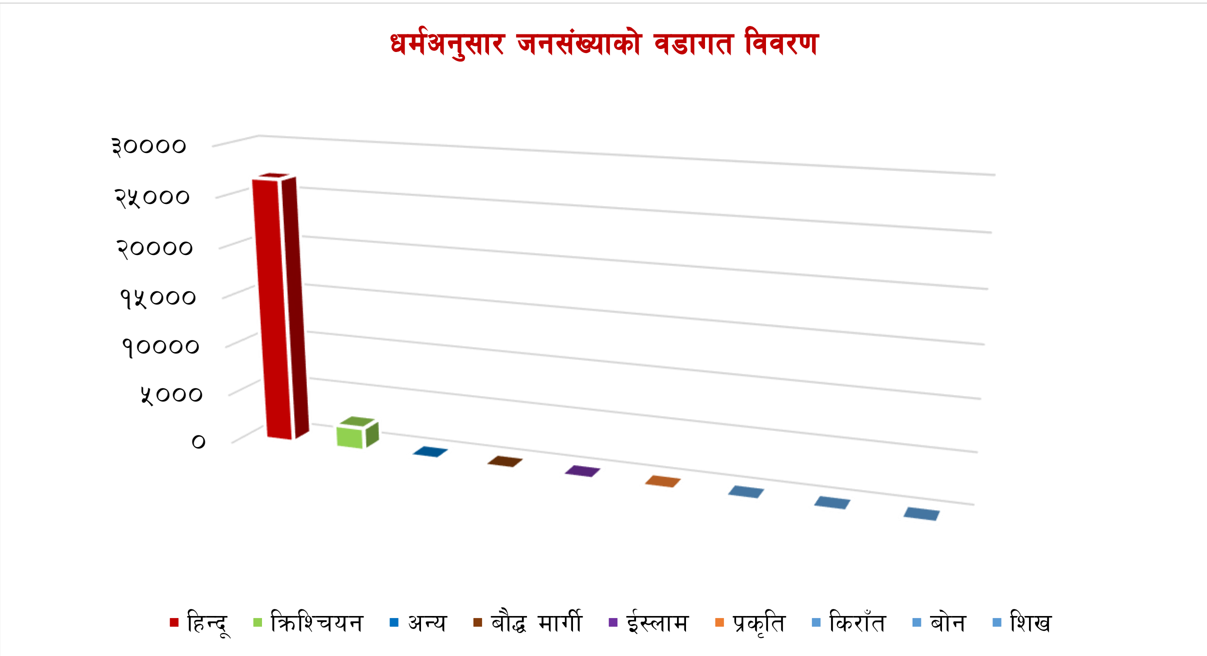

३.६ जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै १२३०१ अर्थात ४२.८१ प्रतिशत थारु, दोस्रोमा ९५७७ अर्थात ३३.३३ प्रतिशत क्षेत्री, तेस्रो र चौथोमा क्रमश १३.७९ प्रतिशत कामी र ३.९५ प्रतिशत दमाई/ढोली रहेका छन् । त्यसैगरी सार्की, ठकुरी, सन्यासी/दशनामी, ब्राह्मण, सुनुवार, नेवार, यादव, थारु लगायत अन्य जातजातिहरूको बसोबास रहेको छ । यसरी जातीय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ बसेको पाइन्छ । आफ्नो छुट्टै भाषा, संस्कृति र रहनसहन भएका नेपालको सीमान्तकृत जाति लगायत गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्नु आवश्यक छ । विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १० : जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

जातजाति	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
मगर	२१८४	११११	१६३०	१४४३	१४८४	१३१२	११४५	१३९३	८६८	१२५७०	४३.०६
क्षेत्री	७२५	१०७१	४५४	३२१	१७५१	१३४७	१५२९	७१८	१७११	९६२७	३२.९७
कामी	७३६	४७९	३३४	३१६	६६७	७०२	२५५	१२६	४१९	४०३४	१३.८२
दमाई/ढोली	६३	१९	११०	४१	३२९	१४८	१३८	२०४	१०२	११५४	३.९५
सार्की	१००	०	४२	०	२२१	१७३	३०	७८	११४	७५८	२.६
ठकुरी	०	०	३१	२८५	६	६१	०	०	१३	३९६	१.३६
सन्यासी/दशनामी	२५७	०	०	०	०	०	०	०	०	२५७	०.८८
अन्य	०	०	१९	११	०	७०	०	०	०	१००	०.३४
ब्राह्मण पहाड	२	१	१	५	१७	९	३५	०	४	७४	०.२५
सुनुवार	०	५	०	२	१६	२१	१९	३	०	६६	०.२३
घर्ती/भुजेल	०	०	०	०	०	४६	०	०	०	४६	०.१६
नेवार	०	०	०	२	१	२	०	१	२८	३४	०.१२
सोनार	०	०	०	०	०	१६	४	१	१	२२	०.०८
यादव	१७	१	०	१	०	०	०	०	०	१९	०.०७
थारु	१	१	०	१	२	२	१	१	६	१५	०.०५
गुरुङ	०	०	०	०	०	१०	०	०	०	१०	०.०३
तामाङ	०	०	१	१	१	३	०	०	०	६	०.०२
राई	०	०	०	०	०	४	०	०	०	४	०.०१
कुर्मी	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०
कुमाल	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०
खत्वे	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०
जम्मा	४०८६	२६८८	२६२२	२४२९	४४९५	३९२६	३१५६	२५२६	३२६७	२९१९५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

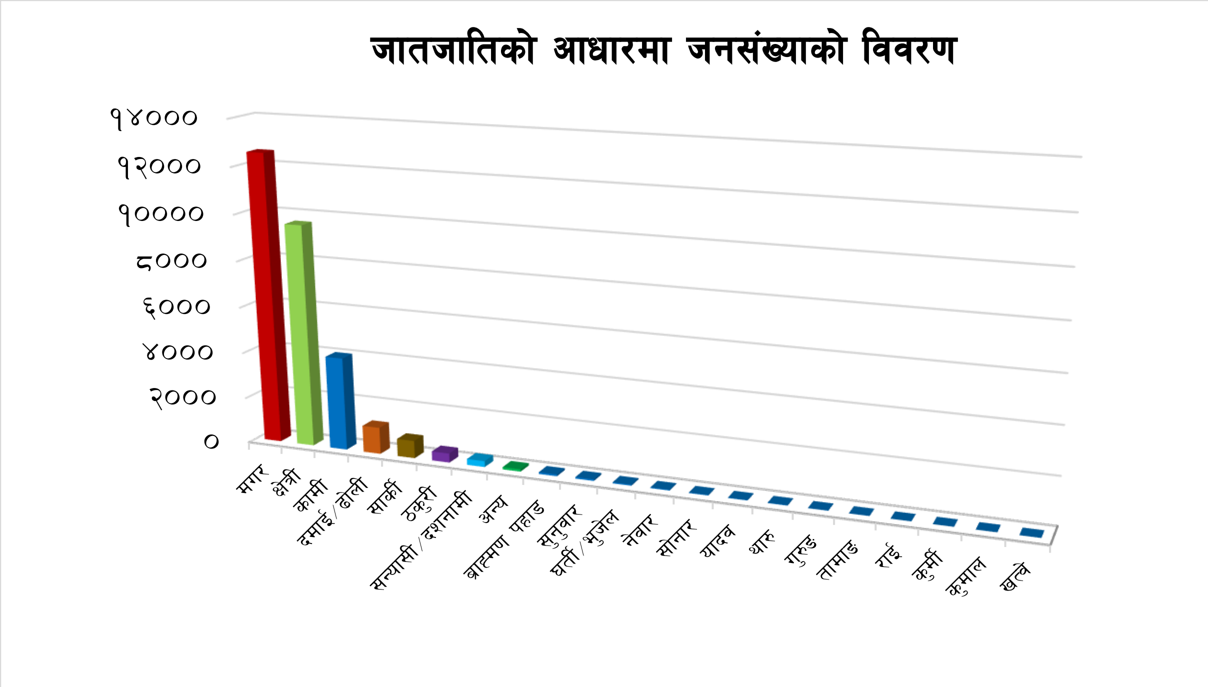

३.७ घरमुलीको विवरण

तालिका नं. ११ : परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत घरधुरी विवरण

वडा नं.	पुरुष परिवारमूली	महिला परिवारमूली	जम्मा परिवार संख्या
१	६२३	१९९	८२२
२	४२८	१३९	५६७
३	३७९	१३४	५१३
४	३२६	२१०	५३६
५	३६३	५४४	९०७
६	६६४	१३६	८००
७	४११	२३०	६४१
८	३३२	१९०	५२२
९	५९५	१२४	७१९
जम्मा	४१२१	१९०६	६०२७
प्रतिशत	६८.३८	३१.६२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कुल घरपरिवार संख्या ६०२७ मध्ये ४१२१ अर्थात ६८.३८ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुष घरमूली रहेका छन् भने १९०६ अर्थात ३१.६२ प्रतिशत घरपरिवारमा महिला घरमूली रहेका छन् । विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

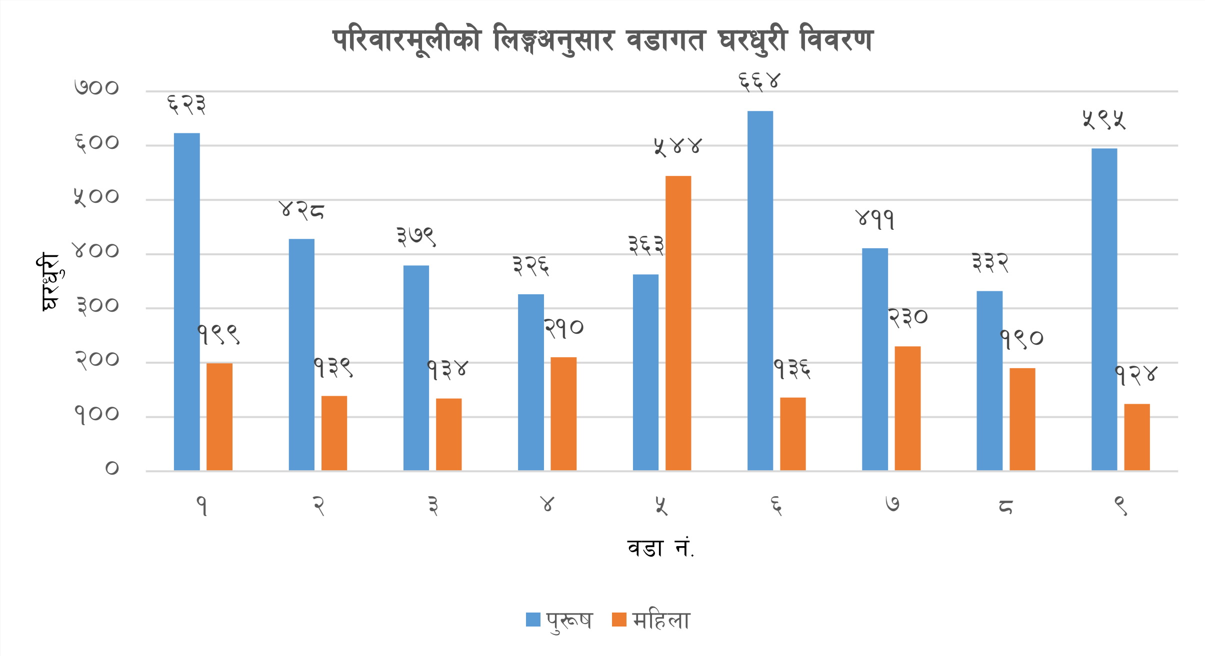

३.८ पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १२ : मुख्य पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

परिवारको मुख्य पेशा	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
ज्याला/मजदुरी	९२६	४०१	३३४	२१५	५०७	३७९	२०३	१३५	२४४	३३४४	२६.०६
गृहणी	४०३	४	१७४	१०१	९७०	१९६	३७४	१९०	३५	२४४७	१९.०७
वैदेशिक रोजगारी	२५७	२०५	१८५	१४७	२६६	२५१	१३१	७३	१९२	१७०७	१३.३
विद्यार्थी	५०४	०	१४	१५६	३९७	१८९	१०	९३	५७	१४२०	११.०७
पशुपालन	२३४	३	१२	१३	७३	३०५	०	२६२	७०	९७२	७.५७
उद्योग, व्यापार, कृषि	११९	५	१६	६०	८	१८७	१६५	१६८	१९०	९१८	७.१५
अन्य रोजगरी	४२	५	११	६९	१०८	३५	२४	१०	८५	३८९	३.०३
अन्य स्वरोजगार	६	७	९	८९	१५	१४२	३०	५५	२२	३७५	२.९२
अन्य बेरोजगार	३	२	११	९१	२६	३६	१८३	१३	५	३७०	२.८८
सरकारी नोकरी/जागिर	२७	२२	२४	४९	४०	८०	३५	१८	६३	३५८	२.७९
व्यापार	२४	५९	२६	७८	१७	४२	२२	१२	५५	३३५	२.६१
गैरसरकारी नोकरी/जागिर	२९	१६	१५	३२	१४	३८	१६	५	३२	१९७	१.५४
जम्मा	२५७४	७२९	८३१	११००	२४४१	१८८०	११९३	१०३४	१०५०	१२८३२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका जम्मा जनसंख्या मध्ये ज्याला मजदुरी पेशालाई मुख्य पेशा बनाएका सबैभन्दा बढी अर्थात ३३४४ जना (२६.०६ प्रतिशत) रहेका छन् । दोस्रोमा गृहणीलाई मुख्य पेशाको रुपमा लिनेहरुको संख्या २४४७ अर्थात १९.०७ प्रतिशत रहेको छ । तेस्रोमा वैदेशिक रोजगारमा गएकाको संख्या १७०७ अर्थात १३.३ प्रतिशत रहेको छ । जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

३.९ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १३ : आर्थिक रुपले सक्रिय तथा आश्रित जनसंख्याको विवरण

वडा	लिङ्ग	०-१४ वर्ष (आश्रित जनसंख्या)	१५ वर्ष - ५९ वर्ष (सक्रिय जनसंख्या)	६० वर्ष र सोभन्दा माथि (आश्रित जनसंख्या)	जम्मा
१	पुरूष	५७५	१२७९	१३४	१९८८
	महिला	६४१	१३१६	१४१	२०९८
	जम्मा	१२१६	२५९५	२७५	४०८६
२	पुरूष	४२०	८४३	७३	१३३६
	महिला	४१४	८४२	९६	१३५२
	जम्मा	८३४	१६८५	१६९	२६८८
३	पुरूष	३८१	८२९	११०	१३२०
	महिला	३८२	८०९	१११	१३०२
	जम्मा	७६३	१६३८	२२१	२६२२
४	पुरूष	४०३	७२२	८०	१२०५
	महिला	३४३	७७७	१०४	१२२४
	जम्मा	७४६	१४९९	१८४	२४२९
५	पुरूष	६७६	१४४९	१४६	२२७१
	महिला	६२५	१४३२	१६७	२२२४
	जम्मा	१३०१	२८८१	३१३	४४९५
६	पुरूष	५४०	१२८४	१५६	१९८०
	महिला	५४५	१२२६	१७३	१९४४
	अन्य	२	०	०	२
	जम्मा	१०८७	२५१०	३२९	३९२६
७	पुरूष	४७१	१०१२	१११	१५९४
	महिला	४०५	१०२४	१३३	१५६२
	जम्मा	८७६	२०३६	२४४	३१५६
८	पुरुष	३४९	८३०	७९	१२५८
	महिला	३९०	७९४	८४	१२६८
	जम्मा	७३९	१६२४	१६३	२५२६
९	पुरुष	४९७	१०७५	९४	१६६६
	महिला	४५५	१०३२	११३	१६००
	अन्य	०	१	०	१
	जम्मा	९५२	२१०८	२०७	३२६७
जम्मा	पुरुष	४३१२	९३२३	९८३	१४६१८
	महिला	४२००	९२५२	११२२	१४५७४
	अन्य	२	१	०	३
	जम्मा	८५१४	१८५७६	२१०५	२९१९५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्यामध्ये आर्थिक रूपले सक्रिय पुरुषको जनसंख्या ९३२३ र महिलाको जनसंख्या ९२५२ जना रहेको छ । विस्तृत वडागत विवरण माथि तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

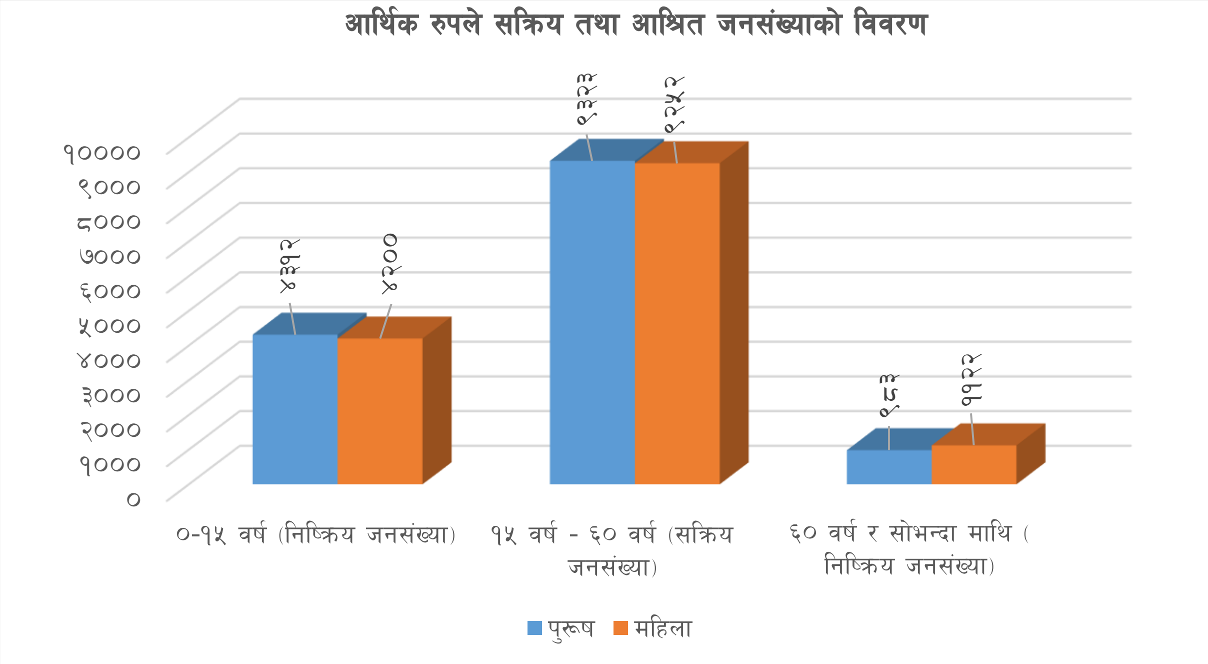

३.१० अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चार समेतबाट सिर्जना भएको अवरोध समेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

क) अपाङ्गताका कारणका आधारमा जनसंख्याको विवरण

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल २९१९५ जनसंख्या मध्ये ४२६ जनामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको छ । जसमध्ये जन्मजात अपाङ्गता भएका १६२ जना अर्थात ३८.०३ प्रतिशत, दुर्घटना पछि अपाङ्गता भएका १२९ अर्थात ३०.२८ प्रतिशत रहेको छ भने रोगको कारण अपाङ्गता भएका ११२ जना अर्थात २६.२९ प्रतिशत रहेको छ, जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १४ : अपाङ्गताको कारण अनुसार जनसंख्या विवरण

वडा	जन्मजात	दुर्घटना पछी	रोगको कारण	कुपोषण	द्वन्द्वको कारण	जम्मा
१	७	८	८	०	०	२३
२	२४	९	१३	६	०	५२
३	३४	२७	३०	१	०	९२
४	१९	३०	२३	३	२	७७
५	२५	४	३	१	०	३३
६	१२	११	५	२	०	३०
७	१५	१४	७	२	१	३९
८	१८	१७	१४	०	२	५१
९	८	९	९	३	०	२९
जम्मा	१६२	१२९	११२	१८	५	४२६
प्रतिशत	३८.०३	३०.२८	२६.२९	४.२३	१.१७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

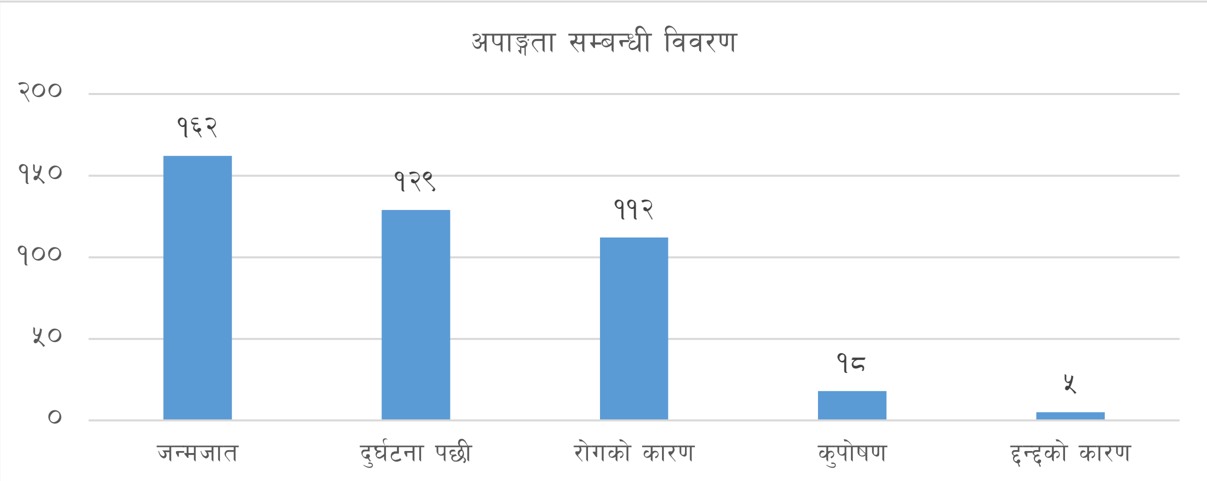

ख) अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारिरीक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानिय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ। घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल जनसंख्या मा ४२६ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु रहेका छन् । जसमध्ये कुनै पनि कार्ड प्राप्त नगर्ने ३३० जना रहेका छन् भने नीलो कार्ड प्राप्त गर्ने ३९ जना, रातो कार्ड प्राप्त गर्ने ३२ जना, पहेलो कार्ड प्राप्त गर्ने १० जना, सेतो कार्ड प्राप्त गर्ने १५ जना रहेका छन् जसको वडागत विवरण निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १५ : अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

वडा	कुनैपनि कार्ड नपाएको	निलो कार्ड प्राप्त गर्ने	रातो कार्ड प्राप्त गर्ने	सेतो कार्ड प्राप्त गर्ने	पहेँलो कार्ड प्राप्त गर्ने	जम्मा
१	२०	०	१	२	०	२३
२	४३	७	१	०	१	५२
३	७४	७	४	६	१	९२
४	७०	३	४	०	०	७७
५	६	७	१०	५	५	३३
६	२२	४	२	१	१	३०
७	२९	३	४	१	२	३९
८	४२	६	३	०	०	५१
९	२४	२	३	०	०	२९
जम्मा	३३०	३९	३२	१५	१०	४२६
प्रतिशत	७७.४६	९.१५	७.५१	३.५२	२.३५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

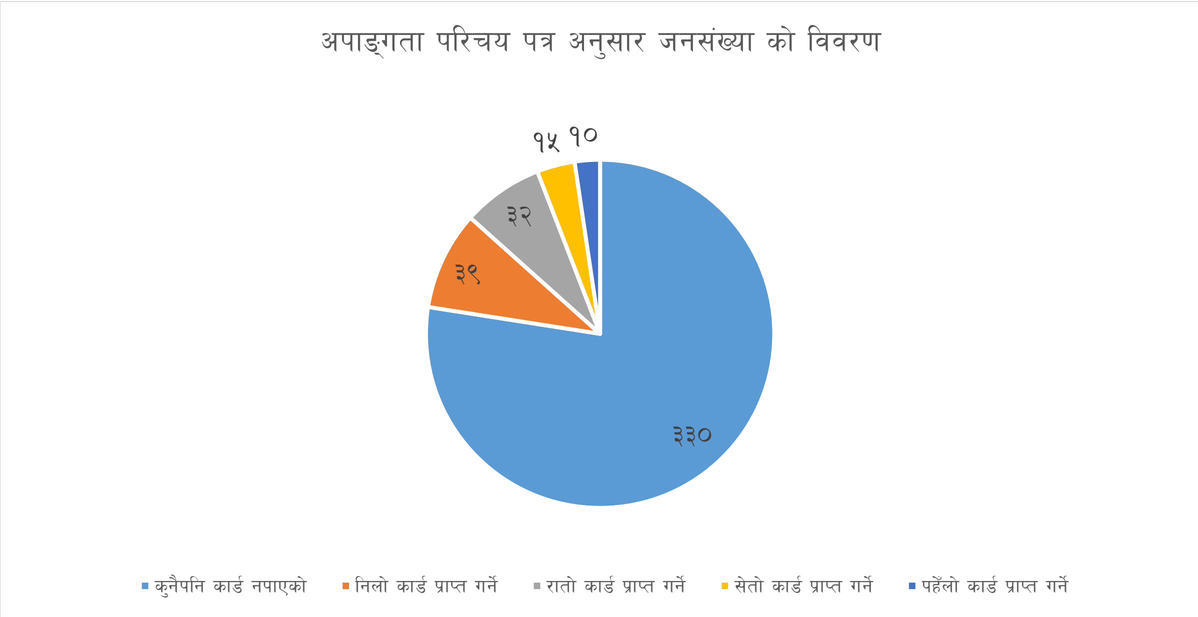

३.११ बसाईसराइ सम्बन्धि विवरण

क) जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं. १६ : जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	जन्मस्थान				जम्मा
	यही गाउँपालिकामा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	
१	३९४३	११९	२४	०	४०८६
२	२५९१	३९	५६	२	२६८८
३	२४६८	२७	११८	९	२६२२

वडा	जन्मस्थान				जम्मा
	यही गाउँपालिकामा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	
४	२१३७	१४७	१४२	३	२४२९
५	४१२७	२७८	८७	३	४४९५
६	३७७५	३१	११५	५	३९२६
७	३०११	६९	७४	२	३१५६
८	२४२५	४४	५४	३	२५२६
९	२७४७	४५६	६२	२	३२६७
जम्मा	२७२२४	१२१०	७३२	२९	२९१९५
प्रतिशत	९३.२५	४.१४	२.५१	०.१	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

रुन्टीगढी गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २९१९५ मध्ये यही गाउँपालिकामा जन्म हुनेको संख्या सबैभन्दा धेरै अर्थात ९३.२५ प्रतिशत रहेको छ । यहि जिल्लाको अन्य पालिकामा जन्मनेको संख्या १२१० अर्थात ४.१४ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी अन्य जिल्लामा जन्मेर यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नेको संख्या ७३२ अर्थात २.५१ रहेको छ र विदेशमा जन्मेकाहरूको हाल बसोबास यसै पालिकामा रहेको संख्या २९ जना रहेको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य स्थानबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

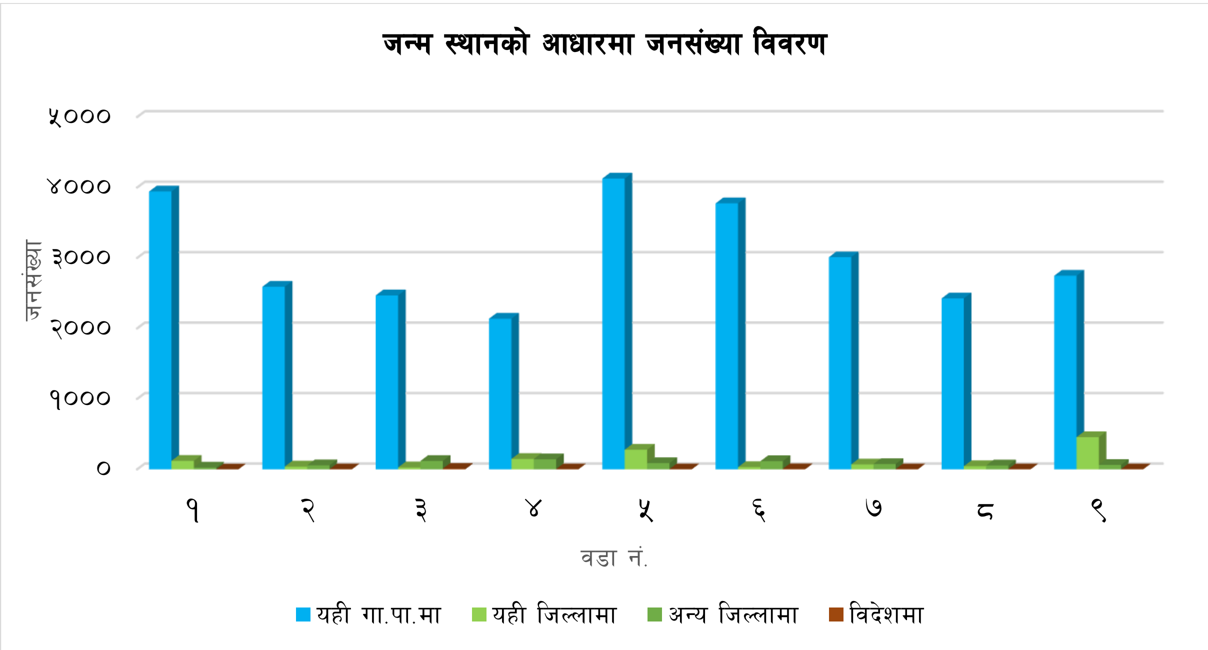

३.१२ व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका

आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

क) पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

गाउँपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका २५९० बालबालिकाहरू मध्ये २१५० अर्थात् ८३.०१ प्रतिशतको जन्मदर्ता गरिएको छ भने ४४० जना अर्थात १६.९९ प्रतिशतको जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क रहेको छ । जन्म, मृत्यु, बसाइ-सराइ र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी कृयाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रुपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १७ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको	जन्मदर्ता नभएको	पाँच वर्षमुनिका जम्मा बालबालिका
१	२१५	१३१	३४६
२	१७२	६१	२३३
३	१७०	५४	२२४
४	१८६	४०	२२६
५	३८३	१५	३९८
६	३४४	३९	३८३
७	२१५	४३	२५८
८	२२५	२६	२५१
९	२४०	३१	२७१
जम्मा	२१५०	४४०	२५९०
प्रतिशत	८३.०१	१६.९९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

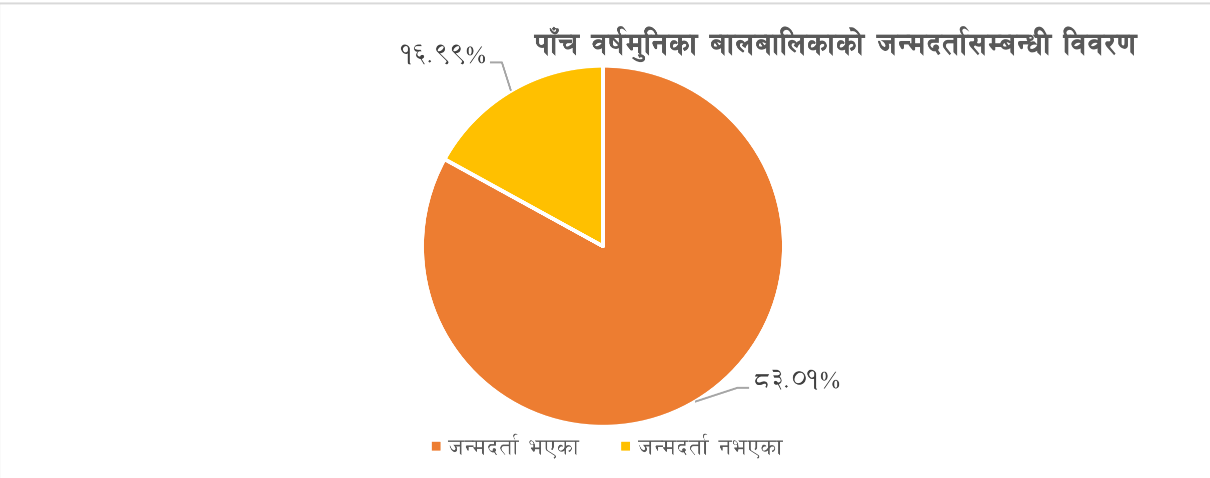

ख) विगत १२ महिनाको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल २९१९५ जनसंख्या मध्ये विगत १२ महिनामा ७१ जनाको मृत्यु भएको छ। जसमध्ये ३३ जना अर्थात ४६.४८ प्रतिशत पुरुष र ३८ अर्थात ५३.५२ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ। सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख भएको वडा २ मा १३ जना रहेको छ भने वडा नं. ४ मा सबै भन्दा कम ३ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ। वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यु संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १०००$$

अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष २.४३ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ। यद्यपि कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन।

ग) लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं. १८ : लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	१		२		३		४		५		६		७		८		९		जम्मा	
	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म
०-१ वर्ष	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०
२-४ वर्ष	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५-९ वर्ष	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०-१४ वर्ष	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१५-१९ वर्ष	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
२०-२४ वर्ष	०	०	१	२	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	५
२५-२९ वर्ष	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०
३०-३४ वर्ष	०	०	०	०	०	१	०	०	१	०	०	२	०	०	०	०	०	०	१	३
३५-३९ वर्ष	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
४०-३४ वर्ष	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०
४५-४९ वर्ष	०	१	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	३
५०-५४ वर्ष	१	०	२	१	०	०	०	०	०	१	१	१	१	०	१	१	०	०	६	४
५५-५९ वर्ष	१	२	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	१	३	४
६०-६४ वर्ष	१	२	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	३	३
६५-६९ वर्ष	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	१	२	०	०	०	०	३	३
७०-७४ वर्ष	१	१	१	०	०	०	१	०	१	१	०	०	१	१	०	२	१	०	६	५
७५ वर्ष सो भन्दा बढी	०	०	०	०	२	०	०	०	१	३	१	१	०	१	०	१	०	०	४	६
जम्मा	४	६	६	७	४	५	३	०	४	५	३	४	३	४	४	४	२	३	३३	३८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

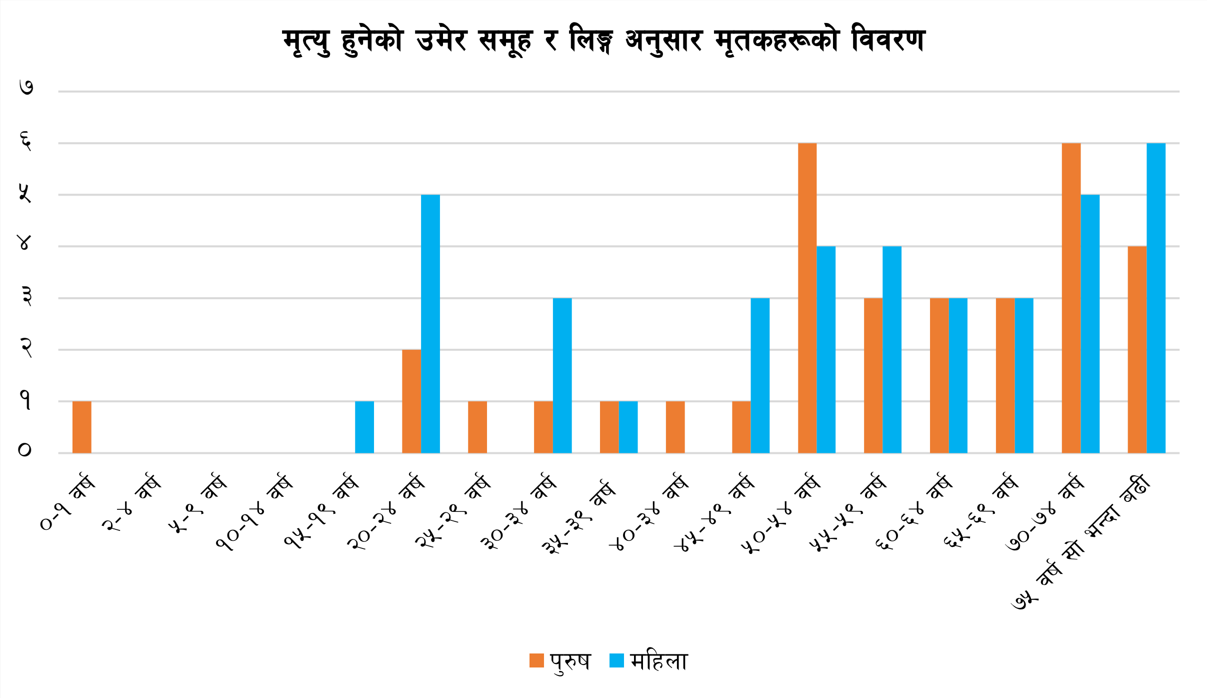

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबै भन्दा बढी ५० देखि ५४ वर्षको उमेर समूहका पुरुष र ७० देखि ७४ सम्मका पुरुषहरु देखिन्छ। उमेर समुह अनुसारको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। चौधौं आवधिक योजनाका अनुसार नेपालीको औषत आयु ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस गाउँपालिकामा बढी मृत्यु हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ।

घ) मृत्युको कारण अनुसार मृतकको संख्या

तालिका नं. १९ : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्युको कारण	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
अन्य कारण	१	३	५	०	१	३	२	२	०	१७	२३.९४
आत्महत्या	०	१	०	०	०	०	१	४	१	७	९.८६
मुटुसम्बन्धी रोगहरु	०	१	१	०	२	०	०	०	०	४	५.६३
कालगतिले मर्नु	१	०	०	१	०	०	१	१	०	४	५.६३
अन्य दुर्घटना	०	१	१	०	०	१	०	०	१	४	५.६३
क्यान्सर	३	१	०	०	०	०	०	०	०	४	५.६३
क्षयरोग	०	१	०	०	०	२	०	०	१	४	५.६३
रुघाखोकी, फ्लु	१	०	०	०	१	०	१	१	०	४	५.६३
दम	२	०	०	०	१	०	०	०	०	३	४.२३
मृगौलासम्बन्धी रोग	१	१	०	०	०	०	१	०	०	३	४.२३
टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्मरेज)	१	१	०	०	०	०	०	०	१	३	४.२३
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	०	२	०	१	०	०	०	०	०	३	४.२३

मृत्युको कारण	वडा न.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
हैजा/झाडा पखाला/आउँ	०	०	०	०	२	०	०	०	१	३	४.२३
निमोनिया	०	१	०	०	०	१	०	०	०	२	२.८२
टाइफाइड	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	१.४१
कोभिड-१९ (कोरोना भाइरस)	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	१.४१
जण्डीस (कमलपित्त)	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	१.४१
मधुमेह (डाइबिटिज)	०	०	०	०	१	०	०	०	०	१	१.४१
ग्यास्ट्रिक अल्सर/आन्द्राको रोग	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	१.४१
कुष्टरोग	०	०	०	०	१	०	०	०	०	१	१.४१
जम्मा	१०	१३	९	३	९	७	७	८	५	७१	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा ७१ जनाको मृत्युको भएको छ। यसमध्ये सबैभन्दा धेरै अर्थात १७ जनाको अन्य कारणले मृत्यु भएको देखिन्छ भने ७ जनाले आत्महत्या गरेको तथ्याङ्कले देखाउछ । यसैगरी समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कारण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ । यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी आदि हुन् । सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायीक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो । मृत्युको कारण सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

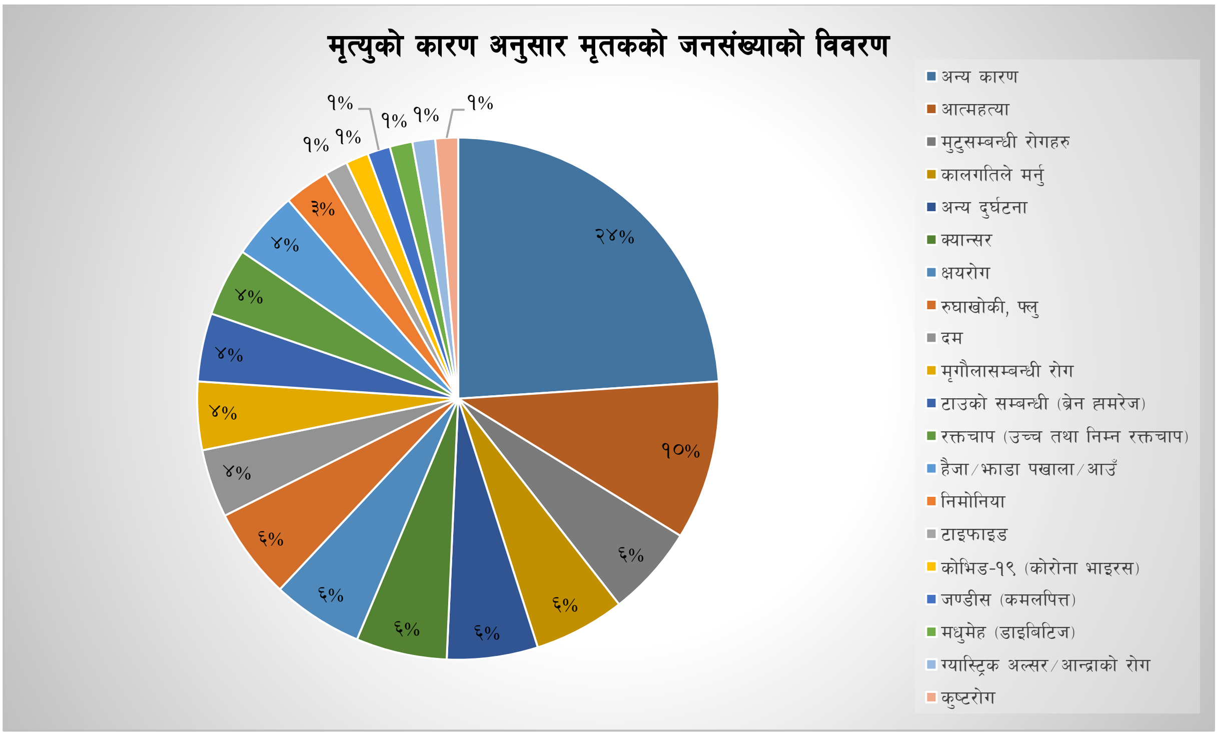

ङ) विवाह दर्ता भए नभएको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २० : विवाह दर्ता भएको भएको नभएको आधारमा जनसंख्याको विवरण

वडा नम्बर	छ	छैन	जम्मा
१	१०२४	१२२६	२२५०
२	६७८	७५०	१४२८
३	५७६	७५९	१३३५
४	८४६	४८८	१३३४
५	११३८	१३३४	२४७२
६	१२७८	८६५	२१४३
७	८९४	८९७	१७९१
८	५८५	७९३	१३७८
९	१०६४	८१२	१८७६
नगरपालिकामा	८०८३	७९२४	१६००७
प्रतीशत	५०.५	४९.५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

३.१३ सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित विवरण

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारा सहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिदै आएको छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ ।

सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७५ अनुसार देहाय बमोजिमका नेपाली नागरिकलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने उल्लेख गरिएको छ ।

(क) जेष्ठ नागरिक, (ख) आर्थिक रूपले विपन्न, (ग) अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका व्यक्ति, (घ) असहाय एकल महिला (ङ) अपाङ्गता भएका, (च) बालबालिका (छ) आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने (ज) लोपोन्मुख जाति

ज्येष्ठ नागरिक भत्ताः (१) दलित र एकल महिला ज्येष्ठ नागरिकले साठी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि र अन्य ज्येष्ठ नागरिकले सत्तरी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको ज्येष्ठ नागरिक भत्ता पाउनेछन् ।

विपन्न नागरिक भत्ताः आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम विपन्न नागरिक भत्ता पाउनेछ ।

अशक्त र असहाय भत्ताः अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेको नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम अशक्त र असहाय भत्ता पाउने छ ।

असहाय एकल महिला भत्ताः साठी वर्ष उमेर पुगेका असहाय एकल महिलाले असहाय एकल महिला भत्ता पाउनेछ । सम्बन्ध विच्छेद गरी अर्को विवाह नगरेका, विधवा, न्यायिक पृथकीकरण गरी बसेका (सम्बन्ध

विच्छेद) जीवनयापन गर्ने आयस्रोत नभएको, नेपाल सरकारले तोकेको भन्दा न्यून आय भएको र श्रम गर्न नसक्ने साठी वर्ष उमेर नपुगेको असहाय एकल महिलाले समेत यस्तो सुविधा पाउने छन् ।

अपाङ्गता भत्ताः पूर्ण असक्त अपाङ्गता भएको नागरिकले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको अपाङ्गता भत्ता पाउनेछन् ।

बाल पोषण भत्ताः अति विपन्न, लोपोन्मुख र नेपाल सरकारले तोकेका पाँच वर्ष उमेर पूरा नगरेका बालबालिकाले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको बालपोषण भत्ता पाउनेछन् ।

लोपोन्मुख जाति भत्ताः लोपोन्मुख जातिका नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउनेछन् ।

आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्नेलाई स्याहार भत्ताः आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउनेछन् ।

परिच्छेद - ४: आर्थिक अवस्था

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरू गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीब्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ। मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भइनसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ प्राविधिक, सिपयुक्त तथा विषेश दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरण

तालिका नं. २१ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.									जम्मा संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
शिक्षण शिकाई सम्बन्धी	०	९	१२	१३	१७	१७	४	१	४७	१२०	२५.९७
सवारी चालक सम्बन्धी	०	३	१२	५	२	३	३	३	३८	६९	१४.९४
अन्य	१	३	२	५	०	३	०	०	२६	४०	८.६६
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी	३	२	४	१	२	९	५	०	१२	३८	८.२३
सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी	१	१२	५	१	०	०	३	१	१५	३८	८.२३
पोशाक बनाउने / सिउने	१	१०	९	०	१	६	१	३	२	३३	७.१४
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	०	२	१	६	१	८	०	०	९	२७	५.८४
बिजुली जडान सम्बन्धी	०	१	३	२	०	३	०	०	८	१७	३.६८
इन्जिनियरिङ डिजाईन सम्बन्धी	०	३	३	३	०	४	०	०	०	१३	२.८१
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	०	०	०	३	०	२	१	१	२	९	१.९५
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक बस्तुको मर्मत	०	१	१	०	०	३	०	०	४	९	१.९५
होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	०	०	८	८	१.७३
कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी	०	३	०	२	०	१	०	०	२	८	१.७३
आत्मसुरक्षा सम्बन्धी / शारीरिक सुगठन	१	२	०	२	१	०	०	०	१	७	१.५२
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	०	०	२	०	०	२	१	०	०	५	१.०८
प्लम्बिङ सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	४	०	०	४	०.८७
गीत, संगीत, नाटक तथा कलाकारिता	०	०	२	०	०	०	०	०	२	४	०.८७

तालिमको विषय	वडा नं.									जम्मा संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
जुत्ता चप्पल बनाउने	०	०	१	०	०	०	०	०	२	३	०.६५
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी	०	१	१	०	०	०	०	०	१	३	०.६५
मूर्तिकला, प्रस्तरकला, काष्ठकला	०	०	०	०	०	२	०	०	०	२	०.४३
केश सजावट / श्रृंगार सम्बन्धी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०.२२
जमिनको सर्भेक्षण सम्बन्धी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०.२२
गरगहना बनाउने / मर्मत गर्ने	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०.२२
श्रव्यदृष्य तथा फोटोग्राफी सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	०.२२
साहित्य श्रृजना सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०.२२
जम्मा	७	५३	५८	४३	२४	६५	२३	९	१८०	४६२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्या मध्ये ४६२ जनामा कुनै न कुनै किसिमको विशेष सीप वा दक्षता भएको देखिन्छ । यी मध्ये सबैभन्दा बढी शिक्षण सिकाई सम्बन्धी दक्षता भएकाहरूको संख्या १२० अर्थात् २५.९७ प्रतिशत, दोस्रोमा सवारी चालक सम्बन्धी दक्षता भएकाहरूको संख्या ६९ अर्थात् १४.९४ प्रतिशत रहेको छ । कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरीपालन सम्बन्धी सीप भएकाहरूको संख्या ३८ जना अर्थात् ८.२३ प्रतिशत रहेका छन् । यी बाहेक सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी, पोशाक बनाउने, विजुली जडान, इन्जिनियरिङ सम्बन्धी डिजाइन गर्नेको संख्या नगण्य रहेको छ । समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भए तापनि गाउँपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ । दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निमार्णमा सहयोग पुग्नुका सबै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ । यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ । गाउँपालिकामा अधिकांश जनसंख्या अदक्ष वा अर्धदक्ष हुनाले गाउँपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.२ औसत आम्दानीको विवरण

नगरपालिका वा गाउँपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

क) नोकरी तथा जागिरबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

पछिल्लो १२ महिना यताको तथ्याङ्क हेर्दा जम्मा नोकरी तथा जागिरमा संलग्न ४२१ घरपरिवार मध्ये मासिक १० देखि २० हजार आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ११८ अर्थात २८.०३ प्रतिशत रहेको छ । दोस्रोमा २० देखि ३० हजार मासिक आम्दानी गर्ने परिवार संख्या १०२ अर्थात २४.२३ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसै गरी

३० देखि ४० हजार आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ८९ अर्थात २१.१४ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २२ : नोकरी तथा जागिरबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	४	१	२	३	६	३	८	६	२	३५	८.३१
१००००-१९९९९	१४	११	६	१५	१५	१७	१२	६	२२	११८	२८.०३
२००००-२९९९९	८	५	९	१५	१७	२२	९	५	१२	१०२	२४.२३
३००००-३९९९९	८	७	१	१२	१२	२१	७	२	१९	८९	२१.१४
४००००-४९९९९	१	३	२	०	५	५	४	०	१३	३३	७.८४
५० हजारभन्दा माथि	७	१	२	२	५	१४	३	१	९	४४	१०.४५
जम्मा	४२	२८	२२	४७	६०	८२	४३	२०	७७	४२१	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

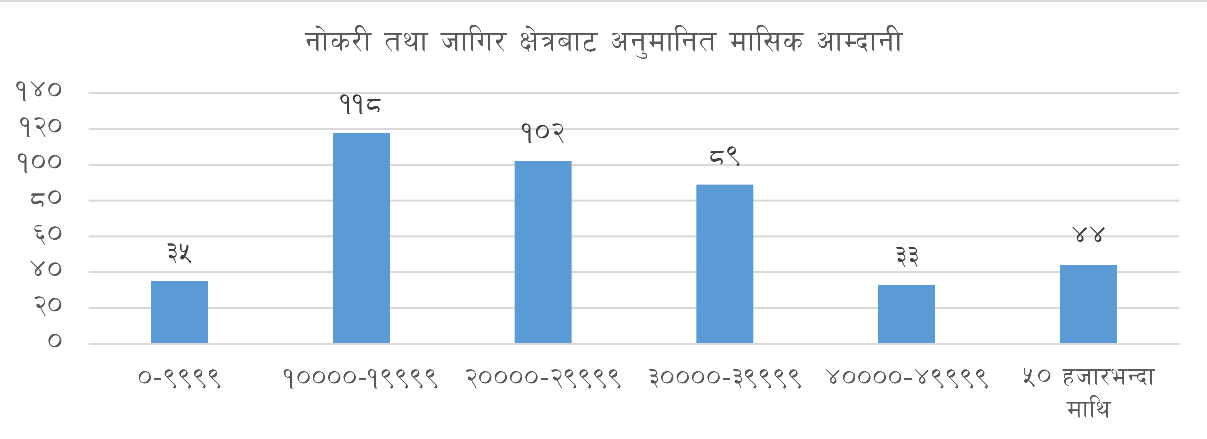

ख) कृषि क्षेत्रबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

रुन्टीगढी गाउँपालिकामा कृषि क्षेत्रसँग संलग्न कुल ४१८० परिवार मध्ये मासिक कृषि क्षेत्रबाट ५० हजार भन्दा माथि आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या १०४१ अर्थात २४.९ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी १० हजार सम्म मात्र आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या १२९१ अर्थात ३०.८९ प्रतिशत रहेको छ भने ७१५ अर्थात १७.११ प्रतिशत परिवारले वार्षिक १० देखि २० हजारसम्म आम्दानी गर्ने गरेका छन् । वार्षिक आम्दानीको वडागत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २३ : कृषि क्षेत्रबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	३०९	१७४	१६२	११४	३०६	९६	४७	१३५	२८	१२९१	३०.८९
१००००-१९९९९	१०४	८	२६	१३३	२५८	६४	२२	७१	२९	७१५	१७.११
२००००-२९९९९	१३२	१३	४४	३३	१३१	८२	४३	७४	११	५६३	१३.४७
३००००-३९९९९	६२	१०	५४	४१	७२	४९	६३	३०	११	३९२	९.३८
४००००-४९९९९	७	७	२१	१५	३६	३१	३७	१२	१२	१७८	४.२६
५० हजारभन्दा माथि	४२	११	२२	३५	८०	३३६	२६७	९१	१५७	१०४१	२४.९
जम्मा	६५६	२२३	३२९	३७१	८८३	५७८	४७९	४१३	२४८	४१८०	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

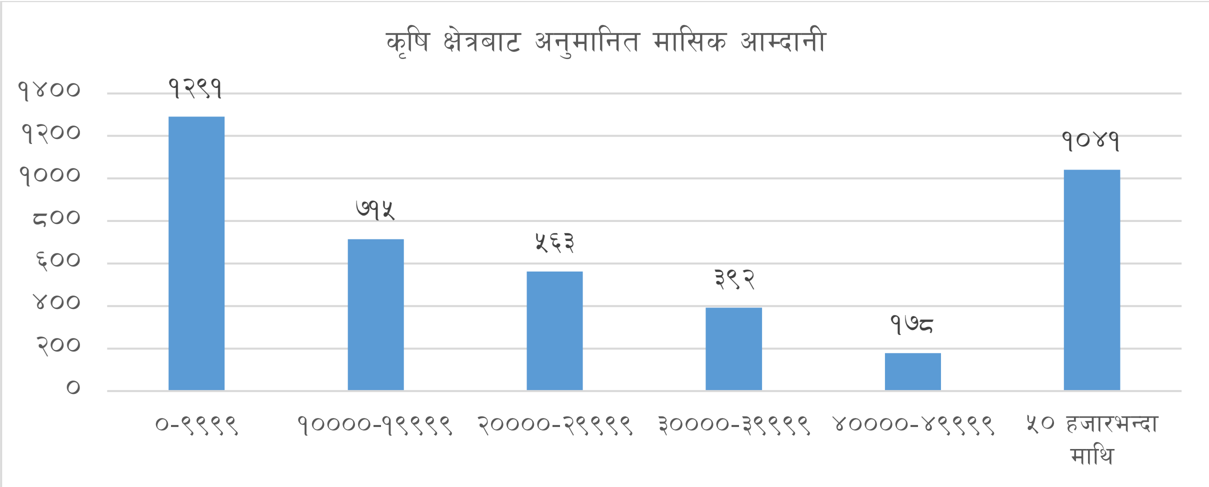

ग) व्यापार व्यावसायबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

तालिका नं. २४ : व्यापार व्यवसायबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	०	१३	४	९	३	१०	१४	४	९	६६	२०.६२
१००००-१९९९९	५	२५	१०	२४	१०	१२	१३	०	७	१०६	३३.१२
२००००-२९९९९	६	१०	१	५	८	६	४	१	११	५२	१६.२५
३००००-३९९९९	०	३	५	५	५	४	२	१	१४	३९	१२.१९
४००००-४९९९९	०	२	०	२	२	२	१	०	२	११	३.४४
५० हजारभन्दा माथि	१	१	२	१३	०	११	६	१	११	४६	१४.३७
जम्मा	१२	५४	२२	५८	२८	४५	४०	७	५४	३२०	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा व्यापार व्यवसायमा संलग्न ३२० परिवार मध्येबाट मासिक रुपमा १० देखि २० हजार रुपैंया सम्म आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या सबै भन्दा बढि १०६ अर्थात ३३.१२ प्रतिशत रहेको छ। मासिक १० हजार रुपैंया सम्म आम्दानी गर्ने परिवार ६६ अर्थात २०.६२ प्रतिशत रहेका छन्। त्यसै गरी मासिक ५० हजार भन्दा माथी आम्दानी गर्ने परिवार संख्या ४६ अर्थात १४.३७ प्रतिशत रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

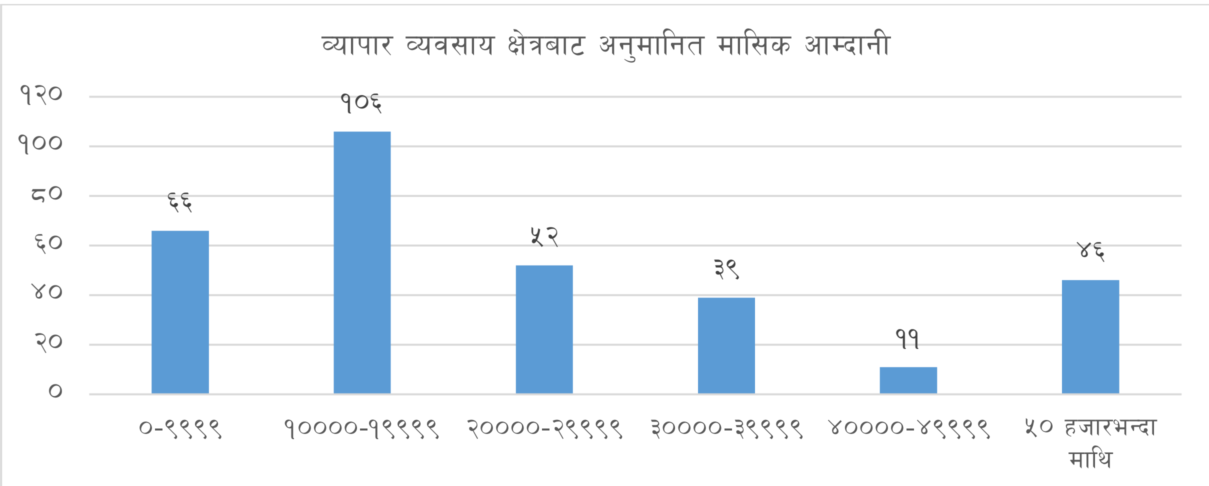

घ) वैदेशिक रोजगारीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिक तथा मासिक रुपमा आम्दानी गर्ने प्रमुख स्रोतहरु मध्ये वैदेशिक रोजगारी पनि प्रमुख रहेको छ । यहाँ वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न जम्मा १५३६ परिवार मध्ये मासिक रुपमा ३० देखि ४० हजार सम्म आम्दानी गर्नेहरुको संख्या सबैभन्दा बढि ४३५ अर्थात २८.३२ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी २० देखि ३० हजार सम्म आम्दानी गर्नेहरुको संख्या २६७ अर्थात १७.३८ प्रतिशत रहेको छ । यहाँ ५० हजार भन्दा माथि आम्दानी गर्ने ३३६ परिवार रहेका छन् भने ४० देखि ५० हजार सम्म आम्दानी गर्ने १६.८ प्रतिशत रहेका छन् । तथापी वैदेशिक रोजगारीबाट पनि मासिक १० हजार सम्म मात्र आम्दानी गर्नेको संख्या ५० अर्थात ३.२६ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २५ : वैदेशिक रोजगारीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	१५	७	१	१२	३	६	१	४	१	५०	३.२६
१००००-१९९९९	९	३४	२८	३१	४०	११	६	८	२३	१९०	१२.३७
२००००-२९९९९	३४	४५	३२	३५	२०	३२	२३	१८	२८	२६७	१७.३८
३००००-३९९९९	५६	७४	२५	२८	४८	६२	५७	१९	६६	४३५	२८.३२
४००००-४९९९९	६	२९	१६	१६	२८	५४	३३	१४	६२	२५८	१६.८
५० हजारभन्दा माथि	७२	१४	२७	१३	२७	७७	५९	९	३८	३३६	२१.८८
जम्मा	१९२	२०३	१२९	१३५	१६६	२४२	१७९	७२	२१८	१५३६	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

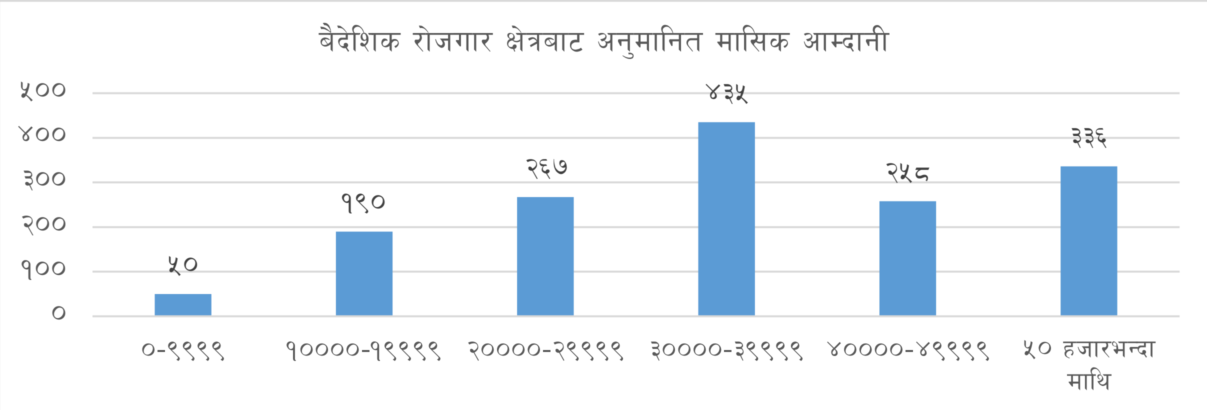

ङ) ज्याला मजदुरीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

यस गाउँपालिकामा ज्याला मजदुरीमा संलग्न परिवार संख्या तुलनात्मक रुपमा अन्य क्षेत्रमा मा भन्दा बढि रहेको छ । जम्मा १६५४ परिवार यस क्षेत्रमा संलग्न रहेकोमा मासिक रुपमा रु १० हजार देखि २० हजार सम्म आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या सबै भन्दा बढि ९१० अर्थात ५५.०२ प्रतिशत रहेको छ । २० हजार देखि ३० हजार रुपैँया सम्म मासिक आम्दानी गर्ने परिवार २५० अर्थात १५.११ रहेका छन् । यहाँ न्यूनतम रु १० हजार सम्म आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ३९४ अर्थात २३.८२ प्रतिशत र ५० हजार भन्दा बढि आम्दानी गर्ने परिवार संख्या १८ अर्थात १.०९ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २६ : ज्याला मजदुरीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	२१	१३१	२	४९	९	९२	२५	४	६१	३९४	२३.८२
१००००-१९९९९	११८	१४२	९६	५१	१०५	१५२	६५	१०	१७१	९१०	५५.०२
२००००-२९९९९	३३	१४	२६	१९	३६	३४	५६	५	२७	२५०	१५.११
३००००-३९९९९	१२	८	०	५	१	३०	१२	४	४	७६	४.५९
४००००-४९९९९	२	१	०	०	२	१	०	०	०	६	०.३६
५० हजारभन्दा माथि	७	१	०	२	१	१	४	१	१	१८	१.०९
जम्मा	१९३	२९७	१२४	१२६	१५४	३१०	१६२	२४	२६४	१६५४	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

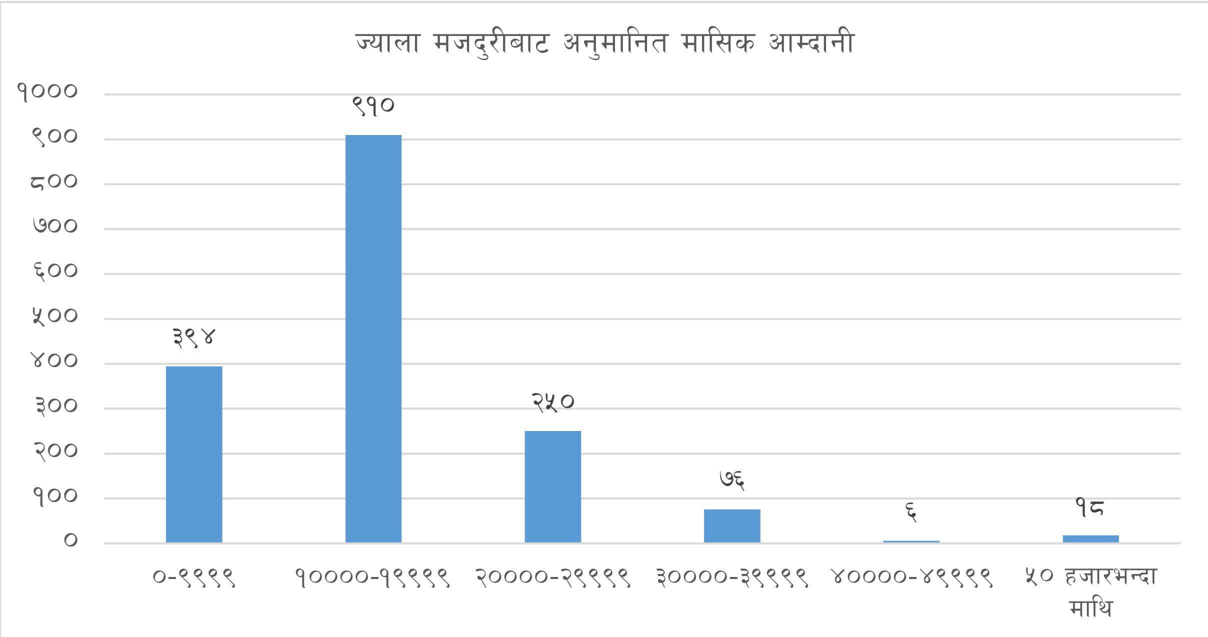

४.१.३ परिवारको खर्च तथा बचतको विवरण

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिकरुपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये खाद्य वस्तुको खरिदमा खर्च, सामाजिक संस्कारमा हुने खर्च, शिक्षामा हुने खर्च, स्वास्थ्यको लागि खर्च तथा आधारभूत मानवीय आश्यकता परिपूर्ती गर्नेसँग सम्बन्धित खर्च मुख्य शिर्षकहरु हुन् । यसरी खर्चसंग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभुता, नि:शुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश गाउँपालिकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट माथि उठाउन सकिन्छ । राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन । यस गाउँपालिकाका घरपरिवारले गर्ने गरेको खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित मासिक खर्च

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा घरपरिवार ६०२७ मध्ये सबैभन्दा धेरै अर्थात ३७३५ घरपरिवारले मासिक रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने गरेको देखिन्छ भने १६३६ अर्थात २७.१४ प्रतिशत परिवारले मासिक रुपमा खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित रु १० देखि २० हजार सम्म खर्च गर्ने गरेको पाइयो । यसै गरी मासिक रुपमा २० देखि ३० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ३९७ अर्थात ६.५९ प्रतिशत रहेका छन् । यहाँ ५० हजार भन्दा माथि खर्च गर्ने परिवारको संख्या १०५ अर्थात १.७४ प्रतिशत रहेको छ । जसको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २७ : खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित मासिक खर्च

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	४५६	२९०	३३८	२८८	६१९	५९४	५४१	२३५	४१४	३७७५	६२.६३
१००००-१९९९९	१४१	२३७	१६५	१६९	२६२	१८२	७८	१९७	२०५	१६३६	२७.१४
२००००-२९९९९	१२४	३६	६	४६	२४	१३	१४	६६	६८	३९७	६.५९
३००००-३९९९९	२८	२	१	१४	०	१	३	९	२२	८०	१.३३
४००००-४९९९९	१५	०	१	७	०	०	२	६	३	३४	०.५६
५० हजारभन्दा माथि	५८	२	२	१२	२	१०	३	९	७	१०५	१.७४
जम्मा	८२२	५६७	५१३	५३६	९०७	८००	६४१	५२२	७१९	६०२७	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

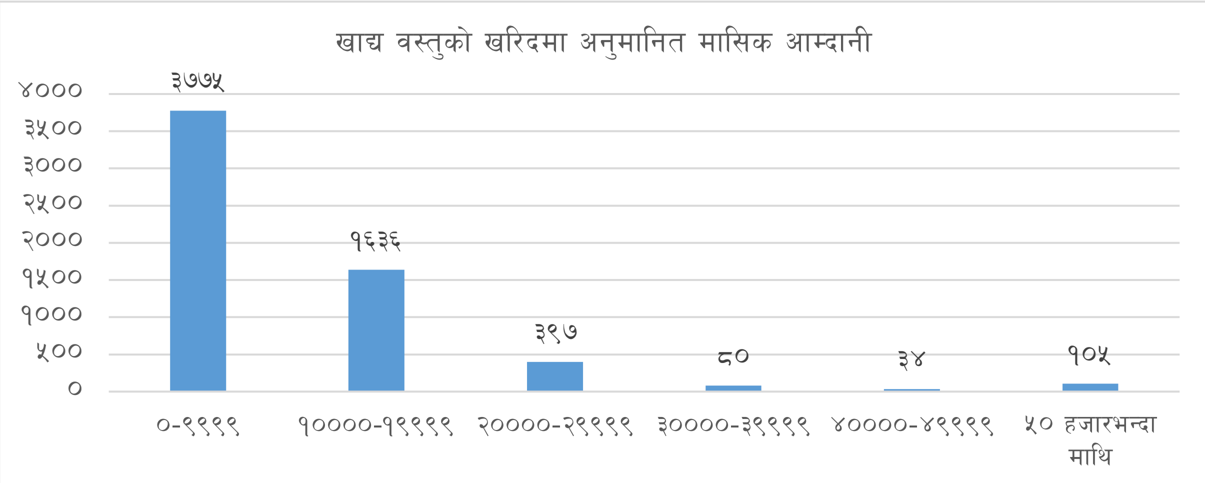

ख) शिक्षामा मासिक अनुमानित खर्च

यस गाउँपालिकाका जम्मा ६०२७ घरपरिवार मध्ये ५१९२ अर्थात ८६.१६ प्रतिशत घरधुरीले शिक्षा क्षेत्रमा मासिक रुपमा अनुमानित रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने गरेका छन् । यसैगरी मासिक रुपमा १० देखि २० हजार खर्च गर्ने परिवार ८.५६ प्रतिशत, २० देखि ३० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार २.८७ प्रतिशत, ३० देखि ४० हजार खर्च गर्ने परिवार ०.७५ प्रतिशत,४० देखि ५० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ०.३२ प्रतिशत र ५० हजार भन्दा माथि खर्च गर्ने परिवार १.३४ प्रतिशत रहेको छ । जसको वडागत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २८ : शिक्षामा अनुमानित मासिक खर्च

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	५४७	५२१	४८५	४६६	८४८	७२८	५२९	४२८	६४२	५१९३	८६.१६
१००००-१९९९९	१६८	३५	२०	४६	४१	३६	८३	५५	३२	५१६	८.५६
२००००-२९९९९	५९	७	३	१५	१५	२२	२०	१४	१८	१७३	२.८७
३००००-३९९९९	७	२	४	२	२	३	४	८	१३	४५	०.७५
४००००-४९९९९	३	१	०	४	१	१	४	१	४	१९	०.३२
५० हजारभन्दा माथि	३८	१	१	४	०	१०	१	१६	१०	८१	१.३४
जम्मा	८२२	५६७	५१३	५३६	९०७	८००	६४१	५२२	७१९	६०२७	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

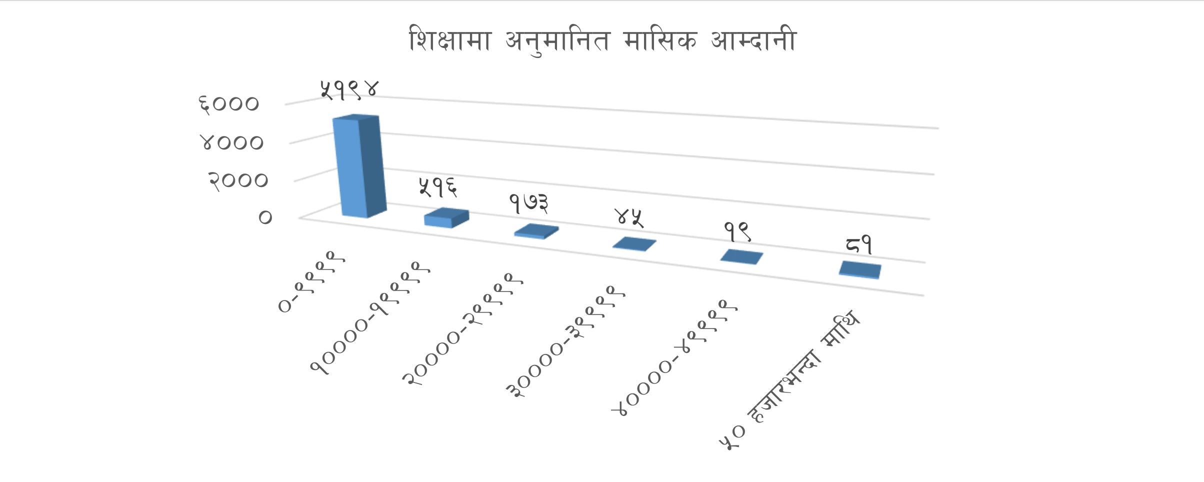

ग) स्वास्थ्यमा बार्षिक अनुमानित खर्च

यस गाउँपालिकाका रहेका जम्मा ६०२७ घरपरिवार मध्ये १०८६ अर्थात १८.०२ प्रतिशत घरधुरीले स्वास्थ्य क्षेत्रमा बार्षिक रुपमा अनुमानित रु ५० हजार वा सो भन्दा बढी समेत खर्च गर्ने गरेका छन् । यसैगरी बार्षिक रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार १३५१ अर्थात २२.४२ प्रतिशत, १० देखि २० हजार खर्च गर्ने परिवार १६.५१ प्रतिशत, २० देखि ३० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार २०.४४ प्रतिशत, ३० देखि ४० हजार खर्च गर्ने परिवार १४.२४ प्रतिशत, ४० देखि ५० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ८.३८ प्रतिशत रहेका छन् । जसको वडागत विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २९ : स्वास्थ्यमा अनुमानित वार्षिक खर्च

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	१७९	५२	३३	१२२	५६	२५७	१४९	९३	४१०	१३५१	२२.४२
१००००-१९९९९	१६५	९३	५३	८२	१३६	१८१	९३	८३	१०९	९९५	१६.५१
२००००-२९९९९	२१२	१०७	१०१	१०१	२८९	१९७	११९	५१	५५	१२३२	२०.४४
३००००-३९९९९	१३८	९७	१४४	८८	१४०	१०२	५१	५१	४७	८५८	१४.२४
४००००-४९९९९	४६	५७	७९	२१	१२८	१९	७५	६९	११	५०५	८.३८
५० हजारभन्दा माथि	८२	१६१	१०३	१२२	१५८	४४	१५४	१७५	८७	१०८६	१८.०२
जम्मा	८२२	५६७	५१३	५३६	९०७	८००	६४१	५२२	७१९	६०२७	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

घ) सामाजिक कार्यहरु (चाडपर्व, विवाह, संस्कार आदिमा) बार्षिक अनुमानित खर्च

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६०२७ घरपरिवार मध्ये ११९२ अर्थात १९.७८ प्रतिशत घरधुरीले सामाजिक कार्यको क्षेत्रमा बार्षिक रुपमा अनुमानित रु २० हजार देखि ३० सम्म खर्च गर्ने गरेका छन् । यसैगरी बार्षिक रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार संख्या ५३० अर्थात ८.७८ प्रतिशत, ३० देखि ४० हजार खर्च गर्ने परिवार १७.४४ प्रतिशत, ४० देखि ५० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार १०.३१ प्रतिशत तथा ५० हजार भन्दा माथि खर्च गर्ने परिवार २६.१४ प्रतिशत रहेका छन् । जसको वडागत विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३० : सामाजिक कार्यहरुमा अनुमानित वार्षिक खर्च

अनुमानित मासिक आम्दानी (रु)	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-९९९९	१७५	१५	११	१४६	७६	२९	६	३३	३९	५३०	८.७८
१००००-१९९९९	२४८	६०	१०५	१०९	२७०	६६	६७	९४	३९	१०५८	१७.५६
२००००-२९९९९	१५३	१२०	७९	७९	२६९	१२८	१३७	१५१	७६	११९२	१९.७८
३००००-३९९९९	११९	१०२	८४	४३	१३०	१४९	१५५	१७०	९९	१०५१	१७.४४
४००००-४९९९९	५९	७८	११२	२३	७०	९३	११०	३५	४१	६२१	१०.३१
५० हजारभन्दा माथि	६८	१९२	१२२	१३६	९२	३३५	१६६	३९	४२५	१५७५	२६.१४
जम्मा	८२२	५६७	५१३	५३६	९०७	८००	६४१	५२२	७१९	६०२७	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

४.१.४ विपन्नता स्तरीकरण विवरण

क) वार्षिक कृषि उत्पादनले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

तालिका नं. ३१ : आफ्नो वार्षिक कृषि उत्पादनले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

कृषि उत्पादनले परिवार चलाउन पुग्ने महिना	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
०-२ महिनासम्म	३१	१७३	४८	१७	८४	८३	४८	६८	२१	५७३	१२.४५
३-४ महिनासम्म	१३२	२३७	१६०	१२८	१५१	२२२	१४६	१७४	१५३	१५०३	३२.६५
५-६ महिनासम्म	२२८	४४	१११	१६४	५६९	२०९	२९०	१९०	१७०	१९७५	४२.९
७-८ महिनासम्म	२५	७	१०	२८	४३	६५	३८	१०	३८	२६४	५.७३
९-१० महिनासम्म	९	४	६	६	१९	३६	२६	१	२६	१३३	२.८९
११-१२ महिनासम्म	१८	१	१६	५	१५	२६	३५	८	३२	१५६	३.३९
जम्मा	४४३	४६६	३५१	३४८	८८१	६४१	५८३	४५१	४४०	४६०४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक कृषि उत्पादनले बाह्र महिना धान्नेको संख्या १५६ घरपरिवार अर्थात ३.३९ प्रतिशत रहेको छ । यहाँ २ महिनासम्म मात्र खाद्यान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ५७३ अर्थात १२.४५ प्रतिशत रहेको छ । झण्डै एक चौथाइ जनसंख्याले वार्षिकरुपमा गर्ने अत्यन्त न्यून कृषि आम्दानीले बाह्रै महिना दुःख गुजारा गरी खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ । बार्षिक कृषि उत्पादनले धान्ने परिवारहरुको विवस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भइसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भइसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मा सबै प्रकारका गरीबीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्ता गरीबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोक कल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सवलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

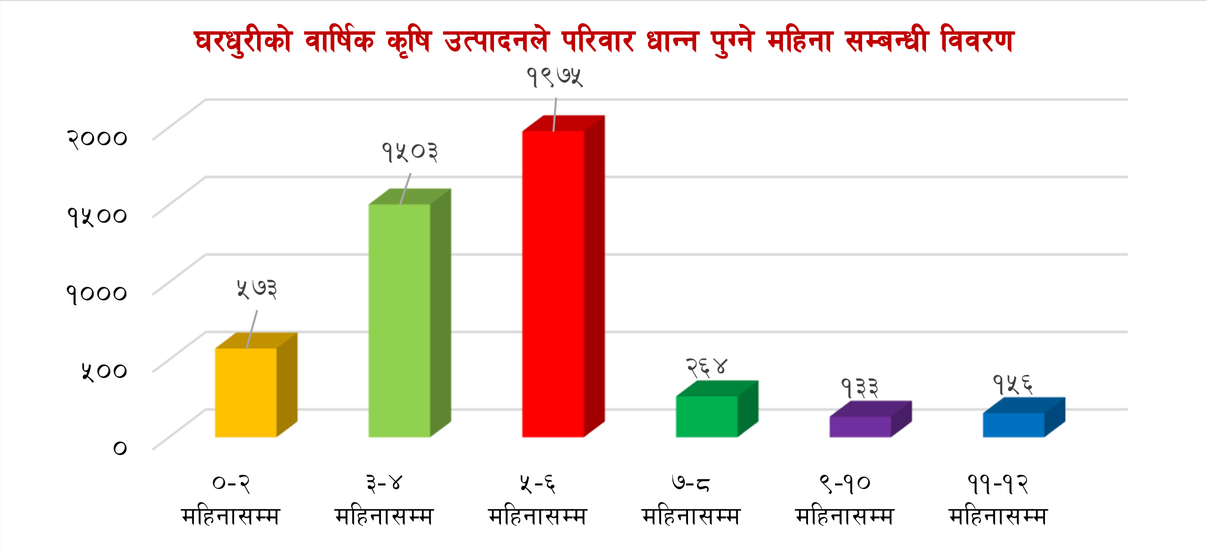

४.१.५ खाद्यान्न सुरक्षाको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ। सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ भने उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य संम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख छ। सरकारले २०७७ सालदेखि धान तथा उखुको समर्थन मूल्य तोक्न पनि थालेको छ। यसलाई खाद्यसंप्रभुता कार्यान्वयनको एक अंशको रुपमा पनि लिइएको छ। गाउँपालिकाले पनि जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सूरक्षा र आपूर्तिको अवस्था प्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ। गाउँपालिकामा प्रशस्त मात्रामा रहेको खेतीयोग्य जमिनलाई सिँचाइको समुचित प्रबन्ध गरी वैज्ञानिक पद्धतिमार्फत उत्पादन बढाउन सके आत्मनिर्भर बन्ने सहज परिस्थिति निर्माण हुन सक्ने कुरामा कुनै दुविधा छैन।

४.१.६ आवास संरचना विवरण

क) घरको स्वमित्वको आधारमा घरधुरीको विवरण

यस गाउँपालिकामा घरको स्वामित्वको आधारमा ४ प्रकारका आवास संरचनाहरुको प्रयोग गरेको पाउन सकिन्छ। निजी स्वामित्वको घरमा वसोवास गरिरहेका घरधुरीहरु ५८७३ अर्थात ९७.४४ प्रतिशत रहेका छन् त्यसैगरी भाडामा वसोवास गर्नेको संख्या ११७ अर्थात १.९४ प्रतिशत रहेको छ। संस्थागत घरहरुमा वसोवास गर्नेहरु १३ परिवार अर्थात ०.२२ प्रतिशत रहेका छन् भने स्रोत नखुलेको अवस्थाका घरपरिवारहरु २४ अर्थात ०.४ प्रतिशत रहेका छन्। भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ। यसको अलावा घरहरू जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमका हुनुपर्दछ। अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ।

तालिका नं. ३२ : घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण

घरको स्वामित्व	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
निजी	८२०	५४३	५०७	४८९	९०२	७८७	६३०	५०८	६८७	५८७३	९७.४४
अन्य (खुलाउने)	२	२१	६	३८	५	९	१०	५	२१	११७	१.९४
भाडामा	०	२	०	७	०	२	१	९	३	२४	०.४
संस्थागत	०	१	०	२	०	२	०	०	८	१३	०.२२
जम्मा	८२२	५६७	५१३	५३६	९०७	८००	६४१	५२२	७१९	६०२७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

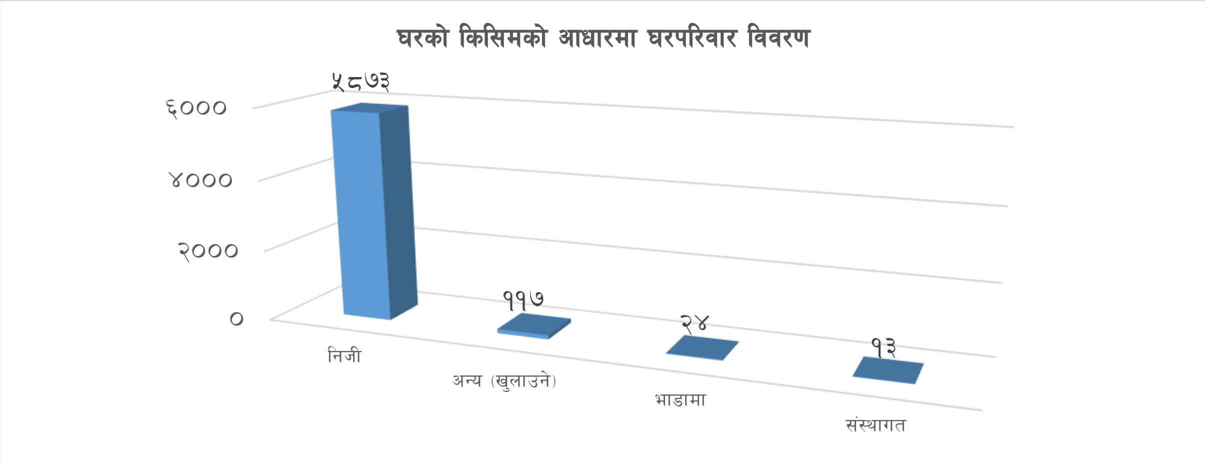

ख) जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

तालिका नं. ३३ : जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

घरको जग	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
माटोको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	८१९	५०६	५०९	५०१	८३६	७५५	६२८	४९९	६१६	५६६९	९४.०६
सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	१	३४	१	१६	६६	२८	१२	१४	८३	२५५	४.२३
काठको खम्बा गाडेको	१	२४	३	१६	५	१०	०	५	९	७३	१.२१
ढलान पिल्लर सहितको	१	३	०	१	०	७	१	०	११	२४	०.४
अन्य (खुलाउने)	०	०	०	२	०	०	०	४	०	६	०.१
जम्मा	८२२	५६७	५१३	५३६	९०७	८००	६४१	५२२	७१९	६०२७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

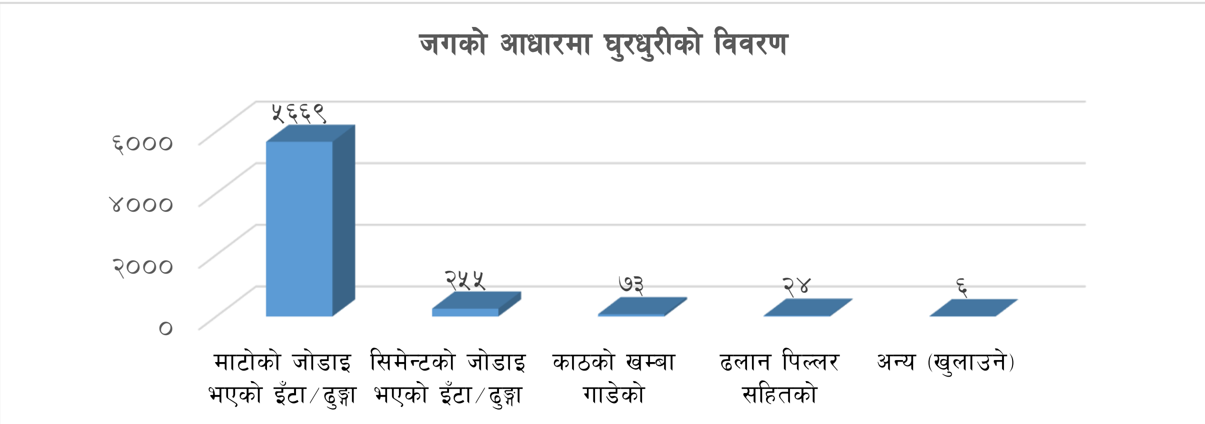

ग) बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

तालिका नं. ३४ : बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

घरको बाहिरी गारो	१	२	३	४	५	६	७	८	९	जम्मा	प्रतीशत
माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	८०७	४७०	४७६	४८०	७५६	५५५	५४५	४९०	५४४	५१२३	८५
सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	९	६५	२९	४२	१४७	२३५	९२	२३	१६३	८०५	१३.३६
जस्ता/टिन/च्यादर	५	१८	१	६	१	३	२	२	९	४७	०.७८
काठ/फल्याक	०	१३	४	८	१	५	२	२	३	३८	०.६३
बाँसजन्य सामग्री	०	१	३	०	२	२	०	३	०	११	०.१८
अन्य (खुलाउने)	१	०	०	०	०	०	०	२	०	३	०.०५
जम्मा	८२२	५६७	५१३	५३६	९०७	८००	६४१	५२२	७१९	६०२७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

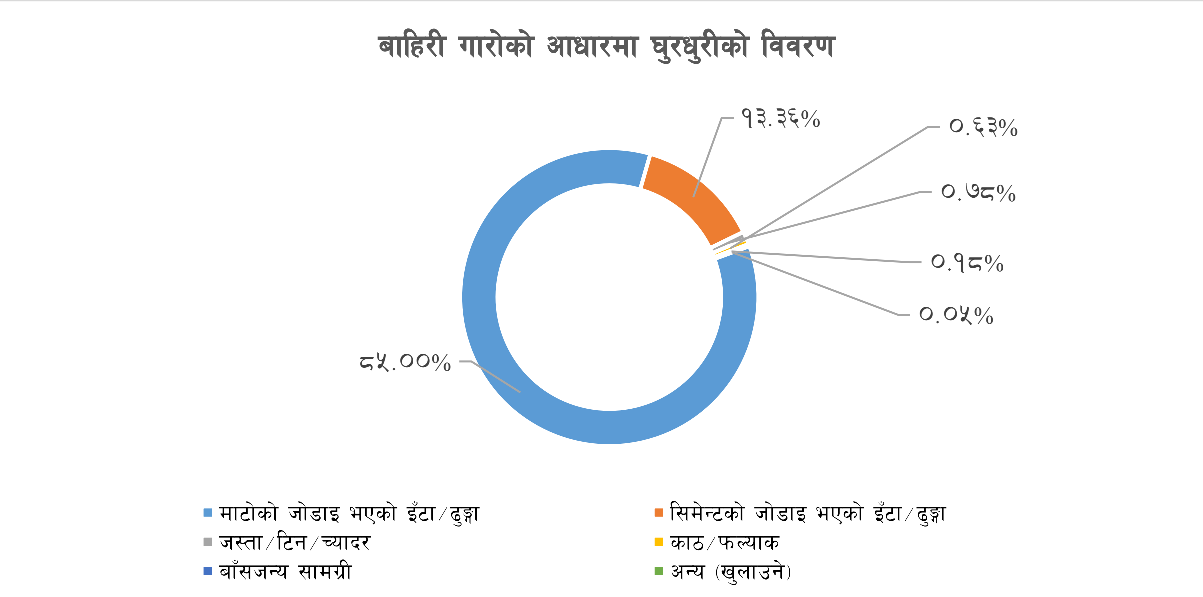

४.१.७ गरिबीको दर (गरिबीको रेखामुखी रहेको जनसंख्या)

विश्व बैङ्कको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको "नेपालमा गरिबी : नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण तेस्रो २०६६/६७" नाम दिएर प्रकाशन गरिएको प्रतिवेदनमा नेपालमा सालाखाला गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ । त्यस पश्चात थप प्रतिवेदन तयार भएको छैन भने हाल त्यो प्रतिशत घटेको अनुमान लगाउन सकिन्छ । उक्त प्रतिवेदनमा औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६१ रुपैयालाई गरिबीको रेखा मानिएको छ । भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५,९९८ रहेको उल्लेख छ ।

४.१.८ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि गाउँपालिका आर्थिकरुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ । आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठूलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ । गाउँपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ ।

४.१.९ औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यर्थाथ हामी सामु छ । हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, जडिबुटी, ढुङ्गा, मार्बल, स्लेट, फलफूल, कोइला, खाद्यान्न, तरकारी तथा मास, मुसुरो, रहरी, धान आदि पर्दछन् । यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ ।

गाउँपालिकामा प्रशस्त मात्रामा वन क्षेत्र भएकाले वनपैदावरमा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । साथै व्यवसायिक पशुपालनबाट पनि प्रशस्त लाभ उठाउन सकिन्छ ।

४.१.१० सुकुम्बासी सम्बन्धी विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भए तापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलका रुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाको रुपमा हेरिँदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको छ ।

४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व

४.२.१ भू-उपयोगको विवरण

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णतः निर्भर गर्दछ । तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्र, खेतीयोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ । रुन्टीगढी गाउँपालिकाको भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण निम्नअनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३५ : गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

भू-उपयोगका क्षेत्र	गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल प्रतिशत मा
आवास क्षेत्र	०.६०	०.२६
झाडी तथा बुट्यान	४२.८३	१८.४१
खेतीयोग्य जमिन	७०.२८	३०.२०
वनजंगल	११७.०२	५०.२९
अन्य संरचना	०.०१	०.००
खोलानाला	१.९४	०.८४
जम्मा	२३२.६८	१००

स्रोतः भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०८०

यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात ५०.२९ प्रतिशत वनजंगलले ओगटेको छ भने दोस्रोमा खेतीयोग्य जमिनले ओगटेको क्षेत्र रहेको छ। जसले गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्ये ७०.२८ वर्ग कि.मी अर्थात ३०.२० प्रतिशत जमिनको ओगटेको छ। कुनै पनि स्थानको समग्र भू-आवरण मध्ये ४० प्रतिशत भन्दा बढी वन क्षेत्र हुनु वातावरणीय सन्तुलनका हिसाबले सुखद विषय हो। यद्यपि सो वनको पूर्ण सदुपयोग र वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन भने अनिवार्य छ। उपलब्ध जमिनमध्ये खेतीयोग्य जमिनको अंश राम्रो रहेको छ। सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अबलम्बन गर्न सके उत्पादनको राम्रो सम्भावना देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अर्को उल्लेखनीय पक्ष भनेको यहाँको झाडी, बुट्यान तथा खेर गइरहेको जमिनले ओगटेको भू-भागको अंश हो अर्थात सो भू-भागले कुल भू-भागको १८.४१ प्रतिशत ओगटेको छ। त्यसै गरी नदी तथा खोलानालाले गाउँपालिकाको ०.८४ प्रतिशत क्षेत्र ओगटेको छ भने आवासिय क्षेत्रले ०.२६ प्रतिशत ओगटेको छ। यहाँको अन्य भू-उपयोगको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

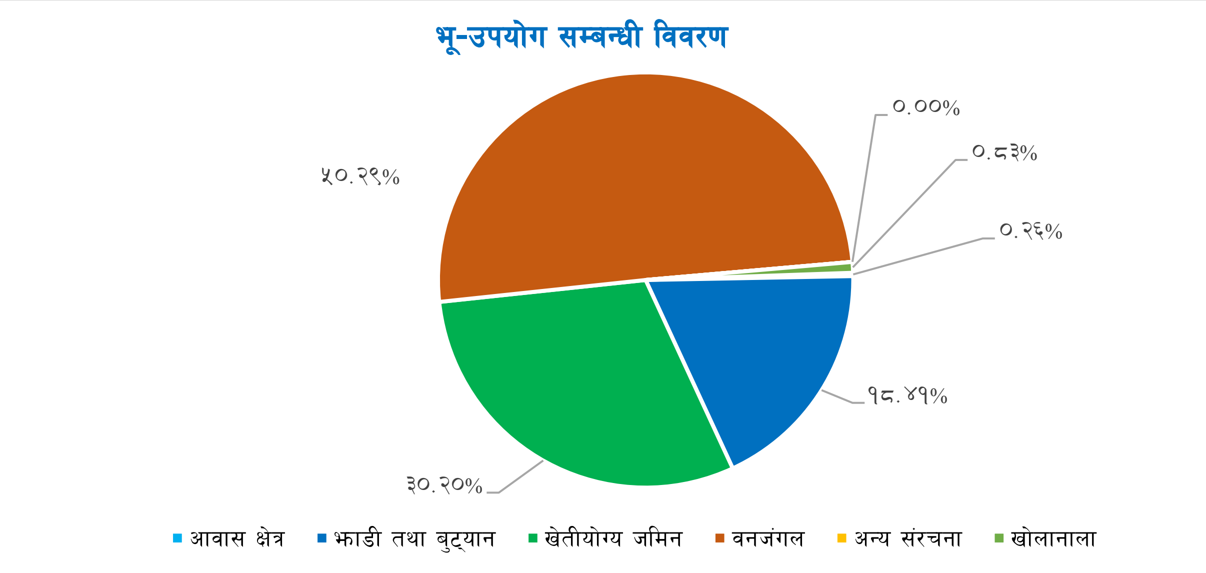

४.२.२ भू-स्वामित्व

क) घर भएको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस गाउँपालिकास्थित ६०२७ घरपरिवारहरू मध्ये ५९२६ अर्थात ९८.३२ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घर निजि स्वामित्वको जमिनमा निर्माण भएको, ४७ अर्थात् ०.७८ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घरको जमिन सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी जग्गामा रहेको छ। त्यसैगरी ३९ घरपरिवार अर्थात ०.६५ प्रतिशत गुठीको जमिनमा रहेको छ। घर भएको जग्गाको स्वामित्व सम्बन्धी वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३६ : परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी	सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी	गुठी	अन्य	गाउँ ब्लक	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	८२२	०	०	०	०	८२२
२	५५१	१४	१	१	०	५६७
३	५११	१	१	०	०	५१३

वडा	निजी	सार्वजनिक/ सुकुम्बासी/ ऐलानी	गुठी	अन्य	गाउँ ब्लक	जम्मा घरपरिवार संख्या
४	५२१	५	९	१	०	५३६
५	९००	१	६	०	०	९०७
६	७८८	३	३	५	१	८००
७	६३०	९	०	२	०	६४१
८	५१८	०	०	४	०	५२२
९	६८५	१४	१९	१	०	७१९
जम्मा	५९२६	४७	३९	१४	१	६०२७
प्रतिशत	९८.३२	०.७८	०.६५	०.२३	०.०२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

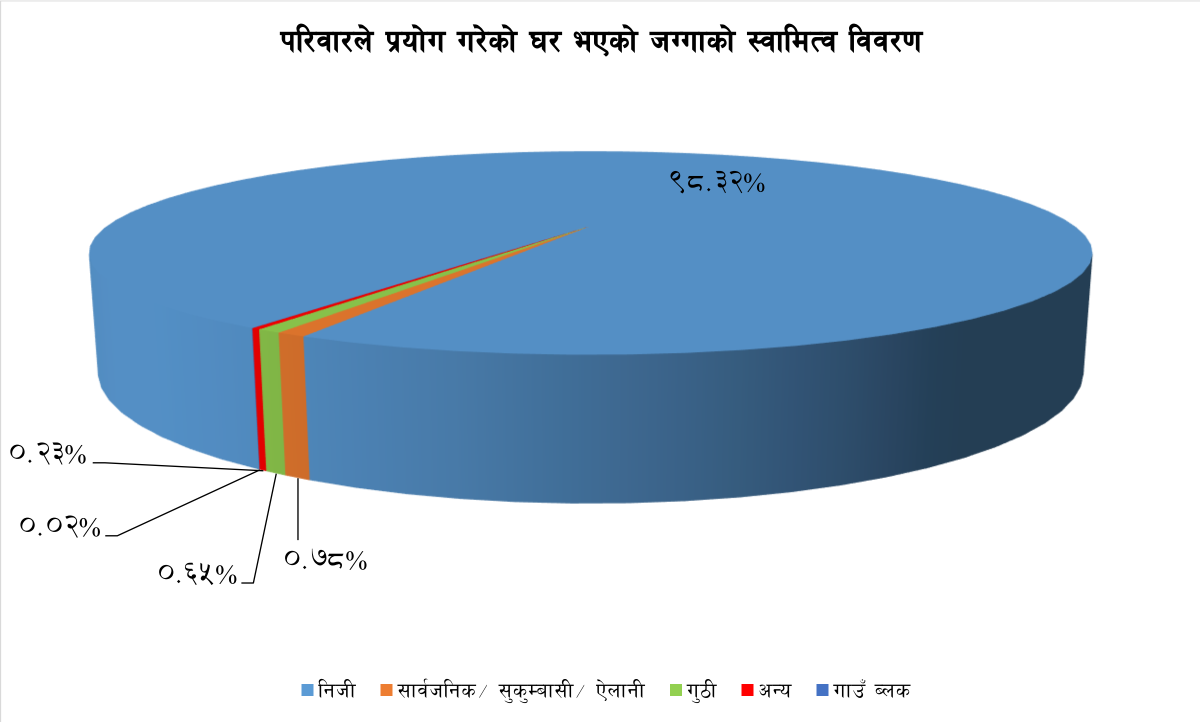

४.२.३ खेतियोग्य जमिन सम्बन्धि विवरण

वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ। गाउँमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन। खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना हुन सक्छ। भू-सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा ७०.२८ वर्ग कि.मि. अर्थात ३०.२० प्रतिशत जमिन खेतियोग्य रहेको छ।

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा हुनुपर्दछ। खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुर्‍याउनु अनिवार्य हुन्छ। तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनुपर्दछ। यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा बैकल्पीक उपायले सिँचाई पुर्‍याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ।

४.२.४ बाँझो जमिन सम्बन्धि विवरण

गाउँघरमा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो रहेका हुन्छन् । सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुयोग गर्न सकिन्छ । जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो । खेति नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ । खेति नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा ४२.८३ वर्ग कि.मी. अर्थात १८.४१ प्रतिशत जमिन झाडी तथा बुट्यानले ओगटेको छ ।

४.३ कृषि तथा पशु विकास

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ । तसर्थ तत्कालका लागि कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारी साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ । उच्च प्रविधिहरू विकास भईसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेति प्रणालीमा सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै हो । तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता अध्ययन गरी व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

४.३.१ सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ३७ : सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पोखरीको संख्या	पोखरीले ओगटेको क्षेत्रफल
३	१	५५.६५
६	४	४४८३.१६
९	३	१०४९.२४
जम्मा	८	५५८८.०५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

४.३.२ सिंचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ। खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ। तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्नु पर्दछ। यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ। यस गाउँपालिकामा खेतिपाती गर्ने २५३९ परिवार संख्या मध्ये ८९५ परिवार अर्थात ३५.२५ प्रतिशतले सिँचाइ सुविधा प्राप्त गरिरहेका छन् भने १६४४ अर्थात ६४.७५ प्रतिशत परिवार सिँचाइ सुविधाबाट बञ्चित रहेको पाउन सकिन्छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३८ : सिँचाइ सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी वडागत विवरण

वडा	सिँचाइ सुविधा प्राप्त नगर्ने संख्या	सिँचाइ सुविधा प्राप्त गर्ने संख्या	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	२००	१०	२१०
२	१३२	४	१३६
३	३०१	१८१	४८२
४	१३३	१०३	२३६
५	१४	६	२०
६	२४७	२६५	५१२
७	२०५	१६१	३६६
८	३४२	५७	३९९
९	७०	१०८	१७८
जम्मा	१६४४	८९५	२५३९
प्रतिशत	६४.७५	३५.२५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

४.३.३ सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ३९ : सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण

वडा न.	सिँचाइ कुलो	पोखिरी/रिजरभ्वायर	अन्य	आकाशे पानी सङ्कलन	भूमिगत सिँचाइ(स्यालो ट्युबवेल, डिपट्युबवेल)	नहर	पम्पिङ सेट/ मोटर	सौर्य लिफ्ट सिँचाइ	जम्मा
१	५	२	२	०	०	१	०	०	१०
२	३	०	०	०	१	०	०	०	४
३	१०९	७०	२	०	०	०	०	०	१८१
४	९५	३	०	०	५	०	०	०	१०३
५	४	२	०	०	०	०	०	०	६
६	१५६	५३	५२	१	१	१	०	१	२६५
७	१२०	३९	१	०	०	१	०	०	१६१
८	४३	३	३	२	४	२	०	०	५७
९	४२	३७	०	१८	३	५	३	०	१०८
जम्मा	५७७	२०९	६०	२१	१४	१०	३	१	८९५
प्रतिशत	६४.४७	२३.३५	६.७	२.३५	१.५६	१.१२	०.३४	०.११	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

४.३.४ कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४० : अन्नबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बालीको प्रकार	खेति गरेको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	उत्पादन (टनमा)	बिक्री परिणाम(टनमा)	बिक्री रकम	उत्पादनमा संलग्न परिवार संख्या
मकै	९७०.०५	१९२७.६६	३२४.११	२००७१०८	४३८५
गहुँ	७४१.६४	१२५०.०१	२०५.०५	८६३३६६	३८०४
धान	२७४.७४	११७४.९५	३१.०८	३३६५५८	१०१४
अन्य खद्यान्नबाली	०.४५	२.१८	१.९५	४६०००	४
जौ	२०.६५	३६.६३	६.९१	२७३५०	१९९
कोदो	०.२२	०.१२	०	२०००	५
जम्मा	२००७.७४	४३९१.५५	५६९.०९	३२८२३८२	९४११

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवार मध्ये ४३८५ घरपरिवारले मकै उत्पादन गर्ने गरेका छन् भने आफूले उत्पादन गरेको बिक्रीसमेत गर्ने गरेका छन् । तथ्याङ्क संकलनका विगत १२ महिनामा सबै प्रकारका अन्नको जम्मा उत्पादन ४३९१.५५ टन भएको र बिक्री ५६९.०९ टन भएको देखिन्छ । मकै उत्पादन गरी बिक्री गरे बापत रु.३२८२३८२ आम्दानी भएको छ । यहाँ लगाउने मुख्य अन्नबालीमा मकै, गहुँ र धान रहेको छ भने न्युन परिवार संख्याले जौ तथा कोदो पनि लगाउने गरेको पाइन्छ ।

तालिका नं. ४१ : दलहनबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बालीको प्रकार	खेति गरेको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	उत्पादन (टनमा)	बिक्री परिणाम(टनमा)	बिक्री रकम	उत्पादनमा संलग्न परिवार संख्या
सिमी	२०.८१	५४.८६	४१.७६	६२३३६०	४९४
केराउ	५.२३	६.२४	२३.७२	२३९८००	१५४
मसुरो	१३.८६	२३.५२	२०.८३	११९०००	१४८
बोडी	३.७९	६.२८	२.०१	९३९००	१६५
भटमास	५.४८	३२.६९	५३.८२	२८०००	७७
चना	६.४५	७.६९	६.३४	१६५००	१०६
गहत	०.२२	०.०३	०.०२	६०००	४
मास	१.७६	५.९६	०.१	३०००	२३
अन्य दालबाली(मस्याङ, खेसरी,....)	०.१५	०.८	०.७	०	२७
रहर	०.१५	०.९७	०	०	३
जम्मा	५७.९१	१३९.०४	१४९.२९	११२९५६०	१२०१

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवार मध्ये १२०१ घरपरिवारले दलहनबाली लगाउने गरेका छन् । तथ्याङ्क संकलनका विगत १२ महिनामा सबै प्रकारका दलहनबालीको जम्मा उत्पादन १३९.०४ टन भएको र बिक्री १४९.२९ टन भएको देखिन्छ। सबै प्रकारको दलहनबालीको बिक्री बाट रु. ११२९५६० आम्दानी भएको छ।

यहाँ लगाउने मुख्य दलहनबालीमा सिमी रहेको छ भने केराउ, मसुरो, बोडी, भटमास लगायतको पनि राम्रो उत्पादन हुने गरेको पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ४२ : तेलहनबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बालीको प्रकार	खेति गरेको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	उत्पादन (टनमा)	बिक्री परिणाम(टनमा)	बिक्री रकम	उत्पादनमा संलग्न परिवार संख्या
तोरी/सरसौं	१५६.४५	२६०.५४	१५०.५२	२४२४००	१२९४
अन्य तेलहन बाली(जैतुन,रायो आदि)	०.१	०.०२	०	०	७
आलस	०.२	०.१५	०	०	१
जम्मा	१५६.७५	२६०.७१	१५०.५२	२४२४००	१३०२

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवार मध्ये १३०२ घरपरिवारले तेलहनबाली लगाउने गरेका छन् । तथ्याङ्क संकलनका विगत १२ महिनामा सबै प्रकारका तेलहनबालीको जम्मा उत्पादन २६०.७१ टन भएको र बिक्री १५०.५२ टन भएको देखिन्छ । तेलहनबालीको बिक्री बाट रु. २४२४०० आम्दानी भएको छ । यहाँ लगाउने मुख्य तेलहन बालीमा तोरी/सस्र्युँ रहेको छ ।

तालिका नं. ४३ : तरकारीबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बालीको प्रकार	खेति गरेको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	उत्पादन (टनमा)	बिक्री परिणाम(टनमा)	बिक्री रकम	उत्पादनमा संलग्न परिवार संख्या
गोलभेडा/टमाटर	११४.४२	४७१७.७९	४९०९.६८	११९११८५८०	८५९
काउली	३६.०६	३३४.१७	२९३.०६	९७३३२००	४८५
बन्दा	३०.३१	४०२.४७	३५४.७४	७३५१७००	४४६
भेडे खुर्सानी	६.१९	१५९.९२	१४७.६६	२१०६३००	११६
आलु	२६.९२	१५७.३४	१७८.३३	१८०१४००	५१९
प्याज	४.२२	१५.१८	५.४	२९०८००	११६
घिउ सिमी	२.२९	९६.०७	१२.५५	२४४५००	१०३
काक्रो	१.०२	१०.२	४.३६	३५९००	९०
गाँजर	०.२८	१.३	१.३८	३५१००	७
मुला	१.६१	१३.०२	४.६	१७५००	८२
अन्य तरकारी बाली	०.०६	०.६२	०	१७०००	३
भण्टा/भ्यान्टा	०.४१	१	०	१००००	७
राज्मा सिमी	०.०३	०.०८	०.०५	१००००	३
फर्सी	१.९६	७.३३	२.४४	४७००	१०५
करेला	०.५१	२.८६	४.४४	३५००	४५
भिण्डी/रामतोरिया	०.२२	२.३५	२.३५	२००	७
लौका	०.०१	०.०६	०	०	४

बालीको प्रकार	खेति गरेको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	उत्पादन (टनमा)	बिक्री परिणाम(टनमा)	बिक्री रकम	उत्पादनमा संलग्न परिवार संख्या
रायोको साग	०.१३	०.१८	०	०	१७
पिडालु	०.१२	०.३७	०.०२	०	१८
बरेला	०	०	०	०	१
पालुङ्गो साग	०.१२	०.०३	०	०	४
तरुल	०.०१	०.०४	०	०	३
चिचिन्ना	०.०८	०.३९	०	०	३३
चम्सुरको साग	०.०५	०	०	०	१
घिरौला	०	०	०	०	२
स्कुस	०	०.०१	०	०	१
जम्मा	२२७.०५	५९२२.७६	५९२१.०७	१४०७८०३८०	३०७७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवारमध्ये ८५९ घरपरिवारले गोलभेडा/टमाटर, ४८५ घरपरिवारले काउली र ४४६ घरपविारले बन्दा लगाउने गरेका छन् । तथ्याङ्क संकलनका विगत १२ महिनामा सबै प्रकारका तरकारीको जम्मा उत्पादन ५९२२.७६ टन भएको र बिक्री ५९२१.०७ टन भएको देखिन्छ । तरकारीको बिक्रीबाट रु. १४०७८३८० आम्दानी भएको छ । यहाँ लगाउने मुख्य तरकारीमा गोलभेडा, काउली र बन्दा रहेको छ भने न्युन संख्याका परिवारले तरुल, बरेला, घिरौला, स्कुस लगायतका तरकारी बाली लगाउने गरेको पाइन्छ ।

तालिका नं. ४४ : मसलाबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

मसलाबाली	खेति गरेको क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	उत्पादन (टनमा)	बिक्री परिणाम(टनमा)	बिक्री रकम	उत्पादनमा संलग्न परिवार संख्या
लसुन	६१.६६	१५५७.०४	१३८२.३४	१३२०२००८	७२४
टिमुर	१४.४२	२१.२७	२४.४१	४५५८३३०	३१०
खुर्सानी	५.५२	१०७.७१	४२.१६	१२५१७५०	१७२
अदुवा	१.७१	११.५४	११.१३	३०७८५०	६३
बेसार	६.६३	१०.१४	६	५६४००	२१४
धनिया	१.६४	०.४१	०.७६	१९८००	६९
मेथी	०.०१	०	०	०	२
जम्मा	९१.६२	१७०८.११	१४६६.७९	१९३९६१३८	१५५४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवार मध्ये ७२४ घरपरिवारले लसुन, ३१० घरपरिवारले टिमुर, १७२ परिवारले खुर्सानी र ६३ घरपरिवारले अदुवा जस्ता मसला बालीहरु लगाउने गरेका छन् । तथ्याङ्क संकलनका विगत

१२ महिनामा सबै प्रकारका मसलाबालीको जम्मा उत्पादन १७०८.११ टन भएको र बिक्री १४६६.७९ टन भएको देखिन्छ । मसलाबालीको बिक्रीबाट रु. १९२४२१३८ आम्दानी भएको छ । यहाँ लगाउने मुख्य मसलाबालीमा लसुन, टिमुर, अदुवा, खुर्सानी र धनिया रहेको छ ।

तालिका नं. ४५ : फलफूलबाली उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

फलफुलबाली	उत्पादन क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन मात्रा (टन)	बिक्रि मात्रा (टन)	बिक्रि रकम	उत्पादन गर्ने घरधुरी संख्या
मौसम	०.६७	३.१४	३.७७	४७१०००	२०
कागती	२.९७	१६.५५	२३.९३	३४४७५०	९४
सुन्तला	१.१४	०.३५	१.८२	२३३४००	३१
केरा	३.०२	८९.८१	३३.२४	१५३९५३	४५
अनार	०.१२	०.०२	०.०३	५०००	३
आरु	०.१२	०	०.०४	२००	४
आँप	०.०२	०	०.०७	०	६
आरुबखडा	०.०२	०	०.०४	०	२
ओखर	०.१	०	०.०२	०	१
किवी	०.१५	०	०	०	१
ज्यामिर	०	०	०	०	३
नासपाती	०.०१	०.३	०.४४	०	१
निबुवा	०	०	०	०	१
जम्मा	८.३४	११०.१७	६३.४	१२०८३०३	२१२

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवार मध्ये सबैभन्दा बढी ९४ घरपरिवारले कागती क्रमशः ४५ घरपरिवारले केरा, ३१ परिवारले सुन्तला लगाउने गरेका छन् । तथ्याङ्क संकलनका विगत १२ महिनामा सबै प्रकारका फलफूलको जम्मा उत्पादन ११०.१७ टन भएको र बिक्री ६३.४ टन भएको देखिन्छ। फलफूलको बिक्रीबाट रु. १२०३३०३ आम्दानी भएको छ। यहाँ लगाउने मुख्य फलफुलमा मौसम, कागती, सुन्तला, केरा, अनार, आरु आँप, आरुबखडा आदि रहेका छन्। विस्तृत विवरण तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

४.३.५ नगदेबालीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४६ : नगदेबालीजन्य वस्तुको उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बालीको प्रकार	उत्पादन क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन मात्रा (टन)	बिक्रि मात्रा (टन)	बिक्रि रकम	उत्पादन गर्ने घरधुरी संख्या
उखु	०.३३	४.४७	२.३१	२२०००	७
अलैंची	०.०१	०.०१	०.०१	२८००	१
अन्य नगदेबाली	०	०	०	०	३
कफी	०	०	०	०	२
सुपारी	०	०	०	०	१
जम्मा	०.३४	४.४७	२.३२	२४८००	१४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवार मध्ये ७ घरपरिवारले नगदेबालीको रुपमा ऊखु लगाउने गरेका छन् । तथ्याङ्क संकलनका विगत १२ महिनामा सबै प्रकारका नगदे बालीको जम्मा उत्पादन ४.४७ टन भएको र बिक्री २.३२ टन गरेको तथ्याङ्कमा देखिन्छ ।

४.३.६ पशुपन्छीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४७ : पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादन र बिक्रीसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

पसुपन्छीजन्य उत्पादन	बार्षिक उत्पादन परिमाण	बार्षिक बिक्रि परिमाण	बार्षिक बिक्रिबाट आम्दानी (रु)	उत्पादन गर्ने परिवार	उत्पादन इकाई
अण्डा	१२४१८	१०९७६५	१७१३२०	२६	केट
दही	१२२६८	२८८१६	२८३९००	३१	
दुध	२२३४८	२१२१३५	७००४६०	७९	लिटर
दुधजन्य वस्तु (ध्यू, चिज, मखन आदि)	२९४	१०३८८	६७२२१	१४	किलो
मासु	२८४७	४५२०९	१३७९०००	१२६	
जम्मा	५०१७५	४०६३१३	२६०१९०१	२७६	

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

गाउँपालिकामा पशुपन्छी पाल्ने कुल घरपरिवारहरूमध्ये १२६ घरपरिवारले दुधजन्य पदार्थ उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी ७९ परिवारले दुध, ३१ घरपरिवारले दही उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा मासु बिक्रिबाट तुलनात्मक रुपमा वढी आम्दानी भएको देखिन्छ । पशुपंक्षी पालनलाई उत्पादनमुखी र व्यवसायिक बनाउन नसक्दा आम्दानी सीमित तथा श्रम र समयको खेर हुन जान्छ । यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु जरुरी छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

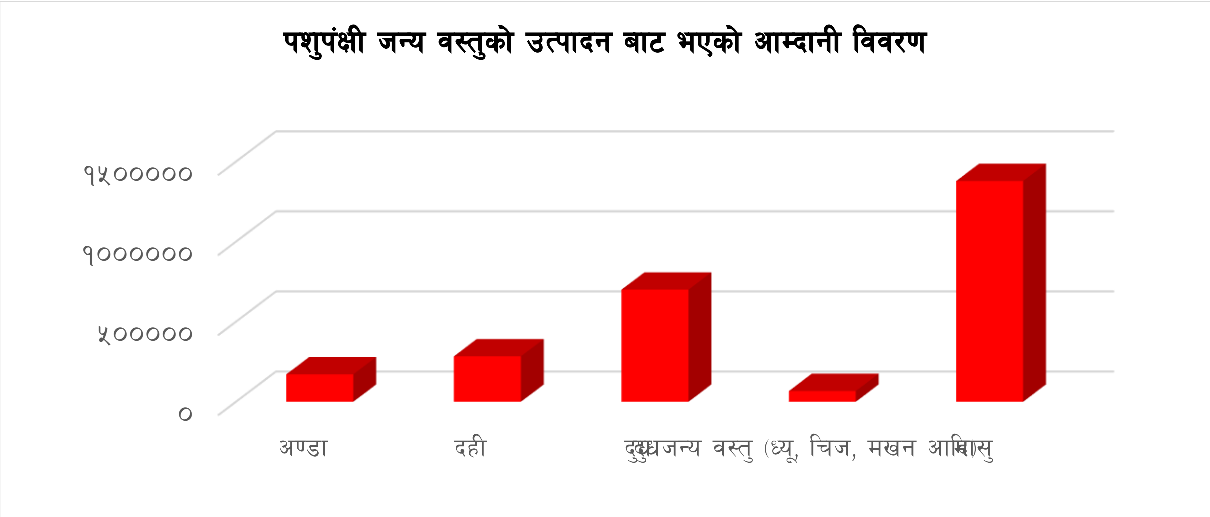

४.३.७ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ । विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ । अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ । रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समयमै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित तथा बृद्धि गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ४८ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	फड्के, फट्याङ्ग्रा गवारो, हिस्पा	मरुवा, डढुवा, खैरे रोग
२	गहुँ	कीटकिटे, धमिरा, लाहि	कालो पोके, पहेलो सिन्दुरे, खैरो सिन्दुरे, डढुवा, गन्हाउने कालो पोके आदि ।
३	मकै	अमेरिकी फौजी कीरा, खुर्मे किरा, गबारो, फेदकटुवा आदि	ध्वाँसे थोप्ले रोग, उत्तरी पाते डढुवा, दक्षिणी पाते डढुवा, डाँठ कुहिने रोग आदि ।
४	तोरी	करौते भिङ्गा, लाहि	करौते भिङ्गा, लाहि आदि
५	आलु	फेदकटुवा, आलुको पुतली, रातो कमिला, लाहि आदि	फेदकटुवा, आलुको पुतली, रातो कमिला, लाहि आदि ।

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

४.३.८ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. ४९ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टुटायप्सूलूटा, सेतो भिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडुवा– अगौटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्टरट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
३.	आलू	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि ।	डढुवा , मोजाइफ्क खैरो पिप, चक्के आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्टरट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
८.	सून्तला	पतेरो, लाही, फूट फ्लाई , स्केल लिफ, भाईनर, लेमन डग आदि ।	क्याकर, फूट रट , रुटरघ , स्वीटीमोल्ड आदि ।

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

४.३.९ पशुपन्छिमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपन्छिहरूको पालन यस गाउँपालिकाको प्रमुख पेशा मध्ये एक हो । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन्। गाउँपालिकाको वन जङ्गलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा एदाकदा देखिने गरेको छ। यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ। यी रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन्। गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज

विरुद्धको खोपकार्य विभिन्न वडाहरूमा सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण गर्न सफल हुने देखिन्छ। सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन । तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको पाइन्छ ।

४.३.१० व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेति गर्ने प्रणाली विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्न जरुरी छ। हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतिपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ। यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन पनि मद्दत पुऱ्याउँछ । हाल रुन्टीगढी गाउँपालिकामा विधिवत रुपमा दर्ता भइ संचालनमा रहेका कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी व्यवसायीक फर्महरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५० : व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

सि.नं.	कृषि तथा पशुपालन फर्मको विवरण	वडा नं.
१	आशा कागती फलफूल फर्म	वडा नं. १, खालीबोट
२	विराग कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. १, रोल्पा
३	त्रिवेणी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ३, लखना
४	रुन्टीगढी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ३, लखना
५	लखना बहूउद्देश्यीय कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ३, लखना
६	उन्नती व्यावसायी कृषि फर्म	वडा नं. ४, मसिना
७	चौतारी व्यावसायीक कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ४, भर्टिवन
८	जि.एम व्यावसायी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ४, उघा
९	ईश्वरी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ४, मसिना
१०	पृथ्वी पशुपंक्षी तथा बहूउद्देश्य कृषि फर्म	वडा नं. ५, धौलावाङ
११	रिगल पशुपंक्षी बहूउद्देश्य कृषि फर्म	वडा नं. ५, धौलावाङ
१२	वागेश्वरी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ५, दूविडाँडा
१३	बूढाथोकी कृषि फर्म	वडा नं. ५, जस्पुर
१४	वसन्ती कृषि फर्म	वडा नं. ५, जस्पुर
१५	स्वर्गदारी कृषि फलफूल उत्पादन तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ६
१६	देव कृषि फलफूल तथा तरकारी फर्म	वडा नं. ६
१७	लेकाली कृषि तथा जडिवूटी जन्य उत्पादन, भण्डारण फर्म	वडा नं. ६, निगालपानी
१८	सितल तरकारी कृषि फर्म	वडा नं. ६, सरेचौर
१९	कृषि फलफूल तथा तरकारी उत्पादन फर्म	वडा नं. ६, ओखरपाटा
२०	जनज्योती कृषि तरकारी तथा फलफूल उत्पादन फर्म	वडा नं. ६, ओखरपाटा

सि.नं.	कृषि तथा पशुपालन फर्मको विवरण	वडा नं.
२१	नमूना तरकारी तथा फलफूल उत्पादन कृषि फर्म	वडा नं. ६, डुब्रिङ
२२	अन्नपुर्ण कृषि तथा पशु फर्म	वडा नं. ७
२३	खड्का कृषि फर्म	वडा नं. ७
२४	विमल कृषि तथा पशु फर्म	वडा नं. ७
२५	आशिष कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, वलवाङ
२६	खुसी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, वलवाङ
२७	आशिष कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, होलेरी
२८	विष्णु कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, वलवाङ
२९	कूक्विवाङ कृषि पशु तथा माछापालन फर्म	वडा नं. ७, गैरा
३०	नमूना कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, गैरा
३१	जूनकीरी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, गैरा
३२	लालिगूरास कृषि पशुपंक्षी तथा मैरी फर्म	वडा नं. ७, गैरा
३३	दाजूभाई कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, गैरा
३४	युनिक कृषि तथा पशूपंक्षी फर्म	वडा नं. ७
३५	गिरी माछापालन, कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७
३६	नितू कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ७, सतिम
३७	लक्ष्मी कृषि तथा पशुपंक्षी पालन फर्म	वडा नं. ७, गैरा
३८	सन्दीप वङ्गूर तथा कृषि फर्म	वडा नं. ८, झेनाम
३९	तरकारी तथा पशुपंक्षी फर्म	वडा नं. ९, सखी
४०	चित्रा कागती तथा तरकारी कृषि फर्म	वडा नं. ९, सखी

स्रोत: रुन्टीगढी गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

तालिका नं. ५१ : कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी व्यवसायीक फर्महरुको विवरण

क.सं.	फर्मको नाम	वडा न	संचालक को नाम	सम्पर्क न.१
१	साधना कृषि तथा पशुपक्षी फर्म	९	धन बहादुर क्षेत्री	९८४०९४६३३६
२	ममता पोल्ट्री फर्म	६	कल्पना चन्द	९८०९७३३२०७
३	गन बाखा पालन फर्म	३	गन बहादुर घर्ती मगर	९८४७९०३६२६
४	पुन व्यावसायीक बाखापालन फर्म	४	याम कुमारी गिरि	
५	अरङखोला व्यवसायीक बाखापालन फर्म	५	खेम बहादुर खत्री	९८६९९४७७९
६	श्री छाँया बाखापालन फर्म	५	चुर्ण बहादुर घर्ती	९८१०९१५१७२
७	श्री जि.कि.वि व्यवसायिक बाखापालन फर्म	५	गोविन्द के.सी	
८	जे वि बाखापालन फर्म	३	जित बहादुर पुन	९८६८३८५३४०
९	विशेष बाखापालन फर्म	३	निराजन घर्ती	९८६४२८११५८
१०	जि. वि घर्ती बाखापालन फर्म	५	बसन्ती घर्ती	९८६३१५०२१०

क.सं.	फर्मको नाम	वडा न	संचालक को नाम	सम्पर्क न.१
११	एस. एस बाखापालन फर्म	५	सिता बुढाथोकी	९८४४९८६७०६
१२	जलजला कृषि तथा पशुपक्षींपालन फर्म	५		९८६३२८६५२२
१३	जौली पोखरी पशुपक्षी पालन फर्म	२	टेक बहादुर बुढा	९८०६२८४७५०
१४	बहुउद्देश्यि बङ्गुर तथा बाखापालन फर्म	१	पिउमाली दमाइ	९८६२७३७६५८
१५	श्री मनिषा बाखापालन फर्म	८	अम कुमारी सार्की	९८६८६१६५७८
१६	गौसरी कृषि तथा व्यवसायिक फर्म	४	गौजरी घर्ती मगर	९८६६८३९९८०
१७	आर के. फेस तथा कुखुरापालन फर्म	९	रेख बहादुर चलाउने	९८०९५५८१४५
१८	श्री टाइगर बाखा पालन फर्म	९	भूमि घर्ती	९८६६९९०८८९
१९	श्री सापडाँडा माछापालन फर्म		मिन बहादुर	
२०	दहडाँडा बाखा तथा कुखुरापालन फर्म			
२१	पोपी बाखापालन फर्म		पोपी पुन	९७४८७३७२१०
२२	जैकली बाखापालन फर्म		जैकली पुन	९८४१४३६३३९
२३	पानमती बाखापालन फर्म	३	पानमती पुन	
२४	गिता बाखापालन फर्म	३	गिता कवर	९८६८१२४७२९
२५	गगना बाखापालन फर्म	३	गगना घर्ती	९७६५४४९८९४
२६	लिलामती बाखापालन फर्म	४	लिलामती गिरि	९८४२३२१७१९
२७	गोमा बाखापालन फर्म	४	गोमा कुमारी घर्ती	९८६९४८२१७१
२८	माघी बाखापालन फर्म	४	माघी घर्ती	९८६३१५२६७९
२९	अमृता बाखापालन फर्म	४	अमृता घर्ती	९८६९६९९०३२
३०	अशोक बाखापालन फर्म	४	दिना घर्ती	९८६८९०३६३३
३१	सृजना बाखापालन फर्म	४	सृजना घर्ती मगर	९८६८५५०८२०
३२	पवित्रा बाखापालन फर्म	४	पवित्रा कुमारी बोम्पाल	९८४११३७७३५
३३	झुमा बाखापालन फर्म	३	झुमा हमाल ठकुरी	९८४८३३६०३६
३४	देवि बाखापालन फर्म	३	देवि विश्वकर्मा	९८४८३३५८८८
३५	दहडाँडा कृषि तथा पशुपक्षी फर्म		नैनराम गिरि	९८४४९७८९२४

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

४.३.११ कृषि तथा पशुसेवासंग सम्बन्धित मानव संशाधन

तालिका नं. ५२ : कृषि जनशक्तीको विवरण

क्र.सं.	कृषि जनशक्तीको नाम	पद	सम्पर्क न.
१.	निम बहादुर डाँगी	प्राविधिक सहायक	९८५७८२४०४९
२.	श्याममणि वि.क.	नायव प्राविधिक सहायक	९८४७९५५७७२
३.	हिमा कुमारी पुन मगर	नायव प्राविधिक सहायक	९८६८६३१८९१

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

क) कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

आफ्नै स्वामित्वको जमिनमा होस् वा अर्काको जमिन, खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारको संख्या ४६०४ अर्थात् ७६.३९ प्रतिशत र खेतीपाती संलग्न नभएको घरपरिवारको संख्या १४२३ अर्थात् २३.६१ प्रतिशत रहेको छ। यस मध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवार वडा नं. ५ मा ८८१ परिवार अर्थात ९७.१३ प्रतिशत र सबैभन्दा कम घरपरिवार वडा नं. ३ मा रहेका छन्। यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन्। वडाअनुसार विस्तृत विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ५३ : कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषिमा आबद्ध नभएको परिवार संख्या		कृषिमा आबद्ध भएको परिवार संख्या		जम्मा परिवार संख्या
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	३७९	४६.११	४४३	५३.८९	८२२
२	१०१	१७.८१	४६६	८२.१९	५६७
३	१६२	३१.५८	३५१	६८.४२	५१३
४	१८८	३५.०७	३४८	६४.९३	५३६
५	२६	२.८७	८८१	९७.१३	९०७
६	१५९	१९.८८	६४१	८०.१२	८००
७	५८	९.०५	५८३	९०.९५	६४१
८	७१	१३.६	४५१	८६.४	५२२
९	२७९	३८.८	४४०	६१.२	७१९
जम्मा	१४२३	२३.६१	४६०४	७६.३९	६०२७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

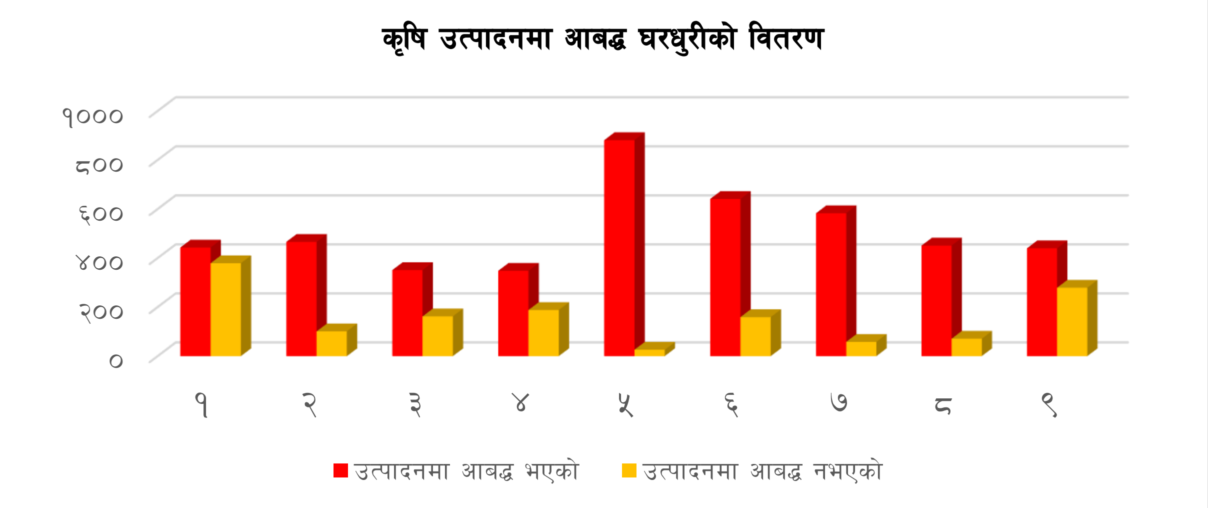

ख) पशुपन्छीपालन गर्ने परिवारको विवरण

पशुपन्छीपालन क्षेत्रले देशको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा करिब ११ प्रतिशत र कूल कृषि ग्राहस्थ उत्पादनमा २६.८ प्रतिशत योगदान गर्दै आएको सन्दर्भमा यस क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व रहेको छ। गाउँपालिकाको कूल ६०२७ घरपरिवारहरू मध्ये पशुपन्छी पाल्ने घरपरिवारको संख्या ४१३१ अर्थात ६८.५४ प्रतिशत र नपाल्ने घरपरिवारको संख्या १८९६ अर्थात ३१.४६ प्रतिशत रहेको छ। यसबाट उल्लेख्य संख्यामा घरपरिवारले पशुपन्छी पाल्ने गरेको तथ्य तथ्याङ्कबाट स्पष्ट हुन्छ। वडागत रुपमा अध्ययन गर्दा वडा नं. ५ मा तुलनात्मकरुपमा धेरै घरपरिवारले पशुपंक्षीपालन गरेको देखिन्छ। गाउँपालिकामा धेरै घरपरिवारहरूले पशुपंक्षी पालेको तथ्याङ्कमा

देखिए पनि पशुपालन व्यवसायिक नभई घरेलु प्रयोजनको लागि मात्र पाल्नेको संख्या अत्यधिक रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५४ : घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	पशुपंक्षी पालन नगर्ने परिवार		पशुपंक्षी पालन गर्ने परिवार		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	३९८	४८.४२	४२४	५१.५८	८२२
२	१८५	३२.६३	३८२	६७.३७	५६७
३	१७५	३४.११	३३८	६५.८९	५१३
४	२०५	३८.२५	३३१	६१.७५	५३६
५	७७	८.४९	८३०	९१.५१	९०७
६	२००	२५	६००	७५	८००
७	९१	१४.२	५५०	८५.८	६४१
८	२२६	४३.३	२९६	५६.७	५२२
९	३३९	४७.१५	३८०	५२.८५	७१९
जम्मा	१८९६	३१.४६	४१३१	६८.५४	६०२७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

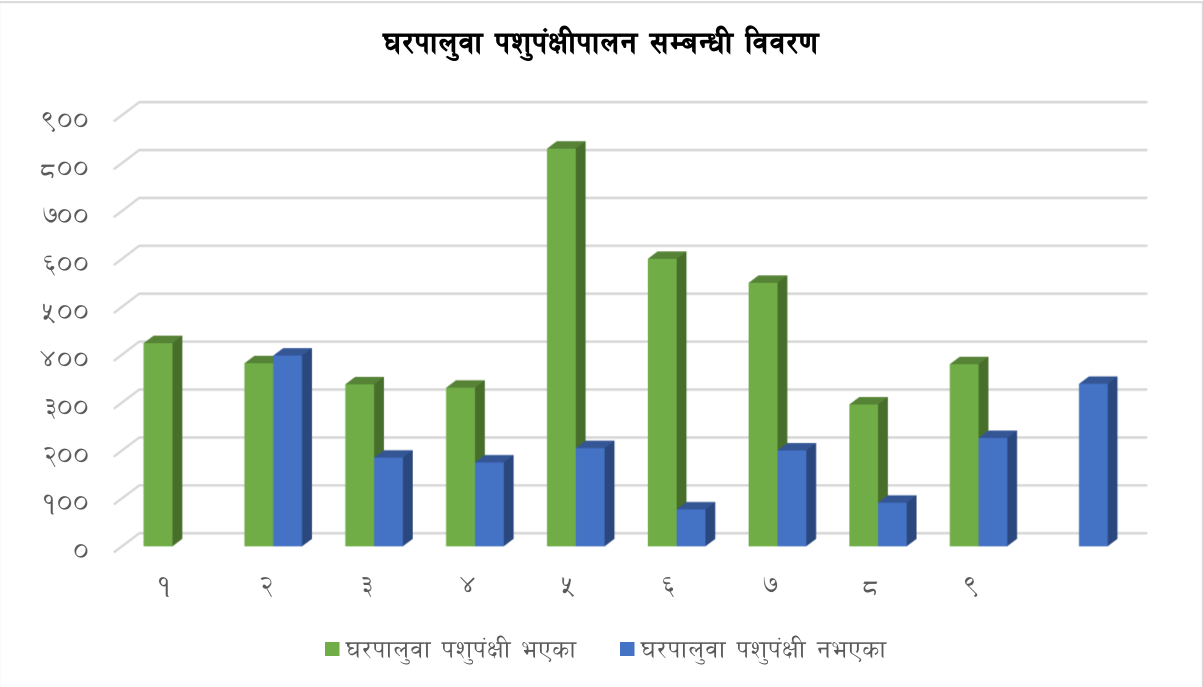

४.३.१२ कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह तथा सामुदायिक संस्थाको विवरण

क) कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषिको व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् । यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि गाउँपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुका साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता

कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउने देखिन्छ । रुन्टीगढी गाउँपालिकामा रहेका कृषक समुहहरुको विवरण देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

तालिका नं. ५५ : गाउँपालिकामा रहेका कृषक समुहहरुको विवरण

सि.नं.	कृषि समुहको नाम	ठेगाना
१	हरियाली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. १, ओवाङ
२	जनचेतना कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. १, धनचौर
३	दाङचोट ग्रामिण कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा १, दाङचोट
४	लगनशिल महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा १, दाङचोट
५	उद्यमशिल महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा १, तल्लोगाउ
६	कमिरेधारा कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा १, राङजात
७	मिलीजुली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा १, रितडाँडा
८	अल्कडाँडा तरकारी खेती कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा.२, उमा
९	विहानी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा.२, उमा
१०	प्रगतिशिल महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा २, जौलिपोखरी
११	जागृती महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा २, उमा
१२	जागृती महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा २, उमा
१३	कारेगैरा कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा २, उमा
१४	सयपत्री महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा २, उमा
१५	धरमपानी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा २, धरमपानी
१६	पधेरा कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा २, उमा
१७	जुर कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ३, जुर
१८	जुर जिमाल टोल कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ३, जुर
१९	लखना एकिकृत कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ३, लखना
२०	जवाङ महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ३, जवाङ
२१	पिपलवोट कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ३, कट्टेधारा
२२	प्रगतिशिल महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ४, मसिना
२३	नमुना महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ४, मसिना
२४	सहयोगी महिला कृषक समह	रुन्टीगढी गा.पा ४, मसिना
२५	जागृती कृषक समुह	रुरुन्टीगढी गा.पा ४, मसिना
२६	मैचन्ने फलफुल खेती कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ४, मैचन्ने
२७	मैचन्ने तरकारी खेती कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ४, मैचन्ने
२८	पुरानो गाउँ तरकारी खेती कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा. ४, पुरानेगाउँ

सि.नं.	कृषि समुहको नाम	ठेगाना
२९	लालिगुरास ताजा तरकारी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ५, जस्पुर
३०	शिवज्योती कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ५, रोल्पा
३१	सुन्दर तरकारी खेती कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, धौलावाङ
३२	हरियाली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, सैवन
३३	चमेरे गुफा कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, धौलावाङ
३४	अरङ्ग खोला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, जस्पुर
३५	सैवाङ कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, सैवाङ
३६	जरेपानी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, हापखोला
३७	चिन्नेथान कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ५, बाइजा
३८	सगरमाथा कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा.५, बाइजा
३९	लालिगुरास कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, धौलावाङ
४०	नव दुर्गा कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ५, गलेना
४१	एकजूट कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ५, सैवाङ
४२	बासिवाङ कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ५, दुविडाँडा
४३	नमुना कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ५, बाइजा
४४	श्रृजना कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ५, भर्तिवन
४५	रिबल्जा तरकारी खेती कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ५, मसिना
४६	धारापानी अदुवा तथा तरकारी उत्पादन कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ६, धारापानी
४७	जनज्योती कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ६, डुव्रिङ
४८	मिलिजुली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ६, डुव्रिङ
४९	बोरीवाङ कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ६, रोल्पा
५०	सिर्जनशिल कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ६, रोल्पा
५१	लालिगूरास कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ६, रोल्पा
५२	फुलबारी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ६, धारापानी
५३	रातोपहर कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा. ६, सापडाँडा
५४	जनजागृती कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ६, डुव्रिङ
५५	तरकारी ब्लक सन्चालक समिती	रुरुन्टीगढी गा.पा ६ र ७ रोल्पा
५६	साझा कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, गैरा
५७	तिम्लाचौर कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, गैरा
५८	गुहार खोली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ७, फोर्सावाङ
५९	लालीगुरास कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ७, कोवाङ

सि.नं.	कृषि समुहको नाम	ठेगाना
६०	धनचौर नमुना कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, धनचौर
६१	हरियाली वीउ उत्पादन कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, खाक्सिवन
६२	हरियाली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, प्यठानेटोल
६३	लालिगुरास कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, वलवाङ
६४	नमुना कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, रोल्पा
६५	प्रगतिशिल महिला कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, गैरा
६६	शिव पार्वती कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ७ उपल्लो गौरा
६७	सतिम कृषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा ७, सतिम
६८	बागे तरकारी खेती समूह	रुन्टीगढी गा.पा. ७, बागे
६९	धावाङ तरकारी समूह	रुन्टीगढी गा.पा. ७, धावाङ
७०	गासिम बान्द्रे सिर्जनशिल कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ७, गीसम
७१	शिद्धबाबा तरकारी तथा अदुवा उत्पादक कृषि समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, चिउरीपानि
७२	सिमसल्लेरी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, झेनाम
७३	चेतनशिल तरकारी उत्पादन कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, झेनाम
७४	जनशक्ति तरकारी उत्पादन कृषक समुह	रुरुन्टीगढी गा.पा ८, सेउलीवाङ
७५	सयपत्री कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, सान्तीचौर
७६	चेतनशिल कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, दोरवाङ
७७	मिलिजुली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, मगरगौरी
७८	सिर्जनशिल तरकारी उत्पादन कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, मेलटाकुरा
७९	लेकबेसी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ८, रानवन
८०	हातेमालो कषक समूह	रुन्टीगढी गा.पा. ८, खसगौरी
८१	नवज्योती फलफुल तथा तरकारी खेती कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ९, चिसापानी
८२	बहूउद्देश्य कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा. ९, सखी
८३	सरस्वती कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, गैराटोल
८४	चिसापानी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, चिसापानी
८५	हरियाली कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, सखी
८६	नवज्योती ताजा तरकारी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, सखी
८७	फुलबारी ताजा तरकारी कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, सखी
८८	लगनशिल कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, गुनाम
८९	प्रगतिशिल कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, सर्पाल
९०	लालिगुरास कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, सखी

सि.नं.	कृषि समुहको नाम	ठेगाना
९१	टूनिबोट कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, टूनिबोट
९२	काकीबाङ कृषिबाली तरकारी उत्पादन कृषक समुह	रुन्टीगढी गा.पा ९, सर्पाल

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

४.३.१३ संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रको रुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ। यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापारिहरूलाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ ।

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्न जरुरी हुन्छ । उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ। भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट समेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ। यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थानमा चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ ।

४.३.१४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधिताका कारणले गर्दा जलवायुमा ठुलो विविधता रहेको छ। माटोको बनावट समेत स्थान पिच्छे फरक-फरक रहेको छ । तसर्थ एक प्रकारको जलवायु र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायु र माटोमा हुँदैन र अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ। यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरूमा सघनरुपमा जलवायु उपयुक्त बालीनालीहरू लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ। यस्ता पकेट क्षेत्रहरूले कुनै पनि स्थानको उपज विशेष पहिचान स्थापित गर्न समेत ठुलो सहयोग पुग्दछ ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हेक्टर जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यवसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ। यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो। कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ। कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ । तराई, पहाडी र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ। राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ।

गाउँपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस गाउँपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदेबाली, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन जस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संम्भावना देखिन्छ।

रुन्टीगढी गाउँपालिकाले पालिकाको वडा नं. ३,४, ८ र ९ का विभिन्न स्थानहरुलाइ बाख्रा पकेट क्षेत्रको रुपमा विस्तार गरेको अवस्था छ । यहाँको वडा न ३ को मिलिजुली महिला कृषक समुह, वडा न. ४ को मिलिजुली बाख्रा पालन समुह, वडा न. ८ को रानी सिद्ध स्मार्ट कृषि (बाख्रा) समिति तथा वडा न. ९ को लगनशिल कृषक समुह पकेट क्षेत्र अन्तरगत का कृषक समुहहरु पर्दछन् ।

४.४ पर्यटन विकास

स्वर्गद्वारी महाप्रभुको तपोभुमि गढी क्षेत्र

स्वर्गद्वारी महाप्रभुको तपोभुमि गढी क्षेत्र हिउँले ढाकेको

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन, वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षण पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पत्तिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक समृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ । यस गाउँपालिकामा पनि पर्यटन विकासका प्रचुर सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

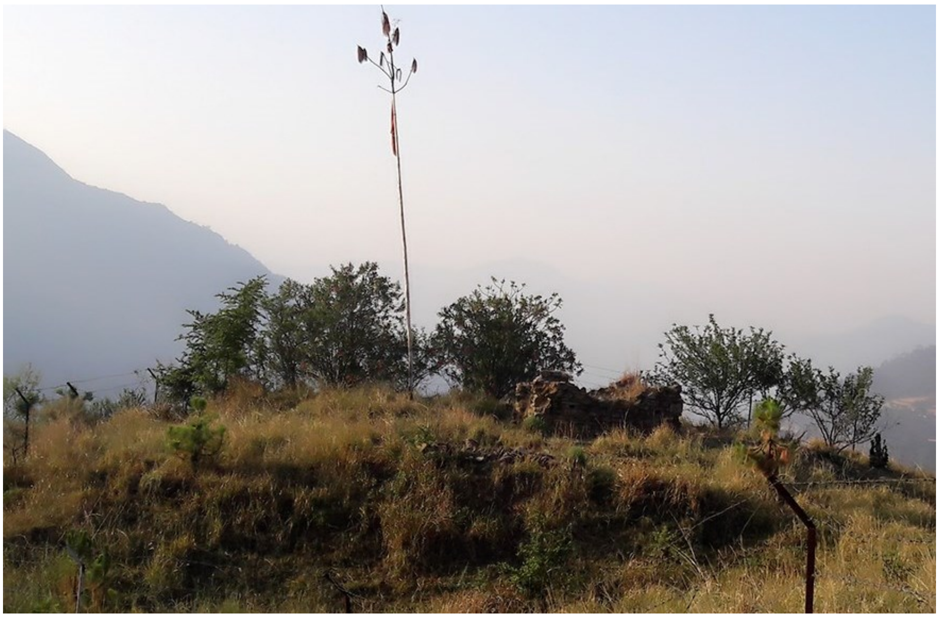

रुन्टी स्थित महाप्रभुले यज्ञ गरेको यज्ञशाला

रुन्टीगढी गाउँपालिकामा चिन्नेथान, दुर्गा मन्दिर, सिद्धथान, छायाँक्षेत्र, पावन हवन कुण्ड, कालिका मन्दिर, शिव मन्दिर, कृष्ण मन्दिर, देउरानी, साधना गुफा, सिँढी, गढीलेक धार्मिक स्थल, अर्धनारीश्वर माता पार्वती हवनकुण्ड, नागदेव शिला मन्दिर, सिद्धेश्वरी मन्दिर, राङ्जात लेक, कवलदशी बर्मथान, शिव पार्वती गुफा, मच्छिन्द्रनाथ गुफा, गढी लेक, मुरुले लेक, मालारानी लेक, सेउलीवाङ लेक लगायतका धार्मिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेका छन् । यहाँ होमस्टे र साँस्कृतिक पर्यटनको समेत उत्तिकै सम्भावना रहेको छ । यसका साथै गाउँपालिकामा उर्वर कृषि क्षेत्रहरू रहेकाले ती क्षेत्रहरूलाई नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सके कृषि पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ । तसर्थ हाल पर्यटकहरूका लागि होटल तथा होमस्टेहरूका साथै अन्य आवश्यक सेवा सुविधा विस्तार गर्न आवश्यक रहेको छ ।

शिव पार्वती गुफा होलेरी स्वागतद्वार

गढीलेक होलेरी स्थित भ्युटावर

४.४.१ पर्यटकिय स्थलहरूको विवरण

रुन्टीगढी गाउँपालिकामा अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं हरियाली उच्च पहाडी मनोरम दृश्यावलोकन गर्न सकिने थुप्रै पर्यटकिय स्थलहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

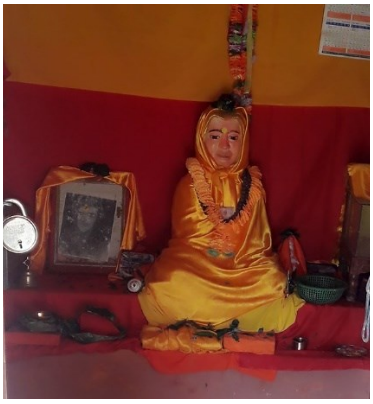

रुन्टी मन्दिरमा रहेको महाप्रभुको मुर्ति

रुन्टी स्थित महाप्रभुको खराउ रहेको र नावि गाडेको मन्टिर

शिव पार्वती भित्रका विभिन्न आकृतिहरू

तालिका नं. ५६ : पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण

सि.नं.	पर्यटकिय स्थलको नाम	ठेगाना	महत्व
१.	राङ्जात लेक	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. १, राङ्जात	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक
२.	कृष्ण मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. १, राम्ली	धार्मिक, ऐतिहासिक
३.	राङ्जात धुरी	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. १	जैविध विविधता, धार्मिक
४.	सिद्धेश्वरी मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ३, जवाङ	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक
५.	मच्छिन्द्रनाथ गुफा	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ३, जवाङ	प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक
६.	कालिका देवी मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ४, मैचन्ने	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक
७.	शिव मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ४, मसिना	धार्मिक, ऐतिहासिक
८.	छायाँक्षेत्र मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ४, तोलवाङ	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक
९.	चिन्ने थान	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ५, कुइरी	धार्मिक
१०.	अर्धनारीश्वर माता पार्वती हवनकुण्ड	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ६, मुरुले लेक	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक
११.	नागदेव शिला मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ६, डुब्रिङ	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक
१२.	मुरुले लेक	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ६	धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक
१३.	मालारानी लेक	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ६, गातिना	जैविध विविधता, धार्मिक
१४.	शिव पार्वती गुफा	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ७, गैरा	प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक
१५.	कवलदशी बर्मथान	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ८, दाङवाङ	धार्मिक
१६.	सेउलीवाङ लेक	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ८	धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक
१७.	प्रभु जन्मस्थल रुन्टी	रुन्टीगढी गा.पा., वडा नं. ९, रुन्टी गाउँ	धार्मिक, ऐतिहासिक
१८.	गढीलेक धार्मिक स्थल	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ९	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक
१९.	दुर्गा मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ९, पौवा	ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक

सि.नं.	पर्यटकिय स्थलको नाम	ठेगाना	महत्व
२०.	कृष्ण मन्दिर	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ९, गुनाम	धार्मिक, ऐतिहासिक
२१.	गढी लेक	रुन्टीगढी गाउँपालिका, वडा नं. ९	धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

रुन्टी स्थित शिवालय मन्दिर

नगशिला मन्दिर, रुन्टीगढी वडा नं. ६

रुन्टी स्थित महाप्रभुले ध्यान गरेको ओडार

४.४.२ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

कुनैपनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भए तापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा सिर्जना भएको छ। पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ । यस रुन्टीगढी गाउँपालिका विशेषगरी दाङको घोराही क्षेत्रका व्यापारी तथा अन्य अवलोकनकर्ताहरुको लागि नजिकको सुन्दर गन्तव्यको रुपमा रहेको छ । जसको कारण रुन्टीगढी गाउँपालिका केन्द्र होलेरीमा आन्तरिक पर्यटकहरुको उल्लेख्य आवगमन हुने गर्दछ। त्यसैले यस क्षेत्रमा पर्याप्त मात्रामा होटल, रेष्टुरेन्ट, होमस्टे, रिसोर्ट हुन जरुरी रहेको छ । होलेरीमा रहेका होटल जलजला, होटल कोहिनूर, होलेरी गेष्ट हाउस र अन्य साना होटल तथा रेष्टुरेन्टहरु रहेका छन् ।

४.५ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्तिका लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुर्‍याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

४.५.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी)

औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन कालदेखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुर्‍याउन सकेमात्र नेपाल

अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग, समुदायमा आधारित उद्योग, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चालनमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु, कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याएको छ ।

४.५.२ व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि विवरण

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिकरुपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

४.५.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धि विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको संम्भावना पहिल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्रको बलियो सम्भावना देखिन्छ । हाल सञ्चालित आयोजनाहरूले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन जरुरी देखिन्छ ।

४.५.४ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ । यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ । शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रका रुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भईरहेको पाईन्छ । उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ ।

४.५.५ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन् । हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा कार्ड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भइसकेको छ ।

क) बैंक तथा सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

तालिका नं. ५७ : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

वडा	१५ मिनेट सम्म	३० मिनेट सम्म	१ घण्टा भित्र	२ घण्टा भित्र	२ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	२	११	८०	११६	६१३	८२२
२	०	३	६८	२६३	२३३	५६७
३	९	८	९३	१७४	२२९	५१३
४	११७	१३२	३८	१००	१४९	५३६
५	१११	१	१३२	३०९	३५४	९०७
६	७२	२९	१४७	३१६	२३६	८००
७	२३	१०	८९	३६५	१५४	६४१
८	७	०	२४	७३	४१८	५२२
९	२९	२२	२६	१५१	४९१	७१९
जम्मा	३७०	२१६	६९७	१८६७	२८७७	६०२७
प्रतिशत	६.१४	३.५८	११.५६	३०.९८	४७.७४	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

तालिका नं. ५८ : नजिकको सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

वडा	१५ मिनेटभित्र	३० मिनेटभित्र	१ घण्टा भित्र	२ घण्टा भित्र	२ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	३	२८	१०८	७८	६०५	८२२
२	१	९	१५५	२७५	१२७	५६७
३	११	४	६०	९४	३४४	५१३
४	१२१	१६८	९७	४	१४६	५३६
५	८१	२२२	२६६	६६	२७२	९०७
६	१५८	१८४	१६०	१११	१८७	८००
७	४०	२८	१०८	३१७	१४८	६४१
८	५	०	११६	३०	३७१	५२२
९	७०	५०	१४९	२०५	२४५	७१९
जम्मा	४९०	६९३	१२१९	११८०	२४४५	६०२७
प्रतिशत	८.१३	११.५	२०.२३	१९.५८	४०.५७	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

ख) बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५९ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण(बहुउत्तरमा आधारित)

वडा	कुनै पनि छैन	बैंक (वाणिज्य/विकास)	लघुवित्त	फाइनान्स	सहकारी	जम्मा
१	३६२	४५२	६	१	४	८२५
२	२७६	१८१	८०	१०१	१०	६४८
३	३२४	१५७	२०	२८	५	५३४
४	४५०	५२	४०	९	६	५५७
५	६७७	१४१	२९	५	६७	९१९
६	४२९	२८४	५७	०	९९	८६९
७	३०३	३२३	५	२	२३	६५६
८	४७८	४०	०	४	२	५२४
९	४६४	१७७	४८	१०३	१९	८११
जम्मा	३७६३	१८०७	२८५	२५३	२३५	६३४३
प्रतिशत	५९.३३	२८.४९	४.४९	३.९९	३.७	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारमध्ये ५९.३३ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क तथा वित्तिय संस्थामा खाता नरहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न धेरै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ । राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणालीप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

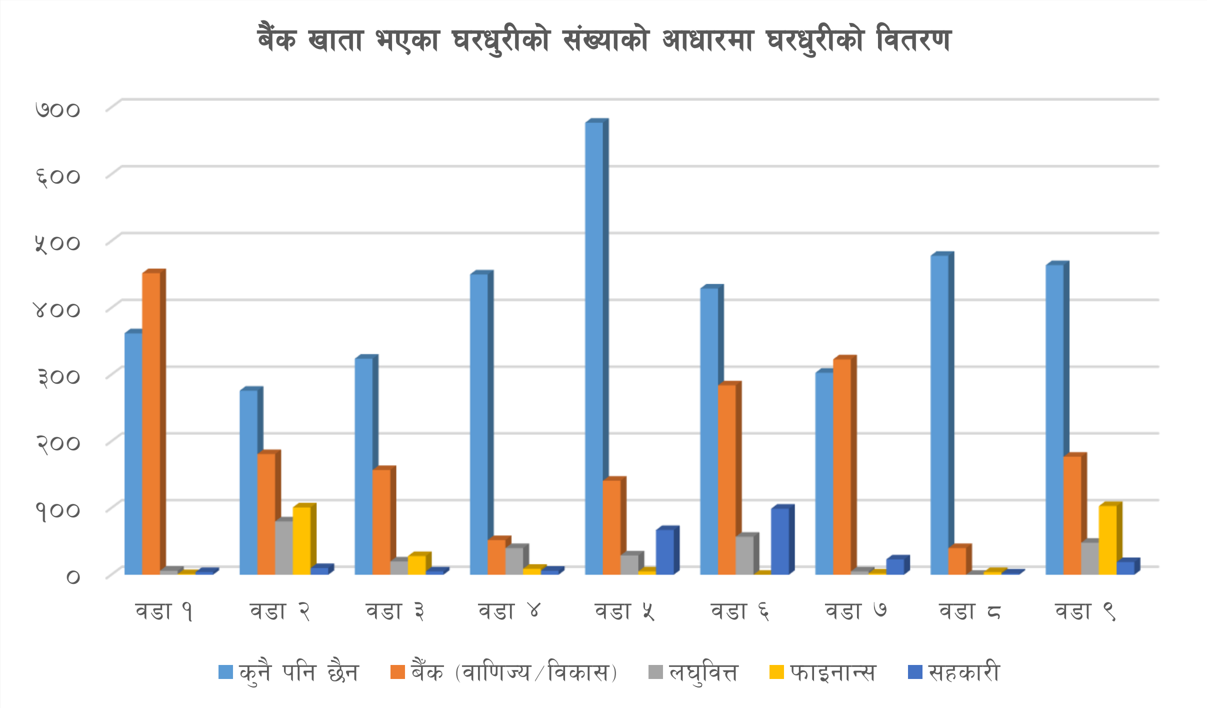

४.५.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । गाउँको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६० : गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना
१	सुनौलो कृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. २
२	जिविका वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	वडा नं. २
३	शुभ लक्ष्मी कृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ४
४	अगरुङ खोला जनकृषि सहकारी संस्था लि	वडा नं. ५
५	लालीगुराँस कृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ५
६	सैबाङ साना किसान सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ५
७	शिद्ध बाबा कृषि सहकारी संस्था लि	वडा नं. ५
८	डुब्रिङ महिला साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ६
९	नौलो किरण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ६

क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना
१०	हरियाली महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ६
११	जीवनज्योती जनकृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ६
१२	स्मृति सन्देश साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ६
१३	जनउत्थान कृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ६
१४	झ्रेनाम साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि	वडा नं. ७
१५	माछापुच्छ्रे महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ७
१६	गुहार खोली जनकषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ७
१७	श्री पशुपति सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ७
१८	सखी साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ९
१९	नब प्रतिभा जनकृषि सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ९
२०	गढीलेख बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ९
२१	जुनतारा महिला बचता तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	वडा नं. ९

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास

५.१.१ सामुदायिक विद्यालय सम्बन्धी विस्तृत विवरण

क) सामुदायिक विद्यालय, प्र.अ. तथा विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष सम्बन्धी विवरण

सि.नं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र.अ को नाम र सम्पर्क नं.		वि. व्य.स अध्यक्षको नाम र सम्पर्क नं.		सडकको अवस्था कच्ची/ पक्की/गोरेटो
			नाम	सम्पर्क नं.	नाम	सम्पर्क नं.	
१.	महेन्द्र मा.वि होलेरी	रुन्टीगढी ७ रोल्पा	वेल बहादुर सुर्यवंशी	९८६८९५६७१	गोविन्द पुन	९८५७८५१२२	कच्ची
२.	भिमसेन मा.वि सैबाङ	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	जोख बहादुर रोका	९८४७८०९१२	राम बहादुर घर्ती	९८४३१२७२४५	कच्ची
३.	सुर्वेदिय मावि मसिना	रुन्टीगढी ४ रोल्पा	धर्म बहादुर घर्ती	९८४७८४१५१	विमाजंग सेन	९८४७८४१५१८	कच्ची
४.	ने.रामा.वि डुब्रिङ	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	केशर वहादुर घर्ती	९८६९६५७८९७	तिलक बहादुर पुन	९८४४९१७९९६	कच्ची
५.	जनकल्याण मा.वि सर्पाल	रुन्टीगढी ९ रोल्पा	गोवर्धन थापा	९८४४९९९३००	नेप बहादुर थापा	९८६३२८९८८२	कच्ची
६.	गणेश मा.वि घोलाबाङ	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	चेतलाल डि.सी	९८६४८२३३७४	निराजन घर्ती	९८५७८५०१४४	कच्ची
७.	ने.रा.मा.विरिठा बोट	रुन्टीगढी १ रोल्पा	झङ्ग प्रसाद वली	९८४३४५५२४५	बाग्दल डाँगी	९८६५५१७८१४	कच्ची
८.	सरस्वती मा.वि सतिम	रुन्टीगढी ७ रोल्पा	कर्ण बहादुर वस्नेत	९८४४९३०३१३	मित्रलाल घर्ती	९८६६८०९२३०	कच्ची
९.	पनञ्चोदय मा.वि दाङचोट	रुन्टीगढी १ रोल्पा	बिरेन्द्र कवर	९८४७९६४४९१	लोक वहादुर वि.क.	९८४४८५२२७६	कच्ची
१०.	जनज्योति आ.वि लामिडाँडा	रुन्टीगढी २ रोल्पा	यामलाल घर्ती	९८६६८७२७७२	मेघलाल बस्नेत	९८६४७२५१८५६	कच्ची
११.	उमाभक्त आ.बि उमा	रुन्टीगढी २ रोल्पा	पृथवी जि.एम	९८४७८८२६२९	बम वहादुर पुन	९८६२२८३४०१३	कच्ची
१२.	ईन्द्रदेवी आ.वि लखना	रुन्टीगढी ३ रोल्पा	विरवल वली	९८६८९५२२५१	शान्तराम खत्री	९८६७४०६५७०	कच्ची

सि.नं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र.अ को नाम र सम्पर्क नं.		वि. व्य.स अध्यक्षको नाम र सम्पर्क नं.		सडकको अवस्था कच्ची/ पक्की/गोरेटो
			नाम	सम्पर्क नं.	नाम	सम्पर्क नं.	
१३.	हेमन्त आ.वि जुर	रुन्टीगढी ३ रोल्पा	भोम वहादुर पुन	९७६८६३४१००	राम वहादुर घर्ती	९८६६५१५४८८	कच्ची
१४.	चन्द्रोदय आ.वि जबाङ	रुन्टीगढी ३ रोल्पा	उत्तम विक्रम शाहा	९६६८६२६६३२५	लिला बहादुर पुन	९८६६९११६३	कच्ची
१५.	चन्द्रोदय आ.वि जस्पुर	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	कुल वहादुर डाँगी	९८४७९७५८४५	घनश्याम घर्ती	९८६३१५०२१	कच्ची
१६.	त्रिपुरेश्री आ.वि खारा	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	रण वहादुर डाँगी	९८४७८५०७४६	खिम वहादुर घर्ती	९६६९९९४९७९	कच्ची
१७.	वालकल्याण आ.वि बलबाङ	रुन्टीगढी ७ रोल्पा	टोप बहादुर बस्नेत	९८६८६१२७७५	चन्द्र वहादुर पुन	९७४५६४९४७५	कच्ची
१८.	भानु आ.वि मगरगोरी	रुन्टीगढी ८ रोल्पा	टेकेन्द्र घर्ती	९८४३५३२१६	बलिभद्र राना	९८०९८४६४६१	कच्ची
१९.	सरस्वती आ.वि सखी	रुन्टीगढी ९ रोल्पा	नरेन्द्रध्वज डि.सी	९८५७८२२१६०	टेकेन्द्र घर्ती	९८४४९६८१०८	कच्ची
२०.	बालकल्याण प्रा.वि.हापखोला	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	निम वहादुर थापा	९८६२५६१४४७६	दुज बहादुर घर्ती	९८६४७९६१६८३	कच्ची
२१.	विहानी प्रा.वि. लिघा	रुन्टीगढी ४ रोल्पा	शिवलाल भण्डारी	९८४४९७५६०८	भक्त बहादुर सेन	९८४४७२३१८४	कच्ची
२२.	सुर्योदय ने.रा. प्रा.वि. उँघा	रुन्टीगढी ४ रोल्पा	टिका बहादुर गिरी	९८६९९९४६६९	युवराज पुन	९८४६२९३२५	कच्ची
२३.	बालकल्याण प्रा.वि.हानवाङ	रुन्टीगढी ८ रोल्पा	बाने खड्का	९८४२३५६५८८	विरे दमाई	९८२२९४४९०	कच्ची
२४.	देवेश्वरी प्रा.वि. बान्द्रे	रुन्टीगढी ७ रोल्पा	देविका घर्ती	९८४८१३१०८८	शेर वहादुर वस्नेत	९८४५८४१९८	कच्ची
२५.	पशुपति प्रा.वि. वावाङ	रुन्टीगढी ७ रोल्पा	महेन्द्र रोका	९८४४९२८२०	कमल घर्ती	९८६०८५५६५६	कच्ची
२६.	बालविद्या प्रा.वि.वावाङ	रुन्टीगढी १ रोल्पा	थरमती पुन	९८६१२९५१७६	कर्णसिङ पुन	९७४२२१५५६९	कच्ची

सि.नं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र.अ को नाम र सम्पर्क नं.		वि. व्य.स अध्यक्षको नाम र सम्पर्क नं.		सडकको अवस्था कच्ची/पक्की/गोरेटो
			नाम	सम्पर्क नं.	नाम	सम्पर्क नं.	
२७.	दिपेन्द्र प्रा.वि. दिसुन्धारा	रुन्टीगढी १ रोल्पा	कर्ण बहादुर डाँगी	९८६८०६३६८१०	वुद्धिराम रावत	९८६०९७३१३४	कच्ची
२८.	दहडाँडा प्रा.वि. राम्ली	रुन्टीगढी १ रोल्पा	जुद्ध बहादुर डाँगी	९८६४८०९२१९	पदम बहादुर पुन	९८६६९८२६४३	कच्ची
२९.	बालबोध प्रा.वि. गुनाम	रुन्टीगढी ९ रोल्पा	नारायण बाठौं	९८४७९५७६९६	जयन्द्र के.सी	९८४७९७७७३२०	कच्ची
३०.	जनजागृति प्रा.वि. छाम	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	नारायण थापा	९८२२९३८२५५	भुप बहादुर रेउले	९८४४१२३३०२	कच्ची
३१.	शिव प्रा.वि सापडाँडा	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	देव बहादुर सुनार	९८४७९८४८५७	मान बहादुर सुनार	९८६८२८२५०१	कच्ची
३२.	बालविकास प्रा.वि. बोरिवाङ	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	बालाराम रेग्मी	९८४८०६१२९३	बालाराम बस्नेत	९८६०११५७४०	कच्ची
३३.	कोलडाँडा प्रा.वि लापाल	रुन्टीगढी १ रोल्पा	शेर वहादुर के.सी	९८४४९ २८०८९	मनध्वज बुढा	९८६८०४९१४६	कच्ची
३४.	बागेश्वरी प्रा.वि गातिना	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	रुप बहादुर पुन	९८४१८९४०७७	हस्तराम राना	९८६९४०२१५९	कच्ची
३५.	उत्तमजन प्रा.वि सालबाङ	रुन्टीगढी ३ रोल्पा	दाना कुमारी अधिकारी	९८६६९९०३३३	गोविन्द पुन	९८६९८७९३४५	कच्ची
३६.	नवज्योति प्रा.वि मसिना	रुन्टीगढी ४ रोल्पा	टेकमति पुन	९८६६१८८६०३	नन्दराम पुन	९८४३८८९८७	कच्ची
३७.	जालनेटा प्रा.वि वाबाङ	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	खिमा पुन	९८६८६६१७५७	कर्ण बहादुर पुन	९८१०८४०५६९	कच्ची
३८.	गैरीगाँउ प्रा.वि गैरिगाँउ	रुन्टीगढी १ रोल्पा	प्रेम वहादुर रावत	९८६६९९२६७२	लुद्र वहादुर पुन	९८४१५५९००२	कच्ची
३९.	शिकेपोखरी प्रा.वि गोरिनेटा	रुन्टीगढी १ रोल्पा	झुपलाल पुन	९८४७९९७९४४	विरबल घर्ती	९८६८६१६४४	कच्ची
४०.	राष्ट्रिय प्रा.वि कट्टेधारा	रुन्टीगढी ३ रोल्पा	अशोक कुमार यादव	९८६४८३४१७६	याम बहादुर पुरी	९८६६१८६९९०	कच्ची

सि.नं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र.अ को नाम र सम्पर्क नं.		वि. व्य.स अध्यक्षको नाम र सम्पर्क नं.		सडकको अवस्था कच्ची/पक्की/गोरेटो
			नाम	सम्पर्क नं.	नाम	सम्पर्क नं.	
४१.	जनता प्रा.वि भोर्ना	रुन्टीगढी ३ रोल्पा	अम्बिका घर्ती	९८६६७०१२७९	खिम बहादुर वुढा	९८६८०१७४४५४	कच्ची
४२.	बाल्कल्याण प्रा.वि बाईजा	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	दुर्गा बली	९८४४९८३३४६	गिर बहादुर घर्ती	९८४४९७९६८२	कच्ची
४३.	चेतनशिल प्रा.वि. छिन्नेटा	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	हिमा कुमारी घर्ती	९८६६९२४६३९	लिला बि.क	९८६३२८६२३९	कच्ची
४४.	सरस्वती प्रा.वि. नयागाँउ	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	मोतिकला डाँगी	९८६८०४९२०	सुरज बुढाथोकी	९८६८९९६८१	कच्ची

ख) संस्थागत विद्यालय, प्र.अ तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष सम्बन्धी विवरण

सि.नं	सरकारी/निजी विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र.अ को नाम र सम्पर्क नं.		वि. व्य.स अध्यक्षको नाम र सम्पर्क नं.		सडकको अवस्था कच्ची/पक्की/गोरेटो
			नाम	सम्पर्क नं.	नाम	सम्पर्क नं.	
१.	दिपज्योति बोर्डिङ स्कुल	रुन्टीगढी ६ रोल्पा	देवेन्द्र बोहोरा	९८५७८३२०२			कच्ची
२.	गोल्डेन साराईज बोर्डिड स्कुल	रुन्टीगढी ५ रोल्पा	बशन्त डाँगी	९८४४९९५६२			कच्ची
३.	एडभान्स चाइल्डकेर वो. स्कुल	रुन्टीगढी ४ रोल्पा	तेज बहादुर घर्ती	९८६४७९५६८०			कच्ची

५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता

तालिका नं. ६१ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण

वडा	पढ्न लेख्न जान्नेको संख्या	पढ्न लेख्न नजान्नेको संख्या	पढ्न मात्र जान्नेको संख्या	जम्मा
१	२२०२	१४९२	४६	३७४०
२	१७३७	५६२	१५६	२४५५
३	१८५१	५३५	१२	२३९८
४	१६६८	४८७	४८	२२०३
५	२९४८	९३२	२१७	४०९७
६	२७३६	७९७	१०	३५४३

वडा	पढ्न लेख्न जान्नेको संख्या	पढ्न लेख्न नजान्नेको संख्या	पढ्न मात्र जान्नेको संख्या	जम्मा
७	२१७६	६८७	३५	२८९८
८	१६९५	५०८	७२	२२७५
९	२३३३	६४८	१५	२९९६
जम्मा	१९३४६	६६४८	६११	२६६०५
प्रतिशत	७२.७२	२४.९९	२.३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिप भन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ। गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल २६६०५ जनसंख्या मध्ये १९३४६ अर्थात् ७२.७२ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न मात्र सक्ने साक्षर जनसंख्या ६११ जना अर्थात २.३ प्रतिशत छन् भने पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या ६६४८ अर्थात २४.९९ प्रतिशत रहेको छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

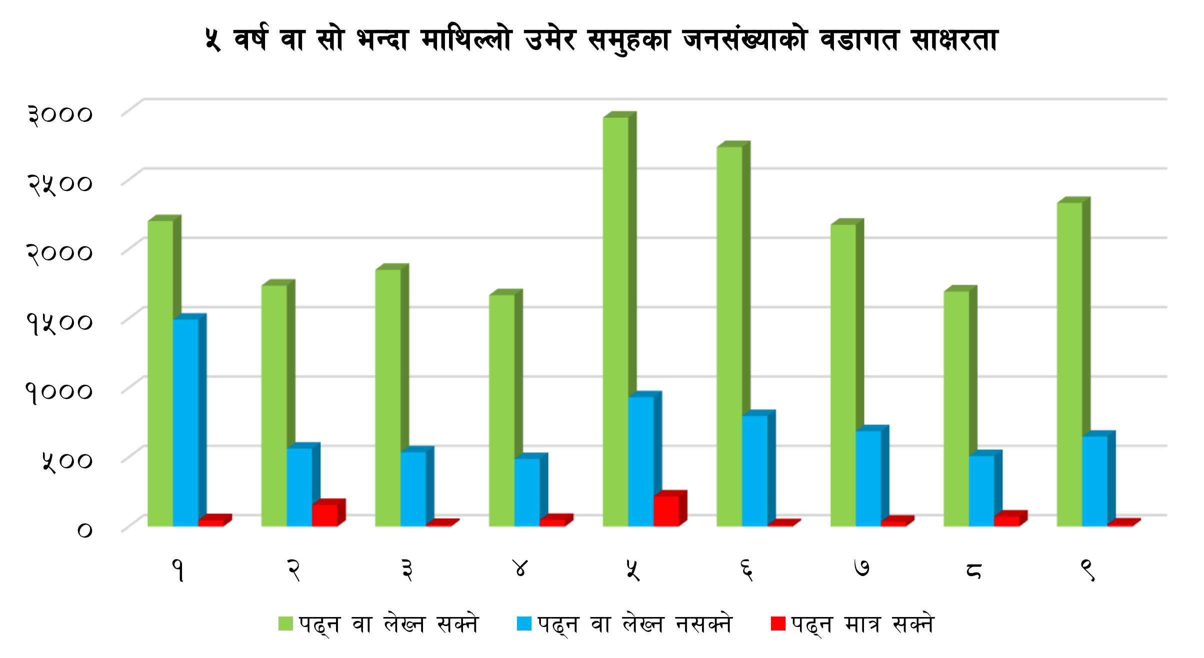

क) औपचारिक शिक्षाको आधारमा जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

युनेस्कोले सन् १९५६ मा सामान्य पढ्न, लेख्न र दैनिक जीवनमा आइपर्ने गणितीय जोड घटाउ गर्न सक्ने व्यक्ति साक्षर भएको मानिने भनी परिभाषा गरेको थियो । नेपालले पनि यसै परिभाषालाई आधार मानेर साक्षरता अभियान सञ्चालन गरिरहेको छ ।

गाउँपालिकामा रहेका ५ बर्ष भन्दा माथिका कुल साक्षर जनसंख्याको अध्ययन गर्दा १७८६४ जना अर्थात ९२.३४ प्रतिशत जनसंख्या स्कुल तथा कलेज गइ औपचारिक शिक्षा हाँसिल गरेको पाउन सकिन्छ। यसैगरी अनौपचारिक शिक्षा प्राप्त गर्नेको संख्या ६९७ अर्थात ३.६ प्रतिशत रहेको छ भने स्वअध्ययन गर्नेहरुको संख्या ७८५ अर्थात ४.०६ प्रतिशत रहेको पाउन सकिन्छ।

तालिका नं. ६२ : औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	औपचारिक शिक्षा प्राप्त संख्या	अनौपचारिक शिक्षा प्राप्त गर्ने संख्या	स्व अध्ययन गर्ने संख्या	जम्मा
१	२०१०	१०	१८२	२२०२
२	१६९८	९	३०	१७३७
३	१५२४	२६४	६३	१८५१
४	१५६०	१३	९५	१६६८
५	२९२३	१५	१०	२९४८
६	२६२१	२०	९५	२७३६
७	२१०९	२२	४५	२१७६
८	१६७१	९	१५	१६९५
९	१७४८	४२३	१६२	२३३३
जम्मा	१७८६४	७८५	६९७	१९३४६
प्रतिशत	९२.३४	४.०६	३.६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

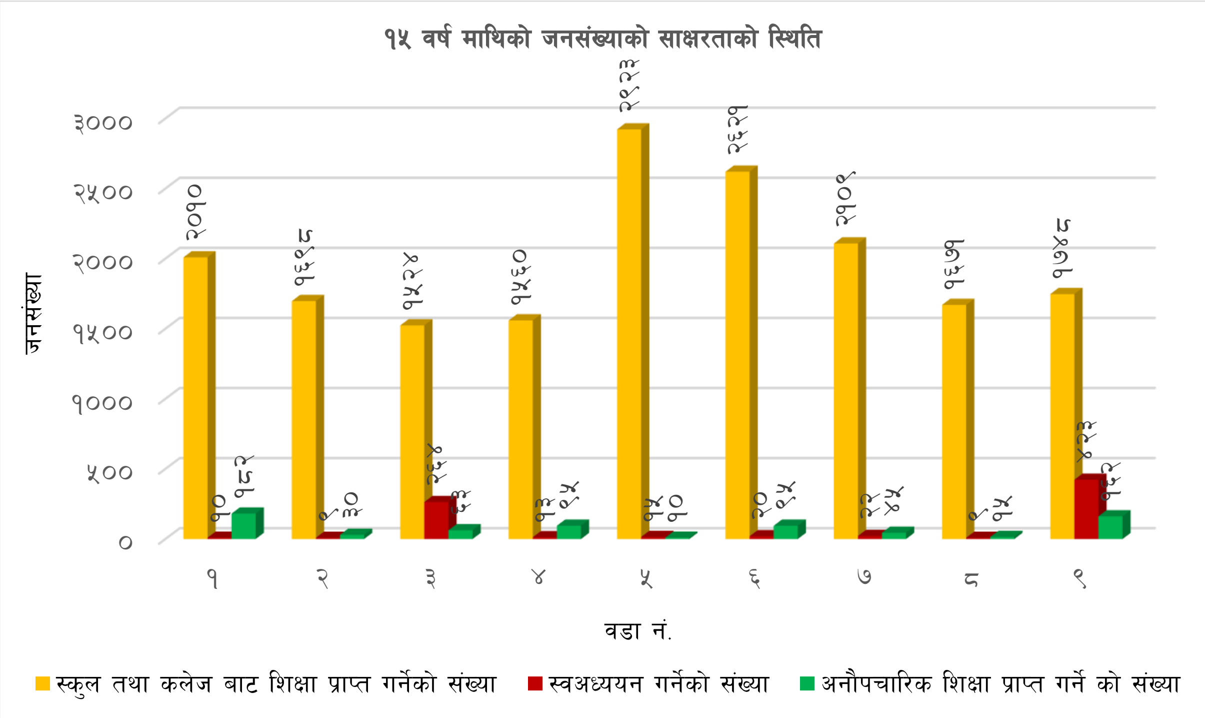

५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

क) सामुदायिक विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

तालिका नं. ६३ : शैक्षिक सत्र २०८० अनुसार विद्यार्थी विवरण

क. सं.	विद्यालयको नाम	बालकक्षा	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह	माध्यमिक तह साधारण	प्राविधिक धार	प्राविधिक धार	माध्यमिक साधारण	(बालकक्षा बाहेक) संख्या	जम्मा विद्यार्थी संख्या
			१-३	४-५	१-५	६-८	९-१०	९-१०	११-१२	११-१२		
१	जन जागृति प्रा.वि., छाप	१८	५६	२७	८३	०	०	०	०	०	८३	१०१
२	शिव प्रा.वि, सापडाँडा	१९	३१	१९	५०	०	०	०	०	०	५०	६९
३	बाल विकास प्रा.वि, बोरीवाङ	२३	४५	३५	८०	०	०	०	०	०	८०	१०३
४	बागेश्वरी प्रा.वि., गातिना	१९	२३	१६	३९	०	०	०	०	०	३९	५८
५	त्रिपुरेश्वरी आ.वि. खारा	२६	४४	३५	७९	४३	०	०	०	०	१२२	१४८
६	ने.रा.मा.वि. डुब्रिङ	१६	२८	२८	५६	१८६	१११	०	०	०	३५३	३६९
७	जलनेटा प्रा.वि., वाबाङ	१८	२७	०	२७	०	०	०	०	०	२७	४५
८	बालकल्याण प्रा.वि., हापखोला	२१	२२	२३	४५	०	०	०	०	०	४५	६६
९	बालकल्याण प्रा.वि., वाईजा	१३	२३	०	२३	०	०	०	०	०	२३	३६
१०	चन्द्रोदय आधारभूत विद्यालय, जसपुर	१३	२५	२५	५०	५४	०	०	०	०	१०४	११७
११	भिमसेन माध्यमिक विद्यालय, सैवाङ	२०	११९	८०	१९९	२३७	११८	०	०	१४९	७०३	७२३
१२	गणेश माध्यमिक विद्यालय, धौलावाङ	२१	६२	७४	१३६	१३२	३१	०	०	०	२९९	३२०
१३	चेलनशिल प्रा.वि. छिन्नेटा	१३	३२	०	३२	०	०	०	०	०	३२	४५
१४	सरस्वति प्रा.वि. नयागाउँ	१२	२३	०	२३	०	०	०	०	०	२३	३५
१५	जनकल्याण प्रा.वि. कोलबोट	१४	३३	०	३३	०	०	०	०	०	३३	४७
१६	उमाभक्त आधारभूत विद्यालय, उमा	२२	६३	२७	९०	१००	०	०	०	०	१९०	२१२
१७	दहडाँडा प्राथमिक विद्यालय, राम्ली	२४	७१	५७	१२८	०	०	०	०	०	१२८	१५२

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	बालकक्षा	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह	माध्यमिक तह साधारण	प्राविधिक धार	प्राविधिक धार	माध्यमिक साधारण	(बालकक्षा बाहेक) संख्या	जम्मा विद्यार्थी संख्या
			१-३	४-५	१-५	६-८	९-१०	९-१०	११-१२	११-१२		
१८	पद्योदय माध्यमिक विद्यालय दाङचोट	२१	३६	२३	५९	५८	३०	०	०	०	१४७	१६८
१९	कोलडाँडा प्रा.वि., लापाल	२८	४४	२८	७२	०	०	०	०	०	७२	१००
२०	जनज्योति आधारभूत विद्यालय, लामिडाँडा	२१	१००	६०	१६०	१२०	०	०	०	०	२८०	३०१
२१	गैरीगाउँ प्राथमिक विद्यालय, गैरीगाउँ	२१	२७	०	२७	०	०	०	०	०	२७	४८
२२	सिल्के पोखरी प्रा.वि, गोरिनेटा	०	६५	०	६५	०	०	०	०	०	६५	६५
२३	दिपेन्द्र प्रा.वि, दिसुन्धारा	७	२९	२१	५०	०	०	०	०	०	५०	५७
२४	ने.रा.मा.वि रिठाबोट	१९	६५	४८	११३	१०४	५३	०	०	०	२७०	२८९
२५	बालविद्या प्रा.वि. ओबाङ	१६	२३	१९	४२	०	०	०	०	०	४२	५८
२६	महेन्द्र माध्यमिक विद्यालय, होलेरी	१३	४८	५७	१०५	१२८	११८	०	०	८२	४३३	४४६
२७	बालकल्याण प्रा.वि, हानावाङ	१९	३३	२१	५४	०	०	०	०	०	५४	७३
२८	सरस्वति मा.वि., सतिम	१९	४०	५९	९९	१०३	५२	०	०	०	२५४	२७३
२९	पशुपति प्रा.वि, गैरा	१३	४९	२६	७५	०	०	०	०	०	७५	८८
३०	सिद्ध प्राथमिक विद्यालय, लिवाङ	१२	१४	०	१४	०	०	०	०	०	१४	२६
३१	जनसेवा प्राथमिक विद्यालय, खलिवाङ	१२	१७	०	१७	०	०	०	०	०	१७	२९
३२	देवेश्वरी प्राथमिक विद्यालय, बान्द्रे	३	१९	८	२७	०	०	०	०	०	२७	३०
३३	भानु आधारभूत विद्यालय, मगरगोरी	११	५०	४१	९१	६३	०	०	०	०	१५४	१६५
३४	बाल कल्याण प्रा.वि, बालवाङ	३९	५५	३७	९२	६०	०	०	०	०	१५२	१९१
३५	ज्योति पुञ्ज प्रा.वि., सालिवाङ	१६	३३	०	३३	०	०	०	०	०	३३	४९
३६	बालज्योति प्रा.वि. खासगोरी	०	२४	०	२४	०	०	०	०	०	२४	२४
३७	उत्तमजान प्रा.वि., सालवाङ	२८	६८	३६	१०४	०	०	०	०	०	१०४	१३२
३८	चन्द्रोदय आ.वि., जबाङ	१२	२०	५६	७६	१२२	०	०	०	०	१९८	२१०

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	बालकक्षा	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह	माध्यमिक तह साधारण	प्राविधिक धार	प्राविधिक धार	माध्यमिक साधारण	(बालकक्षा बाहेक) संख्या	जम्मा विद्यार्थी संख्या
			१-३	४-५	१-५	६-८	९-१०	९-१०	११-१२	११-१२		
३९	इन्द्रदेवी आधारभूत विद्यालय, लखना	२१	४५	४५	९०	९१	०	०	०	०	१८१	२०२
४०	सूर्योदय प्रा.वि., उँघा	९	२१	१५	३६	०	०	०	०	०	३६	४५
४१	राष्ट्रिय प्रा.वि., कट्टेधारा	१५	१३	०	१३	०	०	०	०	०	१३	२८
४२	हेमन्त आधारभूत विद्यालय, जुर	४४	७८	५०	१२८	७९	०	०	०	०	२०७	२५१
४३	सूर्योदय माध्यमिक विद्यालय, मसिना	२७	४८	४७	९५	२१९	१२१	०	०	२११	६४६	६७३
४४	जनता प्रा.वि., भोर्ना	२४	४३	०	४३	०	०	०	०	०	४३	६७
४५	विहानी प्रा.वि. लिघा,	२२	४६	२९	७५	०	०	०	०	०	७५	९७
४६	नवज्योति प्रा.वि., मसिना	०	६५	२४	८९	०	०	०	०	०	८९	८९
४७	सरस्वती आधारभूत विद्यालय, सखी	२७	४५	४३	८८	५४		०	०	०	१४२	१६९
४८	कृष्ण प्राथमिक विद्यालय पलासेनी	८	१२	०	१२	०	०	०	०	०	१२	२०
४९	बाल कल्याण प्रा.वि., साम्री	२	८	०	८	०	०	०	०	०	८	१०
५०	बालबोध प्रा.वि, गुनाम	१४	३७	३६	७३	०	०	०	०	०	७३	८७
५१	जनकल्याण माध्यमिक विद्यालय, सर्पाल	१५	३०	३३	६३	१२१	४८	०	०	०	२३२	२४७
५२	बाल तपशि प्रा.वि., रुन्टी	०	१४	०	१४	०	०	०	०	०	१४	१४
५३	बालज्योति प्राथमिक विद्यालय, खुटी	७	१९	०	१९	०	०	०	०	०	१९	२६
५४	ज्ञानकुञ्ज प्राथमिक विद्यालय, दुनीबोट	१४	२९	०	२९	०	०	०	०	०	२९	४३
	जम्मा	**८९१**	**२१३९**	**१३०८**	**३४४७**	**२०७४**	**६८२**	**०**	**०**	४४२	**६६४५**	**७३६६**

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, EMIS, २०८०

५.१.३ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

तालिका नं. ६४ : शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	*प्राथमिक तह*								*निम्न माध्यमिक तह*								*माध्यमिक तह*								*साविक उच्च माध्यमिक तह*			*जम्मा शिक्षक दरबन्दी*
		स्थायी	करार	राहत	एकमुष्ठ	पालिका अनुदान	बाल शिक्षक	सहयोगी	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	प्राविधिक	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	वडा अनुदान	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	प्राविधिक	सहयोगी	रिक्त	दरबन्दी	प्राविधिक	राहत	
१.	जन जागृति प्रा.वि., छाप	०	०	३	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
२.	शिव प्रा.वि, सापडाँडा	२	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
३.	बाल विकास प्रा.वि, बोरीवाङ	३	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
४	बागेश्वरी प्रा.वि., गातिना	३	०	०	०	०	१	१	०				०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०			०		५
५	त्रिपुरेश्वरी आ.वि. खारा	३	१	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७
६	ने.रा.मा.वि. डुब्रिङ	४	०	१	०	०	१	१	०	२	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	२	०	०	१	०	०	०	०	१४
७	जलनेटा प्रा.वि., वाबाङ	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
८	बालकल्याण प्रा.वि., हापखोला	२	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
९	बालकल्याण प्रा.वि., वाईजा	१	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	प्राथमिक तह								निम्न माध्यमिक तह								माध्यमिक तह								साविक उच्च माध्यमिक तह			जम्मा शिक्षक दरबन्दी
		स्थायी	करार	राहत	एकमुष्ठ	पालिका अनुदान	बाल शिक्षक	सहयोगी	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	प्राविधिक	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	वडा अनुदान	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	प्राविधिक	सहयोगी	रिक्त	दरबन्दी	प्राविधिक	राहत	
१०	चन्द्रोदय आ.वि., जसपुर	३	०	१	०	०	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७
११	भिमसेन मा.वि., सैवाङ	५	१	२	०	०	१	१	०	२	०	१	२	०	१	०	०	०	०	३	०	०	२	१	०	०	४		२६
१२	गणेश मा.वि., धौलावाङ	४	१	१	०	०	१	१	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	१	०	०	०	०	१३
१३	चेलनशिल प्रा.वि. छिन्नेटा	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
१४	सरस्वति प्रा.वि. नयागाउँ	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
१५	जनकल्याण प्रा.वि. कोलबोट	०	०	०	२	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
१६	उमाभक्त आ.वि., उमा	१	२	२	०	०	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	0	0	०	0	0	०	0	८
१७	दहडाँडा प्रा.वि., राम्ली	२	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	0	0	०	0	0	०	0	५
१८	पद्मोदय मा.वि., दाङचोट	२	१	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	३	०	०	०	०	१	०	०	१	०	०	०	०	१०
१९	कोलडाँडा प्रा.वि., लापाल	१	१	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	प्राथमिक तह								निम्न माध्यमिक तह								माध्यमिक तह								साविक उच्च माध्यमिक तह			जम्मा शिक्षक दरबन्दी
		स्थायी	करार	राहत	एकमुष्ठ	पालिका अनुदान	बाल शिक्षक	सहयोगी	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	प्राविधिक	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	वडा अनुदान	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	प्राविधिक	सहयोगी	रिक्त	दरबन्दी	प्राविधिक	राहत	
२०	जनज्योति आ.वि., लामिडाँडा	३	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७
२१	गैरीगाउँ प्रा.वि., गैरीगाउँ	१	१	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
२२	सिल्के पोखरी प्रा.वि, गोरिनेटा	२	०	१	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
२३	दिपेन्द्र प्रा.वि, दिसुन्धारा	२	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
२४	ने.रा.मा.वि रिठाबोट	०	३	१	०	०	१	१	०	१	०	१	०	०	०	३	०	०	०	०	२	०	०	१	०	०	०	०	१४
२५	बालविद्या प्रा.वि. ओबाङ	०	०	०	४	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६
२६	महेन्द्र मा.वि., होलेरी	४	०	१	०	०	१	१	०	५	०	०	०	०	०	०	०	६	०	०	०	०	०	१	०	१	०	१	२१
२७	बालकल्याण प्रा.वि, हानावाङ	१	२	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
२८	सरस्वति मा.वि., सतिम	२	१	१	०	०	१	१	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	१	०	०	०	०	११
२९	पशुपति प्रा.वि, गैरा	१	०	२	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
३०	सिद्ध प्रा.वि., लिवाङ	०	०	१	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३

क. सं.	विद्यालयको नाम	प्राथमिक तह								निम्न माध्यमिक तह								माध्यमिक तह								साविक उच्च माध्यमिक तह			जम्मा शिक्षक दरबन्दी
		स्थायी	करार	राहत	एकमुष्ठ	पालिका अनुदान	बाल शिक्षक	सहयोगी	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	प्राविधिक	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	वडा अनुदान	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	प्राविधिक	सहयोगी	रिक्त	दरबन्दी	प्राविधिक	राहत	
३१	जनसेवा प्रा.वि.,, खलिवाङ	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
३२	देवेश्वरी प्रा.वि., बान्द्रे	२	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
३३	भानु आ.वि., मगरगोरी	०	३	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६
३४	बाल कल्याण प्रा.वि, बालवाङ	३	०	१	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७
३५	ज्योति पुञ्ज प्रा.वि., सालिवाङ	०	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२
३६	बालज्योति प्रा.वि. खासगोरी	०	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२
३७	उत्तमजान प्रा.वि., सालवाङ	०	१	१	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
३८	चन्द्रोदय आ.वि., जबाङ	३	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६
३९	इन्द्रदेवी आ.वि., लखना	३	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६
४०	सूर्योदय प्रा.वि., उँघा	३	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	प्राथमिक तह								निम्न माध्यमिक तह								माध्यमिक तह								साविक उच्च माध्यमिक तह			जम्मा शिक्षक दरबन्दी
		स्थायी	करार	राहत	एकमुष्ठ	पालिका अनुदान	बाल शिक्षक	सहयोगी	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	प्राविधिक	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	वडा अनुदान	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	प्राविधिक	सहयोगी	रिक्त	दरबन्दी	प्राविधिक	राहत	
४१	राष्ट्रिय प्रा.वि., कट्टेधारा	२	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
४२	हेमन्त आ.वि., जुर	३	०	१	०	०	१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७
४३	सूर्योदय मा.वि., मसिना	३	१	३	०	०	१	१	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	०	०	१	०	१	०	१	१८
४४	जनता प्रा.वि., भोर्ना	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
४५	विहानी प्रा.वि. लिघा,	०	०	०	४	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६
४६	नवज्योति प्रा.वि., मसिना	०	०	०	४	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
४७	सरस्वती आ.वि., सखी	२	१	१	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७
४८	कृष्ण प्रा.वि. पलासेनी	०	०	२	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
४९	बाल कल्याण प्रा.वि., साम्री	१	०	१	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
५०	बालबोध प्रा.वि, गुनाम	२	१	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
५१	जनकल्याण मा.वि., सर्पाल	४	०	०	०	०	१	१	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	१	०	०	०	०	१२
५२	बाल तपशि प्रा.वि., रुन्टी	२	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	प्राथमिक तह								निम्न माध्यमिक तह								माध्यमिक तह								सावीक उच्च माध्यमिक तह			जम्मा शिक्षक दरवन्दी
		स्थायी	करार	राहत	एकमुष्ठ	पालिका अनुदान	बाल शिक्षक	सहयोगी	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	प्राविधिक	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	वडा अनुदान	रिक्त	स्थायी	करार	राहत	संघिय अनुदान	पालिका अनुदान	प्राविधिक	सहयोगी	रिक्त	दरवन्दी	प्राविधिक	राहत	
५३	बालज्योति प्रा.वि., खुटी	०	०	०	०	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
५४	ज्ञानकुञ्ज प्रा.वि., दुनीबोट	०	३	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
	जम्मा	८५	२४	२७	१४	१३	४९	५४	२	१४	१	८	२	७	४	६	०	६	०	६	१२	०	२	९	०	२	४	२	३५३

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, EMIS, २०८०

५.१.३ विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका तहगत छात्रछात्राको विवरण

तालिका नं. ६५ : ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

वडा	शैक्षिक तह													
	पूर्व प्राथमिक तह	कक्षा १-५	कक्षा ६-८	कक्षा ९-१०	एसईई/ एसएलसी/ सो सरह	कक्षा १२ वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	पिएचडी वा सो सरह	अन्य	अनौपचारीक शिक्षा	साक्षर	थाह नभएको	जम्मा
१	६८	९४६	५९०	२७५	१३४	१२७	१६	१	०	१	३२	६१	१९	२२०२
२	११	६७९	५८४	२२०	८५	१०४	६	०	०	०	१८	३५	६	१७३७
३	२०	८००	५३७	१९६	९९	१२६	२३	२	०	१	०	६४	३	१८५१
४	२८	५५३	५२८	२७९	७२	१४६	३१	६	५	२	३	२७	१६	१६६८
५	३१	११५९	९०६	३८०	२०४	२३७	२४	८	३	०	७	११	९	२९४८
६	१७	८९८	७२१	४०८	२४८	२१५	५४	१६	२	०	९	१६१	४	२७३६
७	३५	७३६	६०५	३०९	१६४	१७६	४३	८	१	०	४७	७०	१७	२१७६
८	१२	७९२	४४६	२५२	५६	१००	७	२	१	०	१	२७	११	१६९५
९	१४	९०५	६३६	३४६	१२४	१९३	४९	२८	१४	५	८	१५	१०	२३३३
जम्मा	२३६	७४६८	५५५३	२६६५	११८६	१४२४	२५३	७१	२६	९	१२५	४७१	९५	१९३४६
प्रतिशत	१.२२	३८.६	२८.७१	१३.७८	६.१३	७.३६	१.३१	०.३७	०.१३	०.०५	०.६५	२.४३	०.४९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

५.१.४ विद्यालय वाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाको विवरण

गाउँपालिकामा ५-१८ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूमा हाल अध्ययन गरिरहेका बालबालिकाहरू ७८५० अर्थात ६१.६ प्रतिशत, तथा विद्यालय छाडेका अर्थात विद्यालयबाट बाहिर रहेका बालबालिकाहरू ४,८९३ अर्थात ३८.४ प्रतिशत रहेका छन् । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६६ : विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण

वडा नं.	विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण		
	हाल अध्ययन गरिरहेका बालबालिका	विगतमा पढ्न लेख्न गएको बालबालिका	जम्मा बालबालिका
१	९२३	८८४	१८०७
२	८४१	३९८	१२३९
३	७४६	४३१	११७७
४	६८३	३७१	१०५४
५	१२७२	७१०	१९८२
६	८२६	८२२	१६४८
७	९३३	४१५	१३४८
८	६५१	४४२	१०९३
९	९७५	४२०	१३९५
जम्मा	७८५०	४८९३	१२७४३
प्रतिशत	६१.६	३८.४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

तालिका नं. ६७ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम
१	प्रा.स्व.के. होलेरी
२	जौलीपोखरी स्वास्थ्य चौकी
३	मसिना स्वास्थ्य चौकी
४	दुबिडाँडा स्वास्थ्य चौकी
५	दुब्रिंग स्वास्थ्य चौकी
६	फ्नेनाम स्वास्थ्य चौकी

स्रोत: गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा २०८०

५.२.२ स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ६८ : गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्तिको विवरण

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम	पद/तह	सम्पर्क न.
१	गणेश बहादुर बुढा	ज.स्वा.अ. (स्वास्थ्य शाखा प्रमुख)	९७४११०५८७७
२	सोमनाथ घर्ति	पोषण संयोजक	

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

५.२.३ स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

तालिका नं. ६९ : नजिकको संस्था सम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	१ देखि २ घण्टा	२ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	६८	२१२	१८०	२३६	१२६	८२२
२	६२	२७	३५४	७८	४६	५६७
३	६८	१२१	२०७	६१	५६	५१३
४	१३७	१३५	२५८	६	०	५३६
५	१९४	२९९	३३९	६९	६	९०७
६	१५२	१९५	१९८	१३३	१२२	८००
७	१९	३०	१७९	३३२	८१	६४१
८	४८	१२	२७७	१२९	५६	५२२
९	११४	७९	१७०	१५९	१९७	७१९
जम्मा	८६२	१११०	२१६२	१२०३	६९०	६०२७
प्रतिशत	१४.३	१८.४२	३५.८७	१९.९६	११.४५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

रुन्टीगढी गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६०२७ घरधुरी मध्ये २१६२ घरधुरी अर्थात ३५.८७ प्रतिशत १ घण्टा भित्रमा आफु बसोवास गरेको स्थानबाट स्वास्थ्य संस्था पुग्ने गर्दछन । २ घण्टा भित्रमा स्वास्थ्य संस्था पुग्ने परिवारको संख्या १२०३ अर्थात १९.९६ प्रतिशत रहेको छ भने २ घण्टा भन्दा बढि समय लाग्ने परिवारको संख्या ६९० अर्थात ११.४५ प्रतिशत रहेको छ जसको वडागत विस्तृत विवरण माथि तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७० : स्वास्थ्य परामर्श लिन सबै भन्दा पहिले जाने ठाउँको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा न.	सरकारी स्वास्थ्य संस्था	निजी, सामुदायिक अस्पताल र क्लिनिक	औषधि पसल	धामी, झाँक्री	आयुर्वेद औषधालय	अन्य	जम्मा
१	२७७	३६४	१५४	२७	०	०	८२२
२	३५२	५८	६३	९२	२	०	५६७
३	५०४	५	०	४	०	०	५१३
४	२८२	१८५	६७	१	०	१	५३६
५	२१२	३२५	३६४	६	०	०	९०७
६	४२३	३७१	०	६	०	०	८००
७	३०२	११	३२३	२	२	१	६४१
८	२६६	११६	१३३	५	२	०	५२२
९	१७४	२२७	३०३	१२	३	०	७१९
नगरपालिकामा	२७९२	१६६२	१४०७	१५५	९	२	६०२७
प्रतीशत	४६.३२	२७.५८	२३.३४	२.५७	०.१५	०.०३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

रुन्टीगढी गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६०२७ घरधुरी मध्ये २७९२ अर्थात ४६.३२ प्रतिशत घरधुरीले आफ्नो परिवार विरामी भएको अवस्थामा पहिलो पटक जाँच गराउन सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा जाने गरेका छन् । त्यसैगरी १६६२ अर्थात २७.५८ परिवार नीजि वा सामुदायिक स्वस्थ्य संस्थामा, १४०७ अर्थात २३.३४ प्रतिशत परिवार औषधी पसलमा, १५५ अर्थात २.५७ प्रतिशत परिवार धामी बा झाँक्रीको मा जाने गरेका छन् जसको विस्तृत वडागत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.४ उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरु

क) स्वास्थ्य बिमा गर्ने घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ७१ : स्वास्थ्य बिम ागर्ने घरपरिवारको विवरण

वडा	स्वास्थ्य बिमा नगर्ने परिवार संख्या	प्रतिशत	स्वास्थ्य बिमा गर्ने परिवार संख्या	प्रतिशत	जम्मा
१	८०३	९७.६९	१९	२.३१	८२२
२	५४६	९६.३	२१	३.७	५६७
३	४९९	९७.२७	१४	२.७३	५१३
४	५२८	९८.५१	८	१.४९	५३६
५	८९६	९८.७९	११	१.२१	९०७

वडा	स्वास्थ्य बिमा नगर्ने परिवार संख्या	प्रतिशत	स्वास्थ्य बिमा गर्ने परिवार संख्या	प्रतिशत	जम्मा
६	७३५	९१.८८	६५	८.१२	८००
७	६०६	९४.५४	३५	५.४६	६४१
८	४९९	९५.५९	२३	४.४१	५२२
९	६७५	९३.८८	४४	६.१२	७१९
जम्मा	५७८७	९६.०२	२४०	३.९८	६०२७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

रुन्टीगढी गाउँपालिकामा स्वास्थ्य बिमा गर्ने परिवार संख्या भन्दा नगर्ने घरपरिवारको संख्या अत्यन्त धेरै रहेको छ । यहाँका २४० परिवार अर्थात ३.९८ प्रतिशत ले स्वास्थ्य बीमा गरेका छन भने बाँकी ५६८७ अर्थात ९६.०२ प्रतिशत परिवारले स्वास्थ्य बीमा नगरेको अवस्था छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.५ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

क) खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ्य र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डी.पी.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित र पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याइएको छ। जसले गर्दा दिगो विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डी.जी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

तालिका नं. ७२ : खोप सम्बन्धी विवरण

सुचकहरू	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
बि.सि.जी कभरेज	१००	१००	७८.१
डि.पि.टी.हेप.बि.हिब ३ कभरेज	९१	१००	७८.१
ओ.पि.भि.३ कभरेज	९०.४	१००	८४.१
पि.सि.भि. ३ कभरेज	९७	१००	८७.२
रोटा २ कभरेज	०	८२	८६
एफ. आइ.पी.भि. १ कभरेज २	८४.७	१००	८३.८
जे.ई. कभरेज	९२	१००	९१
दादुरा रूबेला २ कभरेज	८८	१००	८८.१
टि.डि. २ र २+ कभरेज	७३.५	७४	५७.७
पूर्ण खोप कभरेज	८९.८	९६.५	८९.४
डि.पी.टी-हेप बि १- दादुरा रूवेला दोस्रो बिचको ड्रपआउट दर	३.४	-१.१	-७.३
वि.सि.जि खोप र दादुरा रूवेला पहिलो खोप पहिलो बिचको ड्रपआउट दर	७.७	-०.४३	-१३.२

स्रोत: रुन्टीगढी गाउँपालिका, (स्वास्थ्य शाखा), २०८०

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुषटंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्फ्लुयन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानिज इन्सफलाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ । ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन् । यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा सीमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्यूदर नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी उपाय हुन्छ ।

ख) सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदादेखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानी नोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानुनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकेको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू १५ देखि १९ वर्ष उमेरमा गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ।

तालिका नं. ७३ : सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

विवरण	आ.ब २०७६/७७	आ.ब २०७७/७८	आ.ब २०७८/७९
प्रोटोकल अनुसार पहिलो पटक गर्भवती जाँच गराएका गर्भवती महिलाहरुको प्रतिशत	८२.२	८३.४	७०.४
प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भवती जाँच गराउने महिलाहरुको प्रतिशत	६८.२	६८.३	५४
घरमा जिवित जन्म भएको नवजात शिशुको जम्मा संख्या	२	७	७
घरमा मृत्यु भएका नवजात शिशुको जम्मा संख्या	०	०	०
संस्थागत प्रसुति दर	७६.८	७५.८	६१.६
दक्ष प्रसुतिकर्मीद्वारा प्रसुति भएको दर	५८.२	५५.७	४३
प्रोटोकल अनुसार ३ पटक सुत्केरी जाँच गराउने आमाहरुको प्रतिशत	५०	५५.१	५३
आकस्मिक जटिलता युक्त अवस्थाको व्यवस्थापन भएको प्रतिशत	०	०	०
संस्थागत सुत्केरी मध्ये आमा सुरक्षा प्रोत्साहन भत्ता लिनेको प्रतिशत	९५	१००	१००
संस्थागत सुत्केरी मध्ये चारपटक गर्भ जाँच गराए वापतको प्रोत्साहन लिने को प्रतिशत	८८	१००	१००

विवरण	आ.व २०७६/७७	आ.व २०७७/७८	आ.व २०७८/७९
सुरक्षित गर्भपतन गराउने महिलाहरूको प्रतिशत	१७.१४	१५.३८	१७.३९
जम्मा मातृ मृत्यु संख्या	०	०	१
जम्मा नवजात मृत्यु संख्या	१	३	२
जम्मा मृत जन्म संख्या	०	०	०

स्रोत: रुन्टीगढी गाउँपालिका, (स्वास्थ्य शाखा), २०८०

५.२.६ बाल स्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धी महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्यर्वहार, हिंसालगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधानले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिक बिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् ।

तालिका नं. ७४ : बाल पोषणसम्बन्धी विवरण

सुचकहरू	आ.व २०७६/७७	आ.व २०७७/७८	आ.व २०७८/७९
कम जन्म तौल भएका नवजात शिशुको प्रतिशत	५.३	७.४	६.५
नयाँ तौल लिएका १ बर्ष मुनीका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	९६
नयाँ तौल लिएका १२ देखि २३ महिनाका शिशुहरुको प्रतिशत	७९	१००	८६.१
जन्मेको ६ महिनासम्म स्तनपान गराएको बच्चाहरूको प्रतिशत	३.५	१००	६९.९
गर्भवती अवस्थामा १८० दिन आइरन चक्की प्राप्त गरेका गर्भवती महिलाहरुको प्रतिशत	६६.२	६८.१	५५.२
सुत्केरी अवस्थामा भिटामिन ए प्राप्त गरेका महिलाहरुको प्रतिशत	९१.५	८६.२	६२.९

सुचकहरू	आ.ब २०७६/७७	आ.ब २०७७/७८	आ.ब २०७८/७९
बृदि अनुगमनमा २ वर्ष मुनीका शिशुहरूको औषत भेट	३.५	३.९	५.६
गम्भिर कुपोषित बच्चाको संख्या (NUMBER OF SAM CASES)	०	०	०
गम्भिर कुपोषित बच्चा निको भएको प्रतिशत (% of recovery rate of SAM cases)	०	०	०
३ साइकल (१८० पिस) बालभिटा पाउने ६ देखि २३ महिनाको बालकालिकाहरूको प्रतिशत	०.५	०.६२	४.६
पहिलो चरणमा भिटामिन ए को आम वितरणको कभरेज	०	०	९४.५
दोस्रो चरणमा भिटामिन ए को आम वितरणको कभरेज	०	०	९२.४०

स्रोतः रुन्टीगढी गाउँपालिका, (स्वास्थ्य शाखा), २०८०

५.२.७ प्रमुख रोग र उपचारसम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाका ओपिडीमा दर्ता भएका विरामीको संख्याअनुसार पछिल्लो समय देखा परेका १० प्रमुख स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ७५ : प्रमुख १० स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
१	माथिल्लो श्वासनलिको संक्रमण
२	घाइते/अङ्गभङ्ग भएका
३	Rhinitis
४	फंगल संक्रमण
५	APD
६	पखाडी दुखाई
७	भाइरल इन्फ्लुइन्जा
८	पेट दुख्ने
९	Presummed Non Infection Diarrhoea
१०	दाद

स्रोतः रुन्टीगढी गाउँपालिका, (स्वास्थ्य शाखा), २०८०

५.२.८ सुरक्षित मातृत्व

क) परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाबाट गरिएका अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र बृद्धि विकास गर्नको लागि सहयोग पुर्‍याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, शहरी क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरूमा विस्तार गरी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुर्‍याउँदै आएको छ ।

तालिका नं. ७६ : परिवार योजना र सामुदायिक सेवा कार्यक्रम

सुचकहरू	आ.ब २०७६/७७	आ.ब २०७७/७८	आ.ब २०७८/७९
परिवार नियोजन सेवाका नयाँ सेवाग्राही दर (विवाहित प्रजनन उमेरका महिलाहरु मध्ये)	१७.२	१५.३	१६.८
IUCD हाल प्रयोगकर्ता संख्या	३३९	३४२	३४२
Implant हाल प्रयोगकर्ता संख्या	१२२३	११५२	१३०१
परिवार नियोजन प्रयोगकर्ता दर (अस्थाई मात्र)	३८.७	३८.५	४६.३
जम्मा लगातार प्रयोगकर्ता ((अस्थाई साधन)			
गाउँघर क्लिनिक संचालन प्रतिशत	५९	८७.३	९०
प्रत्येक गाउँघर क्लिनिकबाट सेवा लिएका सेवाग्राहीको औसत संख्या	२२	२०.५	२३.३
खोप क्लिनिक संचालन प्रतिशत	८८.६	१००	१००
खोप क्लिनिक सेवा लिएका सेवाग्राहीको औसत संख्या	१४.७	१२.८	१२.४
आमा समूहको बैठक संचालन प्रतिशत	८७.८	१००	१००
महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाले प्रति महिना प्रदान गरेको सेवाग्राहीको औसत संख्या	१६.४	१८.३	२१.२

स्रोत: रुन्टीगढी गाउँपालिका, (स्वास्थ्य शाखा), २०८०

ख) सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण (१२ महिनाभित्र)

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये ७.५९ प्रतिशत महिलाले घरमा र ९२.४१ प्रतिशत महिलाले स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने भएपनि घर र अन्य स्थानमा सुत्केरी गराउने भएको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्य प्रत्यक्ष रुपमा जोखिममा पर्दछ । सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिङ सर्भिसलाई विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

तालिका नं. ७७ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण

वडा	जन्मस्थान		जम्मा
	स्वास्थ्य संस्थामा	घरमा	
१	१७	९	२६
२	४४	१	४५
३	४१	२	४३
४	२७	२	२९
५	१६	०	१६
६	३१	०	३१
७	४८	०	४८
८	१५	४	१९

वडा	जन्मस्थान		जम्मा
	स्वास्थ्य संस्थामा	घरमा	
९	३१	४	३५
जम्मा	२७०	२२	२९२
प्रतिशत	९२.४७	७.५३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

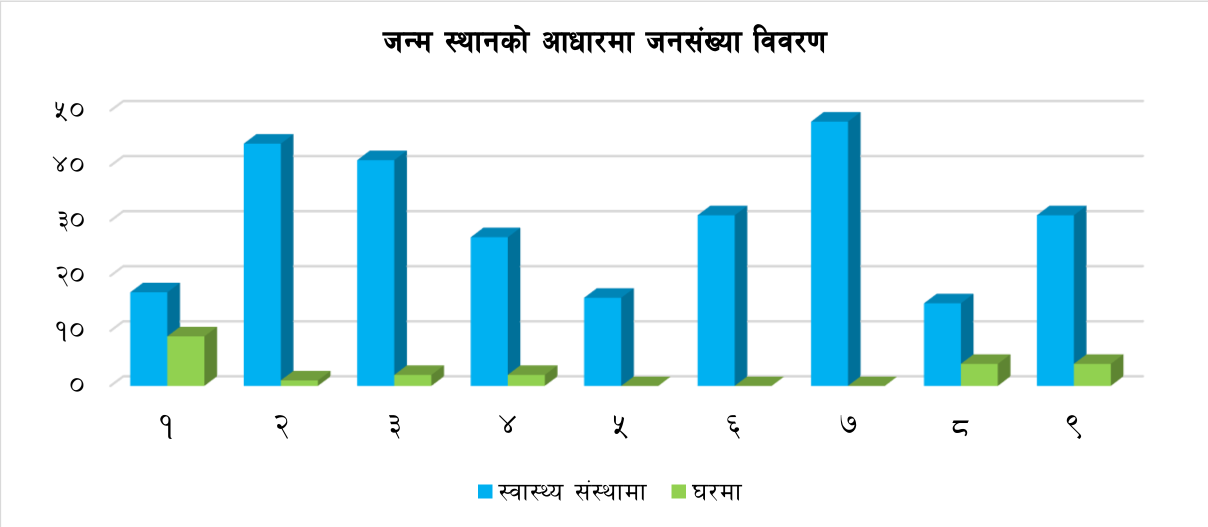

ग) १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण

तालिका नं. ७८ : १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान(छोरी) जन्म दिए/नदिएको विवरण

वडा न.	लिङ्ग	जिवित बच्चा जन्म दिएको संख्या वच्चाको संख्या												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
१	छोरा	२७४	१०९	२७	१२	६	०	०			०	०	०	४२८
	छोरी	२३०	९०	४५	२३	४	१	०	०	०		०		३९३
	जम्मा	५०४	१९९	७२	३५	१०	१	०	०	०	०	०	०	८२१
२	छोरा	२०१	१११	३६	४	६	०	०			१	०	०	३५९
	छोरी	२०२	८४	२८	११	३	०	०	०	०		०		३२८
	जम्मा	४०३	१९५	६४	१५	९	०	०	०	०	१	०	०	६८७
३	छोरा	१८३	११५	३८	१९	६	३	१			०	१	०	३६६
	छोरी	१९८	७०	४२	१२	५	२	०	०	०		०		३२९
	जम्मा	३८१	१८५	८०	३१	११	५	१	०	०	०	१	०	६९५
४	छोरा	१९१	११९	२८	१०	४	०	१			०	०	०	३५३
	छोरी	१७६	८१	३४	७	२	०	०	०	१		०		३०१
	जम्मा	३६७	२००	६२	१७	६	०	१	०	१	०	०	०	६५४
५	छोरा	१५८	८२	२४	४	२	१	०			०	०	०	२७१
	छोरी	१५८	५०	२१	६	१	०	०	०	०		०		२३६
	जम्मा	३१६	१३२	४५	१०	३	१	०	०	०	०	०	०	५०७
६	छोरा	२२९	१२१	३२	२३	४	१	०			०	०	०	४१०
	छोरी	२२५	९६	३३	८	५	२	०	०	०		०		३६९
	जम्मा	४५४	२१७	६५	३१	९	३	०	०	०	०	०	०	७७९

वडा न.	लिङ्ग	जिवित बच्चा जन्म दिएको संख्या वच्चाको संख्या												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
७	छोरा	३०४	१४७	२९	८	१	१	१			०	०	०	४९१
	छोरी	२५७	१२८	३९	१३	८	१	०	१	०		०		४४७
	जम्मा	५६१	२७५	६८	२१	९	२	१	१	०	०	०	०	९३८
८	छोरा	११४	५८	१४	३	२	०	०			०	०	१	१९२
	छोरी	१२५	४०	११	४	०	०	१	०	०		१		१८२
	जम्मा	२३९	९८	२५	७	२	०	१	०	०	०	१	१	३७४
९	छोरा	२८५	१४०	४१	९	२	०	०			०	०	०	४७७
	छोरी	२५७	१२०	३३	६	२	०	०	१	०		०		४१९
	जम्मा	५४२	२६०	७४	१५	४	०	०	१	०	०	०	०	८९६
जम्मा	छोरा	१९३९	१००२	२६९	९२	३३	६	३			१	१	१	३३४७
	छोरी	१८२८	७५९	२८६	९०	३०	६	१	२	१		१		३००४
	जम्मा	३७६७	१७६१	५५५	१८२	६३	१२	४	२	१	१	२	१	६३५१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका १५ देखि ४९ वर्ष उमेरसमूहका महिलाले पछिल्लो १२ महिनामा जिवित जन्म दिएका जम्मा ६५३१ बच्चाहरु मध्ये वडा न. १ मा ८२१ जना, वडा न. २ मा ६८६ जना, वडा न. ३ मा ६५५जना, वडा न. ४ मा ६५४ जना, वडा न. ५ मा ५०२ जना, वडा न. ६ मा ७७९ जना, वडा न. ७ मा ९३२जना, वडा न. ८ मा ३७० जना, वडा न. ९ मा ८८९ जना रहेका छन् वडागत रुपमा लिङ्ग अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

घ) १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जन्म दिएका मृत शिशुको विवरण

तालिका नं. ७९ : १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले जन्म दिएका मृत शिशुहरुको विवरण

वडा नं.	लिङ्ग	मृत बच्चा जन्म दिएको संख्या (वच्चाको संख्या)					जम्मा
		१	२	३	४	५	
१	छोरा	१९	१	१	०	०	२१
	छोरी	१०	०	२	०	०	१२
	जम्मा	२९	१	३	०	०	३३
२	छोरा	२०	४	१	०	०	२५
	छोरी	१५	२	०	०	०	१७
	जम्मा	३५	६	१	०	०	४२
३	छोरा	३०	४	१	१	०	३६
	छोरी	१७	१	०	०	०	१८
	जम्मा	४७	५	१	१	०	५४
४	छोरा	२५	३	१	०	०	२९
	छोरी	१२	३	१	०	१	१७
	जम्मा	३७	६	२	०	१	४६
५	छोरा	१२	३	०	०	०	१५
	छोरी	१३	०	०	०	०	१३

वडा नं.	लिङ्ग	मृत बच्चा जन्म दिएको संख्या (वच्चाको संख्या)					जम्मा
		१	२	३	४	५	
	जम्मा	२५	३	०	०	०	२८
६	छोरा	६	२	१	०	०	९
	छोरी	२	०	१	०	०	३
	जम्मा	८	२	२	०	०	१२
७	छोरा	२९	२	०	०	०	३१
	छोरी	३०	२	२	०	०	३४
	जम्मा	५९	४	२	०	०	६५
८	छोरा	१२	०	१	०	०	१३
	छोरी	५	२	०	०	०	७
	जम्मा	१७	२	१	०	०	२०
९	छोरा	१६	२	०	०	०	१८
	छोरी	१०	१	२	०	०	१३
	जम्मा	२६	३	२	०	०	३१
जम्मा	छोरा	१६९	२१	६	१	०	१९७
	छोरी	११४	११	८	०	१	१३४
	जम्मा	२८३	३२	१४	१	१	३३१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका १५ देखि ४९ वर्ष उमेरसमूहका महिलाले पछिल्लो १२ महिनामा जन्म दिएका मृत शिशुको संख्या ३३१ जना रहेका छन् । लिङ्गका हिसावले हेर्दा १९७ जना छोरा र १३४ जना छोरी रहेका छन् । यसैगरी वडागत रुपमा हेर्दा सबैभन्दा बढी मृत शिशु जन्म भएको वडा वडा न ७ हो भने कम मृत शिशुको जन्म भएको वडा वडा न. ६ हो । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यो तथ्याङ्कबाट क्रमश: गाउँपालिकाको परिवारको औषत आकार अर्थात महिलाको खुद प्रजनन् दर घट्दै गैरहेको देखिन्छ । परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, प्रजनन् स्वास्थमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको छ । मुख्यतया महिलाको प्रजनन् स्वास्थमा भएको जटिलता, प्रजनन् स्वास्थ्य बारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, चुरोट तथा नशालु पदार्थको प्रयोग, वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन् गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । महिलामा बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ ।

घ) शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण, २०१६ (National Demographic and Health Survey, 2016) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर प्रतिहजार २१, शिशु मृत्युदर प्रतिहजार ३२ र पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर प्रतिहजार ३९ रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ ।

ङ) पहिलो बच्चा जन्मदिंदा महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन् स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाइजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ।

नेपालले सहश्राब्दी विकास लक्ष्य २०००–२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६ प्रतिशत पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

गाउँपालिकाका कूल ४०४१ जना आमाहरु मध्ये ८ जना अर्थात् ०.०२ प्रतिशत महिलाले १५ वर्षभन्दा कम उमेरमा र १७४१ जना अर्थात् ४३.०८ प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी २०८५ अर्थात् ५१.६ प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, १६४ अर्थात् ४.०६ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ३१ जना अर्थात् ०.७७ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा १२ जना अर्थात् ०.३ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं. ८० : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण

वडा	पहिलो बच्चा जन्मदिँदा आमाको उमेर						जम्मा आमाको संख्या
	१५ वर्ष भन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	
१	१	१८४	३०५	२०	७	१	५१८
२	०	२२०	१९०	२४	५	२	४४१
३	०	१८७	२३०	१८	३	०	४३८
४	१	१७६	२१४	१७	५	५	४१८
५	०	११८	१९९	९	२	१	३२९
६	३	२१३	२६१	१९	२	१	४९९
७	०	२६५	२९५	१८	५	१	५८४
८	०	१०६	११५	१९	१	०	२४१
९	३	२७२	२७६	२०	१	१	५७३
जम्मा	८	१७४१	२०८५	१६४	३१	१२	४०४१
प्रतिशत	०.२	४३.०८	५१.६	४.०६	०.७७	०.३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण

तालिका नं. ८१ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	पाइप धारा (घरपरिसर बाहिर)	पाइप धारा (घरपरिसर भित्र)	मूल धारा	नदी/खोला	खुला ईनार/कुवा	ढाकिएको ईनार	ट्यूबेल वा हातेपम्प	जार/वोतल	जम्मा
१	२५०	४०१	१४९	१२	९	१	०	०	८२२
२	१९१	२५	३४७	१	१	०	१	१	५६७
३	२१३	१६६	१२५	७	२	०	०	०	५१३
४	३४४	१६१	२८	०	३	०	०	०	५३६
५	४००	३२३	१७०	१४	०	०	०	०	९०७
६	१०२	६२४	३५	३२	६	०	१	०	८००
७	५१०	६९	३३	८	२१	०	०	०	६४१
८	९०	१९६	१९८	१७	१७	४	०	०	५२२
९	२६६	११६	२३६	७७	१६	७	१	०	७१९
जम्मा	२३६६	२०८१	१३२१	१६८	७५	१२	३	१	६०२७
प्रतिशत	३९.२६	३४.५३	२१.९२	२.७९	१.२४	०.२	०.०५	०.०२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका ६०२७ घरपरिवारहरू मध्ये, धारा/पाइप (घरपरिसर बाहिर)बाट पिउनेको संख्या २३६६ अर्थात ३९.२६ प्रतिशत रहेको छ । सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले घरपरिसर बाहिरको धाराको खानेपानी प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो भने घरपरिसर भित्रको धारा तथा पाइपको पानी पिउने गरेको तथ्यांकले देखाएको छ। मूल धाराको पानी पिउने परिवारको संख्या १३२१ अर्थात २१.९२ प्रतिशत रहेका छन् । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

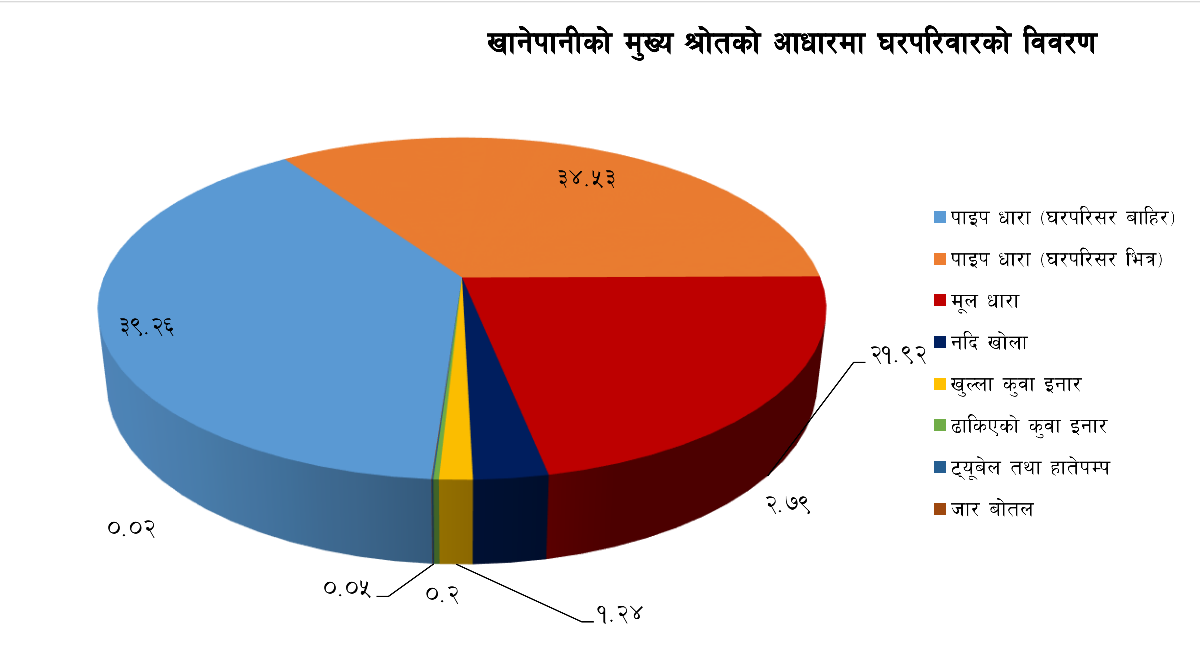

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ - २०३० का अनुसार (SDG – 6)आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ । उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनचेतना फैलाउनु पर्ने देखिन्छ ।

क) खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं. ८२ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	केही नगर्ने र सिधै खाने	उमाल्ने	फिल्टर गर्ने	अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)	औषधी (पिउस आदि राख्ने)	जम्मा
१	६४२	९५	३०	५४	१	८२२
२	४२२	१२५	४	३	१३	५६७
३	४७९	२६	५	०	३	५१३
४	२७७	१२९	१२५	१	४	५३६
५	७८६	२१	९८	०	२	९०७
६	५६६	११३	१२१	०	०	८००
७	५२७	४४	६६	३	१	६४१
८	४८५	५	३२	०	०	५२२
९	३१६	३०५	८७	१	१०	७१९
जम्मा	४५००	८६३	५६८	६२	३४	६०२७
प्रतिशत	७४.६६	१४.३२	९.४२	१.०३	०.५६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकाका कुल घरपरिवार मध्ये ७४.६६ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानी शुद्धीकरण बिनानै पानी पिउने गरेका छन् भने १४.३२ प्रतिशतले पानी उमालेर पिउने गरेका छन् । यसै गरी ९.४२ प्रतिशतले फिल्टर गरी पिउने गरेका छन ।प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ । यसबाट संक्रामण रोगहरू जस्तै आउँ, झाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सर जस्ता प्राणघातक रोगहरूको संभावना प्रवल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र गाउँपालिकाबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अबलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

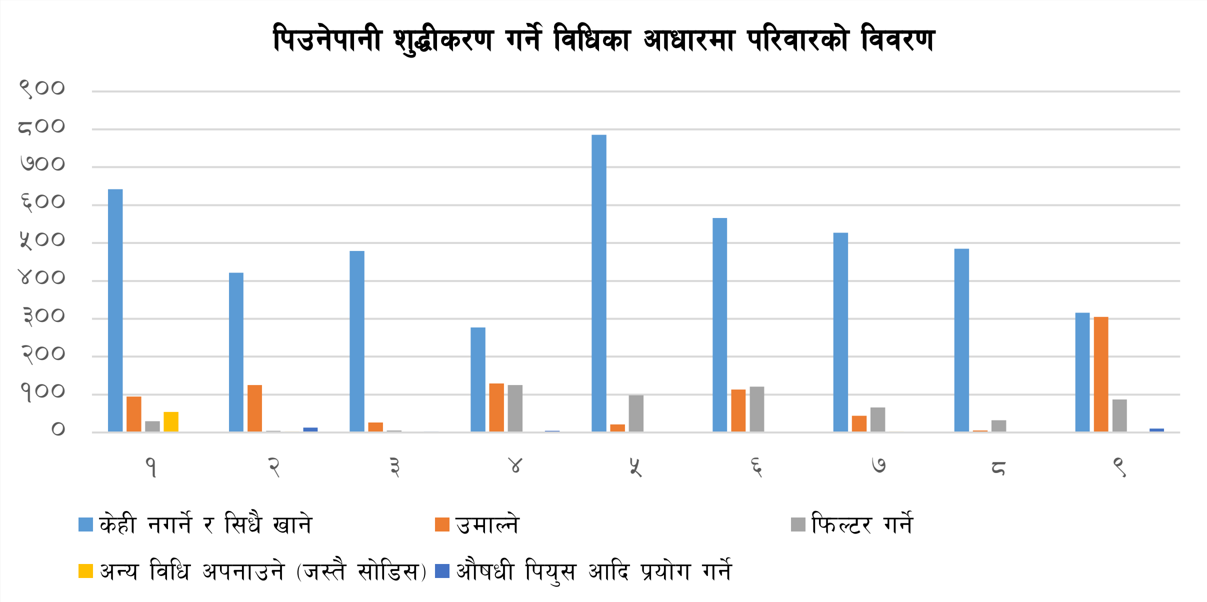

५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था

कतिपय दुर्गम गाउँवस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका श्रोत तथा खुला ठाउँमा दिशा पिसाब गर्ने गर्दछन् । सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो । खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ । त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो । सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ । निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

तालिका नं. ८३ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	साधारण चर्पी	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	चर्पी नभएको	सामुदायिक चर्पी	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	जम्मा
१	४५३	३५५	४	९	१	८२२
२	५२३	४	२९	९	२	५६७
३	३७३	१०८	२४	६	२	५१३
४	३२२	१९३	११	१	९	५३६
५	८९२	०	१२	२	१	९०७
६	७७७	१४	९	०	०	८००
७	५३४	९५	४	८	०	६४१
८	४६३	१	५१	४	३	५२२
९	६८५	१६	७	१०	१	७१९
जम्मा	५०२२	७८६	१५१	४९	१९	६०२७
प्रतिशत	८३.३३	१३.०४	२.५१	०.८१	०.३२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा कुल घरपरिवारहरू मध्ये ८३.३३ प्रतिशतले साधारण चर्पी, १३.०४ प्रतिशतले फ्लस भएको सेफ्टी टयाङ्की भएको चर्पी, २.२५ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग /नगरी खुल्ला स्थानहरुमा दिसा पिसाव गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

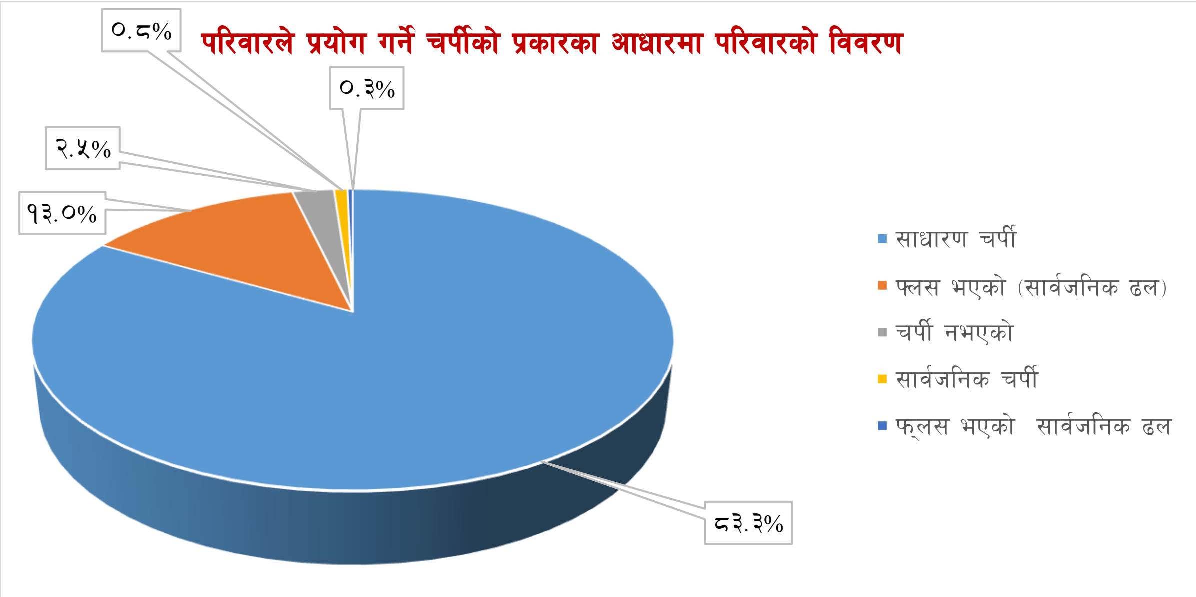

५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण

निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ। यस गाउँपालिकाको घर आँगन, सडक, बजार तथा सार्वजनिक क्षेत्रहरुलाई सरसफाई युक्त बनाउनका लागि केही स्थानहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण भएका छन्। सार्वजनिक शौचालयहरुलाई सरसफाई युक्त राख्नका लागि टोल स्वास्थ्य समिति तथा गाउँपालिकाले महत्वपूर्ण भूमीका निर्वाह गर्नु गर्दछ। सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गरेवापत केहि शुल्क लिइ शौचालयहरु सरसफाई र व्यवस्थापनमा खर्च गर्न सकिन्छ यसका साथै घर आँगन, बजार, सडकहरु सफा रहन्छन् भने गाउँपालिकाको राजश्वमा समेत केहि टेवा पु¥याउन सकिन्छ।

५.३.४ फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीन रुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ। फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरा हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ।

तालिका नं. ८४ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण

वडा	नदिवा खोल्समा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड(गाड्ने वा थुपार्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	फोहोर थुपार्ने ठाँउमा/क्यानमा	कम्पोष्ट मल बनाउने	घरमै लिन आउँछ	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	अन्य	जम्मा
१	६४४	०	०	५	१५७	१६	०	०	८२२
२	१९१	१५२	१७०	३१	१४	०	९	०	५६७
३	०	४५१	५५	०	४	३	०	०	५१३
४	३	२०२	१६०	१६२	४	२	०	३	५३६
५	४६८	५२	३१६	२	३२	०	३७	०	९०७
६	२०७	८१	१७२	३११	०	१६	१२	१	८००
७	२९४	२२४	२१	८०	६	१६	०	०	६४१
८	३२	१	११	२०२	२७५	१	०	०	५२२
९	१५२	१६५	२११	१२७	३६	२३	५	०	७१९
जम्मा	१९९१	१३२८	१११६	९२०	५२८	७७	६३	४	६०२७
प्रतिशत	३३.०३	२२.०३	१८.५२	१५.२६	८.७६	१.२८	१.०५	०.०७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका कुल ६०२७ घरपरिवारहरू मध्ये १९९० अर्थात ३३.०३ प्रतिशतले नदि वा खोल्सामा फाल्ने, १३२८ अर्थात २२.०३ प्रतिशतले आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने), १११६ अर्थात १८.५२ प्रतिशतले आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र बाल्ने, ९२० अर्थात १५.२६ प्रतिशतले फोहर थुपार्ने ठाउँ/क्यानमा राख्ने, ५२८ अर्थात ८.७६ प्रतिशत परिवारले कम्पोष्ट मल बनाउने गरेको पाइयो भने १.२८ प्रतिशतको फोहोर घरमा नै लिन आउने गरेको पाईयो । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोष्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृति अनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमश: भू-प्रदुषण बृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ। अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ । तसर्थ फोहोरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई गाउँपालिकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

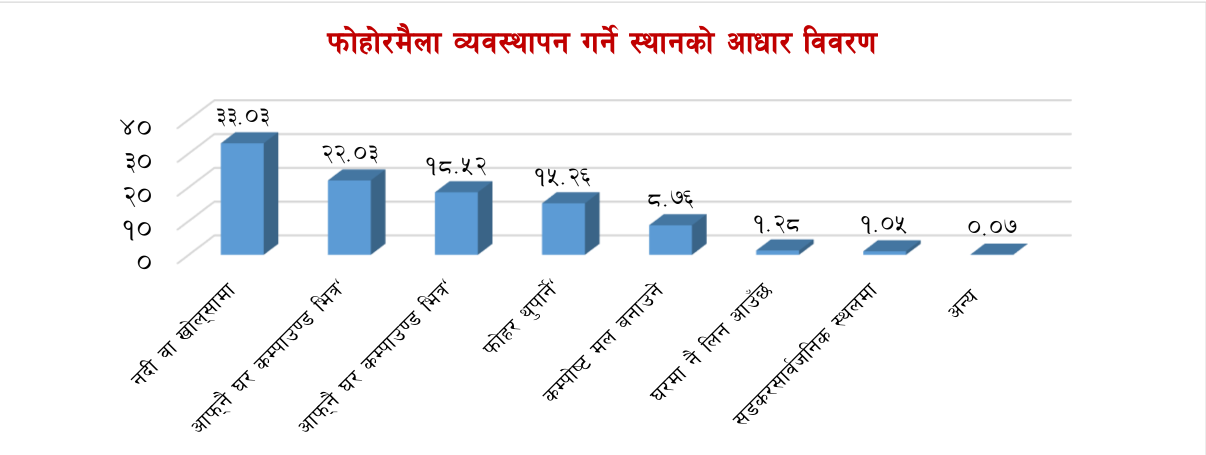

फोहोर व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरू :

हाल यस गाउँपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहाय बमोजिम रहेको छ :

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रवृति यत्रतत्र देखिन्छ। यसरी फालिएको फोहोर वर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुऱ्याएर प्रदुषणलाई बिस्तारित गर्दछ।
- जमीनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमीनको भित्रपनि छिरेर जाने हुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमीन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ।

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू :

- भान्छाकोठाबाट निस्केको फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम गाउँपालिकाले गर्ने।
- नकुहिने फोहोरलाई पून: विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टीक, धातु, सीसा। यी फोहोरलाई आवश्यकताअनुसार पहिचान गरिसकेपछि पून: प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापन तर्फ जोड दिने। यस गाउँपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ वैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने।

५.३.५ ढल निकासको तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ। ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो। सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पूर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ। यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ। फोहररहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो।

५.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.४.१ लिङ्गअनुसार बालविवाह

तालिका नं. ८५ : १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

वडा नम्बर	लिङ्ग	जम्मा	१५ वर्ष भन्दा कम	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२४-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४० वर्ष वा सोभन्दा बढी
१	जम्मा	२२५४	२३	१३२७	८२५	५८	१३	४	४
	पुरुष	१०६१	७	५६९	४३१	४३	६	२	३
	महिला	११९३	१६	७५८	३९४	१५	७	२	१
२	जम्मा	१४३०	८८	१०१८	२८६	३०	८	०	०
	पुरुष	६८२	१८	४७४	१६३	२१	६	०	०
	महिला	७४८	७०	५४४	१२३	९	२	०	०
३	जम्मा	१४१६	२६	९६३	३५९	४८	१२	३	५
	पुरुष	६८३	४	४१४	२२१	३३	५	३	३
	महिला	७३३	२२	५४९	१३८	१५	७	०	२
४	जम्मा	१३३४	२७	८२७	४२१	४५	१०	३	१

वडा नम्बर	लिङ्ग	जम्मा	१५ वर्ष भन्दा कम	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२४-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४० वर्ष वा सोभन्दा बढी
	पुरुष	६१७	९	३३५	२३३	३१	७	१	१
	महिला	७१७	१८	४९२	१८८	१४	३	२	०
५	जम्मा	२५०२	५२	१६३६	७१९	७७	१०	६	२
	पुरुष	११८५	१०	६७२	४२५	६४	७	५	२
	महिला	१३१७	४२	९६४	२९४	१३	३	१	०
६	जम्मा	२२१५	५७	१२९७	७४६	९२	१७	१	५
	पुरुष	१०९०	१९	५२२	४६५	६६	१३	१	४
	महिला	११२५	३८	७७५	२८१	२६	४	०	१
७	जम्मा	१७९७	२६	१०३५	६६२	५६	१४	१	३
	पुरुष	८७३	१०	४१४	३९५	४०	११	१	२
	महिला	९२४	१६	६२१	२६७	१६	३	०	१
८	जम्मा	१४२१	४६	९८९	३३५	४१	८	२	०
	पुरुष	६८९	१५	४५२	१९४	२२	५	१	०
	महिला	७३२	३१	५३७	१४१	१९	३	१	०
९	जम्मा	१८८६	७५	१२५८	४८४	६०	५	१	३
	पुरुष	९१२	१७	५६२	२८५	४१	४	१	२
	महिला	९७४	५८	६९६	१९९	१९	१	०	१
जम्मा	जम्मा	१६२५५	४२०	१०३५०	४८३७	५०७	९७	२१	२३
	पुरुष	७७९२	१०९	४४१४	२८१२	३६१	६४	१५	१७
	महिला	८४६३	३११	५९३६	२०२५	१४६	३३	६	६

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम भएका पुरुष १०९ जना र महिला ३११ जना रहेको पाइयो । यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ हुने पुरुषको संख्या ४४१४ र महिलाको संख्या ५९३६ रहेको छ अर्थात् कुल विवाहित महिलाहरूमध्ये धेरै जसो महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भैसकेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्ने पुरुषको जनसंख्या महिलाको भन्दा बढी छ अर्थात् सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भैसकेको देखिन्छ । कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलूकी देवानी (संहिता) ऐन, २०७४ को प्रावधानअनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न बन्देज रहेता पनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ । छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभैसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ । तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ । समग्र विकासलाई मध्यनजर गर्दा २५ देखि २९ वर्षको उमेर विवाहका लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ ।

५.४.२ बालक्लव तथा संजालको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रवर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब,

बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नीतिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकालाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्त गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ। गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याकं अनुसार हाल यस गाउँपालिकामा रहेका सबै विद्यालयहरुमा बालक्लबहरु गठन भएको तथा बाल संजाल भने नरहेको अवस्था छ । बालबालिकाहरुको अधिकार सुनिश्चित गर्नका लागि गाउँपालिका स्तरीय बाल संजाल गठन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.४.३ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दायित्व रहेको छ ।

५.४.४ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या

तालिका नं. ८६ : अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको वडागत विवरण

वडा	अपाङ्गता नभएका	प्रतिशत	अपाङ्गता भएका	प्रतिशत	जम्मा
१	४०६३	९९.४४	२३	०.५६	४०८६
२	२६३६	९८.०७	५२	१.९३	२६८८
३	२५३०	९६.४९	९२	३.५१	२६२२
४	२३५२	९६.८३	७७	३.१७	२४२९
५	४४६२	९९.२७	३३	०.७३	४४९५
६	३८९६	९९.२४	३०	०.७६	३९२६
७	३११७	९८.७६	३९	१.२४	३१५६
८	२४७५	९७.९८	५१	२.०२	२५२६
९	३२३८	९९.११	२९	०.८९	३२६७
जम्मा	२८७६९	९८.५४	४२६	१.४६	२९१९५

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा जम्मा जनसंख्या मध्ये ४२६ अर्थात १.४६ प्रतिशत व्यक्तीहरु कुनै न कुनै किसिमको अपाङ्गता भएका छन् । यहाँ वडागत रुपमा तुलनात्मक अध्ययन गर्दा सबै भन्दा बढि वडा न. ३ मा ३.५१ प्रतिशत अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरु रहेका छन् भने सबै भन्दा कम वडा न. १ मा ०.५६ प्रतिशत छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.५ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिला

तालिका नं. ८७ : ज्येष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको वडागत विवरण

वडा	ज्येष्ठ नागरिक (पुरुष)	ज्येष्ठ नागरिक (महिला)	जम्मा	एकल महिला
१	१४१	१३४	२७५	२
२	९६	७३	१६९	७०
३	१११	११०	२२१	४९
४	१०४	८०	१८४	१५
५	१६७	१४६	३१३	१
६	१७३	१५६	३२९	१००
७	१३३	१११	२४४	१४
८	८४	७९	१६३	५३
९	११३	९४	२०७	२१
जम्मा	११२२	९८३	२१०५	३२५
प्रतिशत	५३.३	४६.७	१००	

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा जम्मा २१०५ जेष्ठ नागरिकको संख्या मध्ये ११२२ जना अर्थात ५३.३ प्रतिशत ज्येष्ठ नागरिक पुरुषहरु रहेका छन भने ९८३ अर्थात ४६.७ प्रतिशत महिला ज्येष्ठ नागरिक रहेका छन् । यसैगरी यहाँ ३२५ जना एकल महिलाहरु रहेका छन । जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.५ युवा तथा खेलकुद र मनोरञ्जन

५.५.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्वन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ। तर ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि केही मात्र पूर्वाधार तयार भएको देखिन्छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वस्थ शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ। विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

गाउँपालिकामा मनोरञ्जनको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुद मैदानहरू नभएपनि भलिबल तथा फुटबल मैदानहरू खुल्ला जमिन, चौर, पार्कहरूमा यहाँका मानिसहरूले मनोरञ्जन लिने गरको पाइन्छ तर ती खुला जमिन, चौर तथा खेलमैदान व्यवस्थित मैदानको रुपमा विकसित भईसकेको छैन । यहाँका किसानहरू धेरै समय आफ्नो खेत बारीमा बिताउने गर्दछन् भने फुर्सदको समयमा उनिहरू त्यहाँको स्थानीय प्राकृतिमा रमाउने र आफ्नो पहुँचमा रहको मनोरञ्जनका क्रियाकलापहरू गर्ने गरेको पाइन्छ ।

गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन् । गाउँपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ। दैनिक नियमित

कामकाजबाट पर रही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके गाउँपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवश्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विश्राम स्थल तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् ।

५.६ कला, भाषा तथा संस्कृति

५.६.१ सार्वजनिक स्थल, पाटीपौवा र चौतारा

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुर्ख्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नती गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center)वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दायित्व हामी सबैको हो ।

५.६.२ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाति, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । यहाँ अधिकांश हिन्दु धर्म मान्ने मानिसहरू रहेका छन् भने क्रिस्चियन र बौद्ध धर्म मान्ने केही मानिसहरू पनि वसोवास गर्दछन । सबै जातजाति र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन् । गाउँपालिकामा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, कर्कट संक्रान्ति, बुद्धजयन्ती, विभिन्न ल्होसार पर्वहरू, ईद, वकरईद, इदुलफितर, क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, असारे १५ आदि जस्ता चाडपर्वहरू मनाउने गरिन्छ । यस गाउँपालिकामा मनाईने स्थानीय चाडपर्व, जात्रा तथा मेला सम्बन्धी विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८८ : स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

क्र.सं.	चाडपर्व/जात्रा/मेला	कहिले मनाइन्छ	मनाउने जातजाति/समुदाय
१	दशै, तिहार, तीज, माघी, होलीपूर्णिमा, कृष्णअष्टमी, लगायतका पर्वहरु		हिन्दु
२	शिवरात्री , साउने सक्रान्ती, होली, चैते दशै		
३	माघेसक्रान्ती, तिज , कृष्णजन्माष्टमी		हिन्दु
४	कृष्ण जन्मअष्टमी	भदौमा	हिन्दु
५	शिवरात्री मेला	शिवरात्री को दिन	हिन्दु
६	शिवरात्री मेला	शिवरात्री	
७	माघी, अटवरी,		
८	होली (फागु पूर्णिमा)	फाल्गुण	हिन्दु
९	क्रिसमस		कृश्चियन धर्मावलम्बी
१०	इद बकरइद		मुस्लीम

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

५.७ शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण

संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ । यस गाउँपालिका भित्र .... स्थानमा सुरक्षा निकाय अड्डाहरु स्थापना भएका छन् जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.७.१ शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ८९ : शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	एक्लै हिडडुल गर्न सुरक्षित महसुस गर्ने	एक्लै हिडडुल गर्न असुरक्षित महसुस गर्ने	जम्मा परिवार संख्या
१	४५८	३६४	८२२
२	४६४	१०३	५६७
३	५०९	४	५१३
४	५३०	६	५३६
५	७८१	१२६	९०७
६	७९५	५	८00

वडा	एक्लै हिडडुल गर्न सुरक्षित महसुस गर्ने	एक्लै हिडडुल गर्न असुरक्षित महसुस गर्ने	जम्मा परिवार संख्या
७	६३१	१०	६४१
८	५२२	०	५२२
९	६९९	२०	७१९
जम्मा परिवार	५३८९	६३८	६०२७
प्रतिशत	८९.४१	१०.५९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका कुल ६०२७ घरपरिवार मध्ये (तपाईं बसोबास गरेको क्षेत्र वरिपरि एक्लै हिडडुल गर्न सुरक्षित महसुस गर्नु हुन्छ ? भनी सोधिएको प्रश्नमा) ५३८९ अर्थात ८९.४१ प्रतिशतले सुरक्षित महसुस गर्छु भन्ने जवाफ दिएका छन् भने ६३८ अर्थात १०.५९ प्रतिशतले असुरक्षित महसुस गरेका छन् र असुरक्षित महसुस गर्दिन भन्ने जवाफ दिएका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

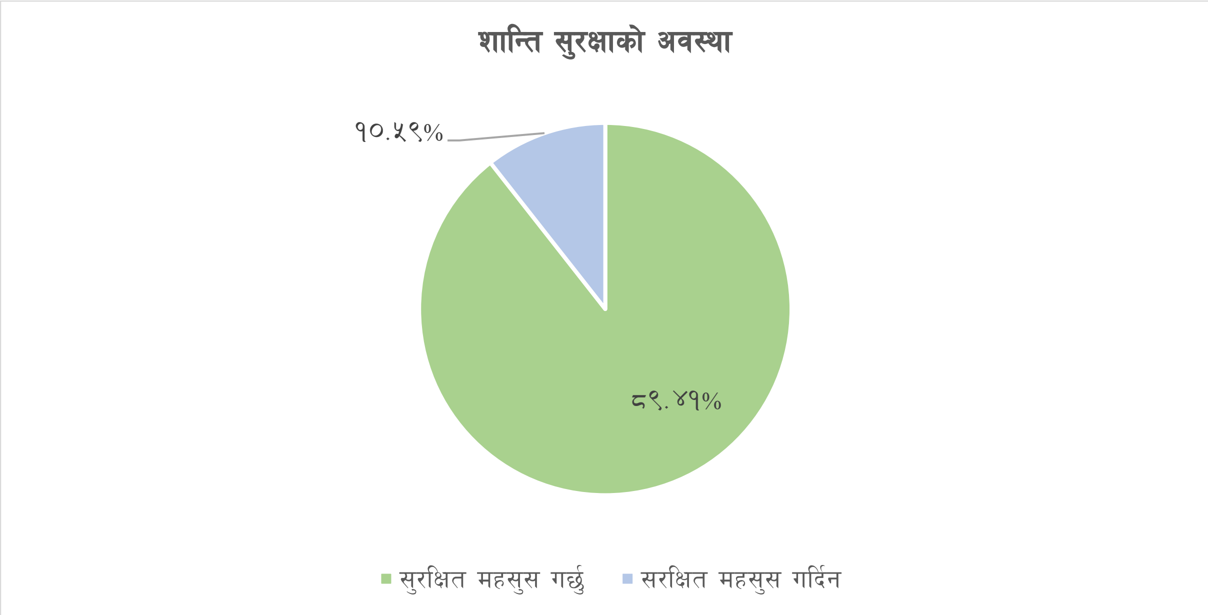

परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिती

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था

रुन्टीगढी गाउँपालिकाको कूल भूभाग मध्ये उल्लेख्य क्षेत्र अर्थात ५०.२७ प्रतिशत भूभाग वनजंगलले ओगटेको छ । दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भू-क्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । तसर्थ पर्यावरणीय प्रणाली सन्तुलन, वायुमण्डलको स्वच्छता तथा जीवजन्तुको वासस्थान कायम राख्न वनजंगलको संरक्षण प्राथमिकतामा राख्नु जरुरी छ। अर्कोतर्फ यस गाउँपालिकामा वनजंगल क्षेत्रबाहेक रहेको बाँझो जमिनको क्षेत्र पनि उल्लेख्य मात्रामा रहेको छ । कुल भूभाग १८.४३ प्रतिशत जमिन झाडि तथा बुट्यानले ओगटेको छ । यस प्रकारको जमिनमा व्यापक रुपमा जनपरिचालन गरी बृक्षारोपण गरेमा गाउँपालिकालाई एक प्रकारको हरित बगैंचाको रुपमा विकास गरी सिमित मात्रामै भएपनि वनलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिन्छ। त्यसैगरी भू-संरक्षणका हिसाबले अति संवेदनशील क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण, बाँध निर्माण, तारजाली, तटबन्ध तथा परम्परागत बाढी तथा डुवान नियन्त्रण र भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै भू-संरक्षणको प्रभावकारी उपाय वृक्षारोपण भएकोले सो कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु अति आवश्यक छ ।

६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन)

क. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन यिमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन् । यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेशीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ। जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग

प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गै.स.स.हरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. ९० : गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनको विवरण

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना
१.	राम्ली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-१, रोल्पा
२.	पालुसिद्ध सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-१, रोल्पा
३.	हरियाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-१, रोल्पा
४.	लापल सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-१, रोल्पा
५.	भाक्रीपानी सल्लेरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-२, रोल्पा
६.	धानरुक सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-२, रोल्पा
७.	सालघारी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-२, रोल्पा
८.	भिरकुना सल्लेरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-२, रोल्पा
९.	ढुङ्गे विसौना सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-२, रोल्पा
१०.	नाकेथकान सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-३, रोल्पा
११.	मुल्बाङ सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-३, रोल्पा
१२.	त्रिवेणी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-३, रोल्पा
१३.	सिद्धेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-३, रोल्पा
१४.	हिमचुली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-३, रोल्पा
१५.	थानडाँडा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-३, रोल्पा
१६.	उघा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-४, रोल्पा
१७.	देउरालीपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-४, रोल्पा
१८.	मसिना सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-४, रोल्पा
१९.	उजिपोक सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-४, रोल्पा
२०.	जिविका सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-४, रोल्पा

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना
२१.	मैचन्ने सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-४, रोल्पा
२२.	खारा मुरुल्ले सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
२३.	जस्पुर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
२४.	दुम्लापानी भित्ता सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
२५.	मौलागारे सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
२६.	जरेपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
२७.	सेवाङ सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
२८.	दुविधारा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
२९.	पातलकटेरी कागपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३०.	बसन्त हरियाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३१.	धैरेनी महिला सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३२.	मालारानी सालघारी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३३.	देवी भगवती सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३४.	चिन्नेथान सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३५.	प्रगतिशील सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३६.	स्यालामाया भिर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३७.	भुमियामाता सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३८.	गोगनपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
३९.	तिमीले सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
४०.	मान्द्रे सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
४१.	पातिहाल्ना भवन गैरा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
४२.	तिल्केपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-५, रोल्पा
४३.	ताम्पानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
४४.	सरेचौर निगालपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
४५.	भारत देखिने सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
४६.	लामीडाँडा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
४७.	लालीगुराँस सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
४८.	धारापानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
४९.	हरियाली सालसल्ला सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५०.	पत्भड सल्लेरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५१.	फुलबारी महिला सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५२.	प्रगती सल्लेरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना
५३.	धाकपोखरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५४.	असुरेखोला सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५५.	मुरुल्ले काफधारा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५६.	देउराली लाली गुराँस सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५७.	जनकल्याण सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५८.	सृजनशिल सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
५९.	मालारानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
६०.	रातोपहर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-६, रोल्पा
६१.	धवारी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६२.	वनराज सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६३.	चिन्नेखर्क सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६४.	सिद्धगुफा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६५.	पार्वती सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६६.	कुटेरीपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६७.	धुम्बास सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६८.	सतीम सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-७, रोल्पा
६९.	सल्लेरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७०.	जलुकेपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७१.	बल्दजुरे सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७२.	देउराली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७३.	सल्लेरी लालीगुराँस सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७४.	शान्तीचौर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७५.	काउलेपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७६.	चौफारी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७७.	दुईखोली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-८, रोल्पा
७८.	सखी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
७९.	मुरुले रानीवन खारखोला	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
८०.	रानीवनपाला सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
८१.	बालप्रभु सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
८२.	चिन्नेपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
८३.	देउराली लेख सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
८४.	रानीखोला बाघछाले सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना
८५.	महाप्रभु जन्मस्थल सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
८६.	हरियाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा
८७.	सल्लेरी बसन्त हरियाली सामुदायिक वन	रुन्टीगढी गा.पा.-९, रोल्पा

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

ख. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्रि वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ।

ग. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ।

घ. साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ।

ङ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ।

च. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ।

छ. कवुलियति वन

कबुलियती वन भन्नाले (केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत), विभिन्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कबुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ। राष्ट्रिय वन ऐन, २(४) को परिच्छेद-६ मा उल्लेख भए अनुसारको राष्ट्रिय वनको भागलाई नै कबुलियती वन भनिन्छ। कबुलियती वन देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको हुन्छ।

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,
(ख) वृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्रि वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,
(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,
(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,

(ङ)	वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्ने ।

६.१.२ वृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा बबई र औराही खोला किनार, विभिन्न अन्य खोला नालाका किनार, जुटपानी, खैलार, बर्गदाहा, खेलमैदानका किनारहरू, सामुदायिक वन क्षेत्रहरू आदि वृक्षारोपणका लागि खाली स्थानका रूपमा रहेका छन् ।

६.१.३ जडिबुटि उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, बाबरी, तीतेपाती, दालचिनी, रिट्ठा, गीठी, हर्रो, बर्रो, साज, ओखर, तेँजू, टिमुर आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ९१ : रुन्टीगढी क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
१.	अशोक	Asoka tree	*Saraca asoca* (Roxb.) De Wilde
२.	अश्वगन्धा	Aswagandha	*Withania somnifera* (Linn.) Dunal
३.	असुरो	Malabar nut	*Adhatoda vasica* Nees
४.	अदुवा	Ginger	*Zingibar officinale* Rose
५.	आँक	Madar	*Calotropis procera*
६.	आँप	Mango	*Mangifera indica* Linn.
७.	डुम्री	Cluster fig	*Ficus gromerata* (Art) R.Br.
८.	उशिर	Khaskhas grass	*Vertiveria zizanioidis* (Linn.)
९.	ऐसेलु	Golden raspberry	*Rubus ellipticus Smith*
१०.	करेला	Bitter Gourd	*Memordia charantia* Linn.
११.	कागती	Lemon	*Citrus eurantifolia* (Christm) Swingle
१२.	काँस	Thatch grass	*Saccharum spontareum* Linn.
१३.	कुरिलो	Asparagus	*Asparagus racemosus* Willd.
१४.	कुश	Kus-grass	*Desmostachya bipinnata* Staff
१५.	केरा	Banana	*Musa parasiciaca* Linn.
१६.	गुर्जो		*Tinosphora cordifolia* Willd Miers
१७.	गुलाफ	Rose	*Rosa sp.*
१८.	घण्टिफूल(बाऱ्हमास)	China rose	*Hibiscus rosa-sinensis* Linn.
१९.	घोरथाप्रे	Water pennywort	*Centella asistica* (Linn.) Vrbm
२०.	ध्यूकुमारी	Aloe	*Aloe barbadensis* Mill
२१.	चरीअमिलो	India sorrel	*Oxalis carniculata* Linn.
२२.	चितु(चित्रक)	Leadwort	*Plumbago zeylaris* R.Br.
२३.	भुसे तिल	Nizer-seed	*Guizofia obysimia (L.F) Cass.*
२४.	टाप्रे	Ringworm plant	(Sickle senna) *Cessia tora L*

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
२५.	तिल	Sesamum	*Sesamum indicum* Linn.
२६.	तितेपाती	Mug-wort	*Artemisia vulgaris* Linn.
२७.	तुलसी	Holy basil	*Ocimum sanctum* Linn.
२८.	दुधेझार		*Euphorbia thymifolia* L
२९.	दुबो	Conch grass	*Cynodon dactylon Pers*
३०.	धतुरो	Datura	*Datura metel* Linn.
३१.	धनिया	Coriender	*Corienfrum sativum* Linn.
३२.	धगेरी	Fire flame bush	*Woodforbia fruiticosa* Kutz.
३३.	सिमली (निर्गुण्डी)	Fire-leaved chaste	*Vitex negundo* Linn.
३४.	निम	Neem tree	*Azadhiracta indica* A.Juss
३५.	पारिजात	Night Jusmine	*Nyctantanthes arbor-tristis* Linn
३६.	पालुङ्गो	Spinas	*Spicia oleracea* Linn.
३७.	पिप्ला	Long pepper	*Piper longum* Linn.
३८.	पुदिन	Garden mint	*Mentha spicata* Linn.
३९.	बकाइनो	China berry	*Melia azadhirach* Linn.
४०.	बयर	Futhill jujube	*Zizyphus oenaplia (L.)Mill*
४१.	बर्रो	Basrard	*Terminalia bellirica Roxb.*
४२.	बाटुलपाते		*Cissampelos pareira* Linn.
४३.	विहीं		*Solanum indicum Linn.*
४४.	बेथे	Lambs quarters	*Chenopoidium album* L
४५.	बेल	Beal	*Aegle marmelos* Crn.
४६.	बोझो	Sweet flag	*Acorus calamus* Linn.
४७.	भलायो	Marking nut	*Semecarpus anacardium* L.
४८.	भृङ्गराज		Elipta alba Hassk
४९.	भूईं अमला		*Phyllanthus urinaria* L.
५०.	मुला	Radish	*Raphanus sativus* Linn.
५१.	मेनकाँडा	Emetic nut	*Randia spinose* Poir
५२.	मोथे	Nut Grass	*Cyperus rotundus* Linn.
५३.	लज्जावती	Sensitive plant	*Mimosa pudica* Linn
५४.	लसुन	Garlic	*Allium sativum* Linn.
५५.	लाहा	Lac insect	Laccifer lacca Kerr.
५६.	लुँडे	Pickly amaranth	*Amaranthus spinosus L.*
५७.	वंशलोचन	Bamboo shoot	*Bambosa arundinacea* Willd.
५८.	सर्पगन्धा	Serpentina	*Rauwolfia serpentine* Bethex Kurz
५९.	सयपत्री	Marigold	*Tagetus erecta* Linn.
६०.	सीमल	Silk cotton tree	*Bombax malaberium ceiba* L.
६१.	सिधुरे	Kamala	*Mallotus Phillipinensis* Muell.Arg.
६२.	सिस्नु	Neetle	*Urtica dioca* Linn.

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
६३.	सुँप	Dill	*Anethum sowa* Kurz
६४.	हर्रो	Chebulic myrobalan	*Terminalia chebula* Retz.
६५.	हलेदो	Turmeric	*Curcuma longa* Linn.

६.१.४ गाउँपालिकाका क्षेत्रबाट निकासी हुने वन पैदावरको विवरण

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डको रुपमा लिन सकिन्छ ।

रुन्टीगढी गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्ला भित्रकै अन्य क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेको पाईन्छ ।

६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

रुन्टीगढी गाउँपालिका क्षेत्र दाङ-देउखुरी भएर बग्ने राप्ती नदी, सेवार खोला, हापुर खोला र ग्वार खोलाको शीर्ष स्थान हो । होलेरी बजारकै पूर्व-दक्षिणबाट निस्केको अग्रङ (अरङ खोला) खोलो प्यूठान र दाङ्गको भूगोलबाट बग्दै ऐरावतीमा मिसिएर राप्ती नदीलाई ठूलो जल राशि योगदान गर्दछ । शीर्षस्थान भएको हुँदा यहाँ ठूला नदी, खोला वा ठूला मूलहरु देखिंदैनन् । तर यहाँका यिनै साना मूल वा जलस्रोतहरुले दक्षिणका हजारौं हेक्टर सिँचाई गर्ने जलस्रोत प्रदान गर्दछन् ।

६.२.१ पानीको मुहानसम्बन्धी विवरण

रुन्टीगढी गाउँपालिकामा निगाल पानी मुहान, तामपानी मुहान, कागपानी मुहान, जसपुर मुहान, जलकुम्भी मुहान, कमिरेपानी मुहान, तीनधारा मुहान, चिसापानी मुहान, पुरानो दह, जौली पोखरी दह, साझे पोखरी महत्वपूर्ण मुहानको रुपमा रहेका छन् ।

६.२.२ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरुपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोला मा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ ।

तालिका नं. ९२ : गाउँपालिकामा भएका नदीनाला, खोला, ताल, पोखरी, सिमसार क्षेत्र, झरनाहरूको विवरण

क्र.सं.	नदी वा खोलाको नाम
१	ग्वार खोला
२	सखी खोला
३	खार खोला
४	निगाल पानी बैंस खोला
५	चिन्ने पानी खोला
६	चौखे खोला
७	अग्रङ खोला
८	गुनाम खोला
९	च्यान खोला
१०	डोटे खोला
११	डुब्रिङ पाटे खोला
१२	पाताल खोला

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

६.३ जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा

६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण

प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा बाघ, भालु, चित्तल, बदेल, दुम्सी, राते, खरायो, स्याल, बाँदर, वनविरालो, लोखर्के, छेपारो, म्याउसुली, गोरा, न्याउरीमुसा, भ्यागुता, सर्प मुसा आदि रहेका छन् ।

प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातिमा, कालिज, तित्रो, चाँखुरा, ढुकुर, परेवा, काग, मलेवा, जुरेली, काफल चरी, कोयली, लामपुच्छ्रे, धानचरी, भँगेरो, गौँथली, उल्लु, चिभे, सारी, सुगा, गिद्ध, चील, बाज, बौँडै, भद्रा, मयुर, कोकले आदि छन् ।

घिस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपालिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाइन्छन् ।

कीरा फट्याङ्ग्राहरू

पुतली, रात्रीचर पुतली, खवटे कीरा, फट्याङ्ग्रा, पतेरा, गाइनेकीरा, झ्याउँकीरी, लाही, किथिर्का, जुनकीरी, अरिगाल, मौरी, सिङ्गुस, माकुराहरु, सुलसुले, शंखेकीरा, माछा, अरिगाँठे, कनसुत्ले, आदि पाइन्छन् ।

६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण

गाउँपालिकामा सल्लो, बाँझ, रयाँस,कटुस, गुराँस, काफल, अँगेर, लाँकुरी, गडिरे, चिउरी, डीङ्गर, उत्तिस, पैयुँ, बाँस, भिमल, दुधेलो, खन्यु, बैँस, कालागेडी, मालागेडी, दालचिनी, बिलौनी, टुनी, काउले, रिट्ठो, गिठी, हर्रो, बर्रो, साज, ओखर, मेल, तेंजु, कोटमेरो, टिमुर, गैनेरी, खमारी, साल, बैदारो, साधन, रोइनी, फलेटा, कयन,

फार्सो, अमला, पटुवा, गोयाँलो, सिमल, तिमिलो, कदम, बेल, नीम, कोइरालो, जामुन, शिरीष, बोकाइनो, चाँप, घघारु, चिलाउने लगायतका वनस्पतीका प्रजातिहरु पाइन्छन् ।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, बाबरी, तीतेपाती, दालचिनी, रिट्ठा, गीठी, हर्रो, बर्रो, साज, ओखर, तँजू, टिमुर रहेका छन् । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

६.३.३ राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्षण, मध्यवर्ती तथा संरक्षित क्षेत्र

रुन्टीगढी गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल मध्ये ५०.३७ प्रतिशत भू-भाग वन जंगलले ओगटेको छ । यस गाउँपालिकामा २९ सामुदायिक वनहरु रहेका छन् । वनजंगलले प्रशस्त क्षेत्र ओगटेको हुनाले विभिन्न जनावर जस्तैः बाघ, भालु, चित्तल, बदेल, दुम्सी, राते, खरायो, स्याल, बाँदर, वनविरालो, लोखर्के, छेपारो, म्याउसुली, गोरा, न्याउरीमुसा, भ्यागुता, सर्प, मुसा साथै चराचुरुङगी जस्तैः कालिज, तित्रो, चाँखुरा, ढुकुर, परेवा, काग, मलेवा, जुरेली, काफल चरी, कोयली, लामपुच्छ्रे, धानचरी, भँगेरो, गौंथली, उल्लु, चिभे, सारी, सुगा, गिद्ध, चील, बाज, बौंडै, भद्रा, मयुर, कोकल आदि पाइन्छ । वनस्पतिमा सल्लो, बाँझ, रयाँस,कटुस, गुराँस, काफल, अँगेर, लाँकुरी, गडिरे, चिउरी, डीङ्गर, उत्तिस, पैयुँ, बाँस, भिमल, दुधेलो, खन्यु, बैंस, कालागेडी, मालागेडी, दालचिनी, बिलौनी, टुनी, काउले, रिट्ठो, गिठी, हर्रो, बर्रो, साज, ओखर, मेल, तेंजु, कोटमेरो, टिमुर, गैनेरी, खमारी, साल, बैदारो, साधन, रोइनी, फलेटा, कयन, फार्सो, अमला, पटुवा, गोयाँलो, सिमल, तिमिलो, कदम, बेल, नीम, कोइरालो, जामुन, शिरीष, बोकाइनो, चाँप, घघारु, चिलाउन आदि पाइन्छ । जलचर प्राणी माछा, पानीहाँस, गंगटा, भ्यागुता आदि रहेका छन् यो गाउँपालिका वन्यजन्तु तथा पशुपछीं अनुसन्धानकर्ताहरुका लागि पनि आर्कषक थलोको रुपमा रहेको छ ।

६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन

गाउँपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन गर्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतः गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि तटबन्धनको व्यवस्था र ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, मानव र बन्य जन्तु विचको द्वन्द्वले विभिन्न किसिमका मानविय घटनाहरु घट्ने गरेका छन् । अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने, मानव र वन्यजन्तु विचको द्वन्द्वलाई न्युनिकरण गर्ने तर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

६.४.१ जोखिमयुक्त (संवेदनशील स्थानमा बसोबास गरेका परिवार) विवरण

तालिका नं. ९३ : प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

प्राकृतिक प्रकोपको किसिम	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
हुरिबतास	५८	२८४	२८९	३९४	६७	६२१	३६४	१५०	२५३	२४८०	२१.२४
कुनै पनि जोखिममा नभएको	२९९	५९	२७	८१	७८४	१६	२११	१८२	२०९	१८६८	१६
पहिरो	४३९	२७१	१८०	३४	३६	१३१	२७३	१२४	१२५	१६१३	१३.८१
चट्याङ	४	२१७	१९८	२५३	०	४३०	११०	६०	१०४	१३७६	११.७८
असिना	०	१४३	२२	१६४	०	५४२	१०७	६५	१२२	११६५	९.९८
वन्यजन्तुको जोखिम	२३	२०८	१३६	३	२०	२२०	१०३	१४०	१८७	१०४०	८.९१
डढेलो	५	१३८	४०	११	१	६६	२६५	७६	२५०	८५२	७.३
बाढी	१८१	१२१	७२	१२	३२	३७	१९	४	१०१	५७९	४.९६
कटान	०	११५	२	६	०	२	१२७	०	५८	३१०	२.६५
शितलहर	१	१५५	६	६	०	१	२६	०	२३	२१८	१.८७
डुवान	११७	९	०	०	०	०	८	१	३९	१७४	१.४९
अन्य	०	०	१	०	०	०	१	०	१	३	०.०३
जम्मा	११२७	१७२०	९७३	९६४	९४०	२०६६	१६१४	८०२	१४७२	११६७८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

६.४.२ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय

तालिका नं. ९४ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
३	बाढी	ओरही,बबई, आम्बासा र कर्णालीको पूर्वी भङ्गालो खौरहा, जम्ती, गिठे, रजुकला,तलवेलुवा,बदवुरवा, जरही खोला लगायता का नदि खोला तथा खहरे खोलाहरुले वर्षातको समयमा खेतीयोग्य जमीन कटान तथा डुवानमा पारेको । बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
४	डढेलो	गाउँपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, बाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्हेमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ।	चैत्र–जेष्ठ
५	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
६	कोरोना भाइरस, वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयमा
८	जङ्गली जनावर आतंक	गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रहरु मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्ने हुनाले वनजङ्गल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाँदर, बँदेल, बाघ) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर त्रास भईरहन्छ।	जुनसुकै समयमा
९	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
१०	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, २०८०

६.४.३ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको केन्द्रमा स्वास्थ्य सेवाहरुको पहँच भएता पनि सवै वडाहरुको स्वास्थ्य संस्थाहरुवाट आपतकालिन स्वास्थ्य सेवाहरु पुऱ्याउन सकिरहेको अवस्था छैन । अनियन्त्रीत डडेलोको प्रभाववाट यस गाउँपालिका अछुतो रहन सकेको छैन । त्यसकारण यस गाउँपालिकामा वरुणयन्त्रको आवश्यकता रहेको छ भने विभिन्न समुदायवाट आपतकालिन अवस्थामा सेवा प्रवाह गर्नका लागि विभिन्न वडाहरुमा आवश्यक एम्वुलेन्सको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था

७.१ यातायात पूर्वाधार

७.१.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सडक सञ्जाल प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पुर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा पालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ। गाउँबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ । सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ। यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जाल मार्फत पहुँच पुर्‍याएर आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समयसम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो। तर २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीण क्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गति लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ। तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन। यही प्रशंगमा गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाः (Rural Municipality Transport Master Plan- RMTMP) को परिकल्पना हरेक नगर/गाउँ क्षेत्रको यातायात सञ्जालका तथ्यांकमा आधारित नक्सा र तथ्यको आधारमा गर्नु पनर्के बाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको थियो । तर ग्रामीण बस्तीहरूमा त्यो पुगेको थिएन । यस गाउँपालिकामा सडक सम्मको पहुँचको अवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ९५ : गाउँपालिकामा संचालित बाह्रै महिना संचालनयोग्य सडक सम्मको दुरी

क्र.सं.	१ कि.मि भन्दा कम	१ देखि २ कि.मि	२ देखि ४ कि.मि	४ कि. मि वा सो भन्दा माथि	जम्मा
१	३	८	२२७	५८४	८२२
२	१६१	१७९	१०३	१२४	५६७
३	१८७	३७	११८	१७१	५१३
४	१८६	५९	१४१	१५०	५३६
५	३६२	११०	२३१	२०४	९०७
६	१६८	१२१	१३६	३७५	८००
७	७२	७२	१७७	३२०	६४१
८	७२	१५७	१४	२७९	५२२
९	२४०	५८	४३	३७८	७१९
जम्मा	१४५१	८०१	११९०	२५८५	६०२७
प्रतिशत	२४.०७	१३.२९	१९.७४	४२.८९	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६०२७ घरधुरी मध्ये बाह्रै महिना संचालन योग्य सडकसम्मको पहुँचमा ४ कि.मि. वा सो भन्दा बढीको दुरीमा रहेका परिवारको संख्या सबैभन्दा बढि रहेको छ । यहाँ ४२.८९ प्रतिशत घरधुरी ४ कि.मि. भन्दा बढीको दुरीमा रहेका छन् । त्यसैगरी घरबाट सडक सम्म १ कि.मि. सम्मको दुरीमा १४५१ अर्थात २४.०७ प्रतिशत र १ देखि २ कि.मि.को दुरी रहेका १३.२९ प्रतिशत घरधुरी रहेका छन् । जसको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९६ : हाल बसोवास गरेको घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्था सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	बाटोको अवस्था				जम्मा
	गोरेटो बाटो	धुले (कच्ची) सडक	कालोपत्रे र पक्की ढलान सडक	ग्राभेल सडक	
१	६५५	१६१	५	१	८२२
२	२४७	३२०	०	०	५६७
३	२४९	२६२	१	१	५१३
४	२१४	३०२	५	१५	५३६
५	४७६	४३१	०	०	९०७
६	२७३	५१२	१३	२	८००
७	४५५	१८३	२	१	६४१
८	१९१	३३०	०	१	५२२
९	५१२	१८३	२२	२	७१९
जम्मा	३२७२	२६८४	४८	२३	६०२७
प्रतिशत	५४.२९	४४.५३	०.८	०.३८	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६०२७ घरधुरी मध्ये आफु बसोवास गरेको स्थानसम्म पुग्ने सडकको अवस्था अनुसार ३२७२ अर्थात ५४.२९ प्रतिशत घरधुरी गोरेटो बाटोको पहुँचमा रहेका छन् । त्यसैगरी २६८४ अर्थात ४४.५३ प्रतिशत परिवार धुले सडकको नजिक अर्थात पहुँचमा रहेका छन् । कालोपत्रे र ग्राभेल सडकको नजिक बसोवास गर्ने परिवारको संख्या अत्यन्त न्युन रहेको पाइन्छ । विस्तृत वडागत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९७ : घरबाट सार्वजनिक यातायात सम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा घरधुरी विवरण

वडा नं.	१५ मिनेटभित्र	३० मिनेटभित्र	१ घण्टाभित्र	२ घण्टाभित्र	२ घण्टाभन्दा बढी	जम्मा
१	२०३	२५७	१७१	१६४	२७	८२२
२	२८८	१८५	७७	१२	५	५६७
३	११४	३०	२१८	९८	५३	५१३
४	३४५	१५८	३२	१	०	५३६
५	६५४	१४८	५८	४२	५	९०७
६	४२६	१९०	५५	८९	४०	८००
७	१०६	८१	१८३	२१७	५४	६४१
८	३४१	४१	६५	४१	३४	५२२
९	८४	१४८	११५	२०१	१७१	७१९
गाउँपालिकामा	२५६१	१२३८	९७४	८६५	३८९	६०२७
प्रतीशत	४२.४९	२०.५४	१६.१६	१४.३५	६.४५	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६०२७ घरधुरी मध्ये आफु बसोवास गरेको स्थानबाट सार्वजनिक यातायातको पहुँचसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा हेर्दा २५६१ अर्थात ४२.४९ घरधुरी १५ मिनेटको दुरीमा सार्वजनिक यातायातको सुविधा लिन सक्ने अवस्थामा रहेका छन् । त्यसैगरी १२३८ अर्थात २०.५४ प्रतिशत घरधुरी ३० मिनेट भित्र, ९७४ अर्थात १६.१६ प्रतिशत घरधुरी १ घण्टाभित्र सार्वजनिक यातायातको सुविधा लिन सक्ने अवस्थामा रहेका छन् । जसको विस्तृत वडागत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.१.२ सवारी सुविधा र रुट

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

तालिका नं. ९८ : गाउँपालिकामा रहेका आन्तरिक यातायात व्यवस्थाका सडकहरु

सि.नं.	आन्तरिक सडकहरु
१	होलेरी-चौखे-खर्चे-प्यूरी-चिन्नेपानी-रुन्टी सडक
२	होलेरी-सैवाङ-उँघा-लिवाङी आँप सडक
३	सुर्पालनेटा-गौरीनेटा सडक
४	सुर्पालनेटा-मसिना सडक
५	होलेरी-दुबिडाँडा सडक
६	होलेरी-मुरुल्ले लेक-डुब्रिङ सडक
७	होलेरी-दहबन-बान्द्रे सडक
८	होलेरी-बलवाङ-सालिवाङ-मेलटाकुरा सडक
९	होलेरी-खर्चे-सुर्पाल सडक

स्रोत: रुन्टीगढी गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय,२०८०

७.१.३ गाउँ क्षेत्रभित्र चल्ने सवारी साधन

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, सिटि रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरू रहेका छन् । यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पूर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ । यस गाउँपालिकामा मुख्यतया ट्रक, ट्रेक्टर, जिप, बस, मोटरसाइकलहरूको उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै सडक यातायातको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.१.४ आफु बसोवास गरेको स्थानबाट नजिकका बजारकेन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

गाउँपालिकाका विभिन्न बस्तीदेखि त्यहाँ निकटका बजारकेन्द्रसम्मको दुरीले बजार संगको जनताको पहुँचलाई निर्धारण गर्दछ । त्यसैले बजार केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ ।

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुऱ्याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत गाउँपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ । गाउँपालिकाको टाढाको बस्ती देखि बजार केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ९९ : आफु बसोवास गरेको स्थानबाट बजार केन्द्र सम्म लाग्ने अनुमानित समय

वडा नं.	बजार केन्द्र सम्म पुग्न लाग्ने अनुमानि समय					जम्मा
	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	२ घण्टा भित्र	२ घण्टा भन्दा बढि	
१	२८	२३७	१९१	३३०	३६	८२२
२	७२	६६	२७५	११०	४४	५६७
३	५	१४	२६६	१६४	६४	५१३
४	११८	१८१	८०	१५७	०	५३६
५	१२६	३	१५८	३८६	२३४	९०७
६	१६५	७२	१०९	३०९	१४५	८००
७	३६	१४	१२५	३५०	११६	६४१
८	१२	१५	८३	१६९	२४३	५२२
९	३३	३६	९८	२२८	३२४	७१९
गाउँपालिकामा	५९५	६३८	१३८५	२२०३	१२०६	६०२७
प्रतिशत	९.८७	१०.५९	२२.९८	३६.५५	२०.०१	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

७.१.५ बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ । विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ । सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ । बसपार्कमा बनाइने संरचनाहरू अपाङ्गतामैत्री हुनुपर्दछ ।

७.२ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभए तापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रशस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपुर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ । सौर्य उर्जाबाट लिफ्ट सिँचाइ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न ग्राहस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ ।

सामान्तया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाटविद्युत खपत गर्दछ । त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ । १७.६ वर्ग फिटको सोलार pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ । दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट 250 watt X 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ । १.७K.W X ३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा.विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$\text{५१ कि.वा.} \times \frac{\text{६००}}{\text{१७.६}} = \text{१७३८कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ । यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ । अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत संभावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ । हालसम्म समेत काठदाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनकोरूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठदाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ । यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ । तसर्थ गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत संभार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार)

तालिका नं. १०० : खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	काठ, दाउरा, कोइला	एलपी ग्यास	मट्टितेल	विद्युत	गोबर/गुइठा	अन्य	जम्मा
१	८१९	१	२	०	०	०	८२२
२	५५८	८	०	०	०	१	५६७
३	५११	०	१	०	१	०	५१३
४	४९१	४२	०	३	०	०	५३६
५	९०४	१	१	०	१	०	९०७
६	७८२	१७	१	०	०	०	८००
७	६३७	४	०	०	०	०	६४१
८	५२०	२	०	०	०	०	५२२
९	६९७	२०	०	१	१	०	७१९
जम्मा	५९१९	९५	५	४	३	१	६०२७
प्रतिशत	९८.२१	१.५८	०.०८	०.०७	०.०५	०.०२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

तालिका नं. १०१ : खाना पकाउने प्रयोग हुने सहायक इनधनसम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

वडा	काठ, दाउरा, कोइला	एलपी ग्यास	मट्टितेल	गोबर गुइँठा	अन्य	गोबर ग्यास/बायो ग्यास	विद्युत	जम्मा
१	७६३	५५	०	३	०	०	२	८२३
२	५५४	७८	१४५	१	०	०	२०	७९८
३	४०४	५०	०	८०	०	०	१	५३५
४	३९१	१०९	३	१	०	०	१	५०५
५	७८७	१५२	३८	१४०	०	५३	४	११७४
६	४६२	११४	०	०	०	३	४	५८३
७	३२६	२४५	०	३	०	२	१८	५९४
८	२४२	७३	१५	०	८३	०	२	४१५
९	६०४	१३०	१०३	०	१	१	४	८४३
जम्मा	४५३३	१००६	३०४	२२८	८४	५९	५६	६२७०
प्रतिशत	७२.३	१६.०४	४.८५	३.६४	१.३४	०.९४	०.८९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ । नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिले पनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठ/दाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ ।

गाउँपालिकाको कुल घरपरिवारहरू मध्ये खाना पकाउनका लागि ४५३३ अर्थात् ७२.३० प्रतिशतले काठदाउरा, १००६ अर्थात् १६.०४ प्रतिशतले एल.पी. ग्यासको प्रयोग गर्दछन् भने मट्टितेल, बिजुली र अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो । स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल

र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमशः स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समय समेत बढी खर्च हुने देखिन्छ । तसर्थ ग्रामिण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी गाउँपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्प तर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

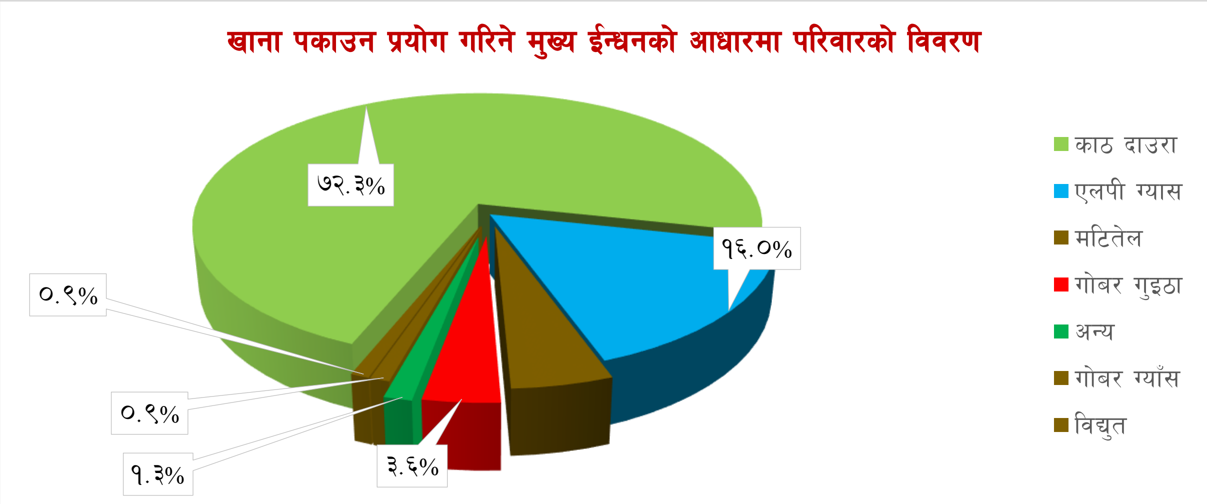

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ । उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ प्रतिशत रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३० प्रतिशत मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८ प्रतिशत (२०१५) बाट ३३ प्रतिशत मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

७.२.२ बत्ति बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार

यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०८० अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १०२ : दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	अन्य	मटितेल	बायोग्याँस	जम्मा
१	२४७	५६९	५	१	०	८२२
२	३६५	२०२	०	०	०	५६७
३	२००	३०१	११	१	०	५१३
४	४८८	२५	७	१६	०	५३६
५	७७८	१०५	१२	११	१	९०७
६	४३८	३५८	३	१	०	८००
७	३४५	२८६	९	१	०	६४१

वडा	बिजुली	सोलार	अन्य	मटितेल	बायोग्याँस	जम्मा
८	१३	४९४	१५	०	०	५२२
९	३७७	३२१	६	१५	०	७१९
जम्मा	३२५१	२६६१	६८	४६	१	६०२७
प्रतिशत	५३.९४	४४.१५	१.१३	०.७६	०.०२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कुल ६०२७ घरपरिवारहरू मध्ये ३२५१ अर्थात ५३.९४ प्रतिशतले विद्युत, २६६१ अर्थात ४४.१५ प्रतिशतले सोलार, ४६ अर्थात ०.७६ प्रतिशतले मट्टितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको प्रयोग गरेको पाइयो । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामिण विद्युतिकरणको विकासमा गाउँपालिकामा विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू धेरै रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ । विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

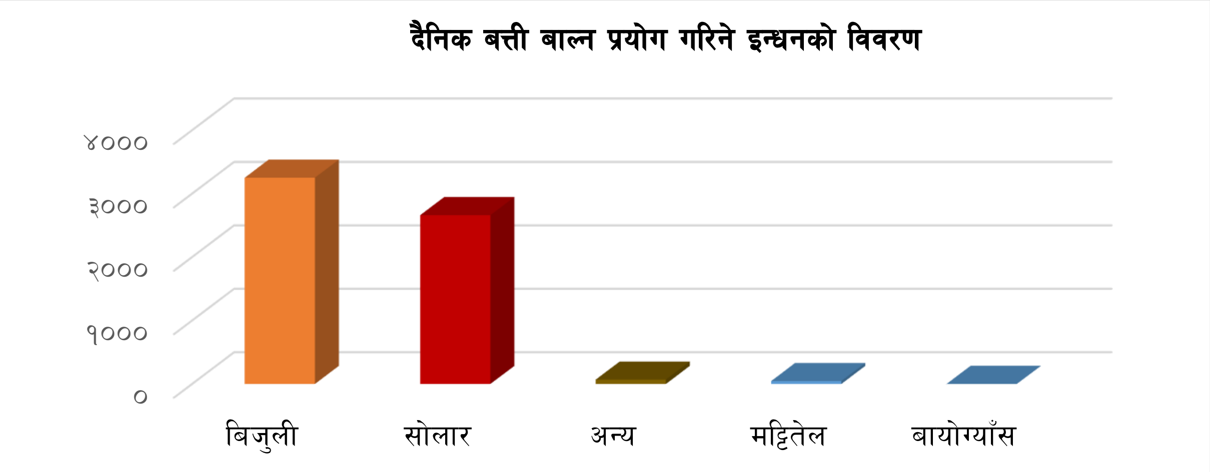

तालिका नं. १०३ : बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने सहायक इन्धनको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

वडा	सोलार	विद्युत	मट्टितेल	अन्य	बायोग्यास	जम्मा
१	६९५	१४८	१०	६	२	८६१
२	४६८	३२७	१४१	१	१	९३८
३	३००	१०४	३	४	०	४११
४	२३१	२४१	५८	५	१	५३६
५	३३०	६०४	१४९	१४	३३	११३०
६	४१८	१६९	३८	७६	१	७०२
७	२८२	१६५	१	३	०	४५१
८	१६५	७	३०	१०४	०	३०६
९	४२४	३४७	२१९	३५	२	१०२७
जम्मा	३३१३	२११२	६४९	२४८	४०	६३६२
प्रतिशत	५२.०७	३३.२	१०.२	३.९	०.६३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

७.२.३ जलविद्युत, सौर्य उर्जा, वायु उर्जाबाट विद्युत उत्पादन विवरण

नेपालमा निजी, सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय लगानीमा विद्युतीकरणका प्रयासहरू भईरहेका भएपनि कतिपय नीतिगत अस्पष्टता, प्राविधिक कठिनाई, राजनैतिक अस्थिरता र कडा अनुगमन प्रणालीको अभावजस्ता कारणले तीब्र गतिमा विद्युतिकरण हुन सकिरहेको छैन । ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु जलविद्युत आयोजना तथा बृहत जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरेर देशमा निर्वाहमुखी मात्र होइन कि निर्यातमुखी उत्पादन गरी उर्जा संकट समाधान गर्नुको साथै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने प्रचुर संभावना नेपालसँग छ । यसका लागि लगानी मैत्री वातावरणको आवश्यकता छ ।

७.२.४ वैकल्पिक उर्जा (लघु जल विद्युत, सोलार, बायोग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्दत पुग्दछ । डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैंया हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ । तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो । हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवन्धको नीतिलाई व्यवहार प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेक्षमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं । त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ ।

७.३ सञ्चार तथा प्रविधि

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ । सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको छ । भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ । सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ । नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा परिभाषित गरेको छ ।

७.३.१ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १०४ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

विवरण	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
मोबाइल फोन	६९७	४४४	४५२	४७०	८५४	७७८	६१५	४३३	५९१	५३३४	५२.५१
रेडियो सुविधा	३२८	३४७	२६४	४२९	३४६	५१४	२२२	१३१	४४०	३०२१	२९.७४
टेलिभिजन	२	२४	२५	११८	१३२	६९	५८	३	१५८	५८९	५.८
ईन्टरनेट सुविधा	९	१०८	०	७०	२	२१७	२३	३	४३	४७५	४.६८
मोटरसाइकल/स्कुटर	१९	७	५	४४	१२	६४	३९	९	९७	२९६	२.९१
साइकल	१	२	२	२	०	१	३	१	७४	८६	०.८५
कम्प्युटर/ल्यापटप	३	५	०	१३	४	१८	१२	०	१९	७४	०.७३
कार/जिप/भ्यान	०	०	१	३	१	२	१	०	६६	७४	०.७३

विवरण	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
रेफ्रिजेरेटर	०	१	०	०	३	२	१	१	२	१०	०.१
वासिङ मेसिन	३	०	०	०	०	०	०	०	३	६	०.०६
विद्युतिय पङ्खा	३	१	०	०	०	१	०	०	०	५	०.०५
एयर कण्डिसनर	०	१	०	०	०	०	२	०	०	३	०.०३
माइक्रोवेभ ओभन	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०.०१
माथिका कुनै पनि नभएको	५२	५	५	४	१४	८	९	६७	२०	१८४	१.८१
जम्मा	१११८	९४५	७५४	११५३	१३६८	१६७४	९८५	६४८	१५१३	१०१५८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

साधन तथा सेवा सुविधाको आधारमा गाउँपालिकामा मोबाइल सुविधा उपलब्धता भएको घरपरिवारको संख्या उच्च रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाका कुल घरपरिवारहरू मध्ये ५३३४ अर्थात् ५२.५१ प्रतिशत घरपरिवारमा मोबाइल फोन भएको देखिन्छ । दोस्रोमा रेडियो हुने परिवारको संख्या ३०२१ अर्थात २९.७४ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी टेलिभिजन हुने परिवारको संख्या ५८९ अर्थात ५.८० प्रतिशत रहेको छ । समग्रमा तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको प्रमुख मोबाइल तथा ईन्टरनेट सेवामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ । मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको विगतको तुलनामा क्रमश घटिरहेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ कार/जीप, एयर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या कम देखिन्छ । यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भएरहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

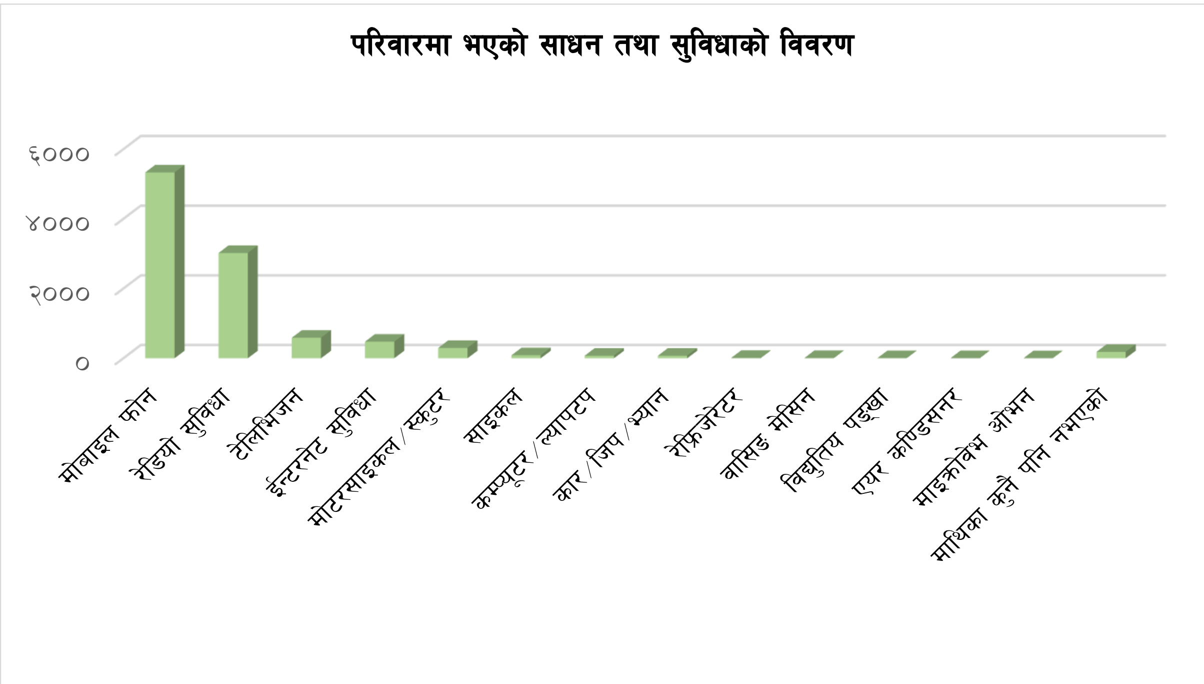

७.४ आवास तथा भवन

७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी

तालिका नं. १०५ : छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	जस्ता/टिन	खर/पराल/ छ्वाली	सिमेन्ट/ ढलान	काठ/ फल्याक	अन्य	ढुङ्गा/स्लेट	टायल/खपडा/झिँगटा	जम्मा
१	४०५	४१५	१	०	०	१	०	८२२
२	४४२	११९	५	१	०	०	०	५६७
३	३४९	१५२	३	५	३	१	०	५१३
४	३७६	१५१	७	२	०	०	०	५३६
५	७६१	१४५	०	०	०	०	१	९०७
६	६०२	१८०	१७	०	०	१	०	८००
७	४६०	१६९	९	१	०	२	०	६४१
८	३५२	१६६	१	०	३	०	०	५२२
९	५४१	१६६	१२	०	०	०	०	७१९
जम्मा	४२८८	१६६३	५५	९	६	५	१	६०२७
प्रतिशत	७१.१५	२७.५९	०.९१	०.१५	०.१	०.०८	०.०२	१००

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

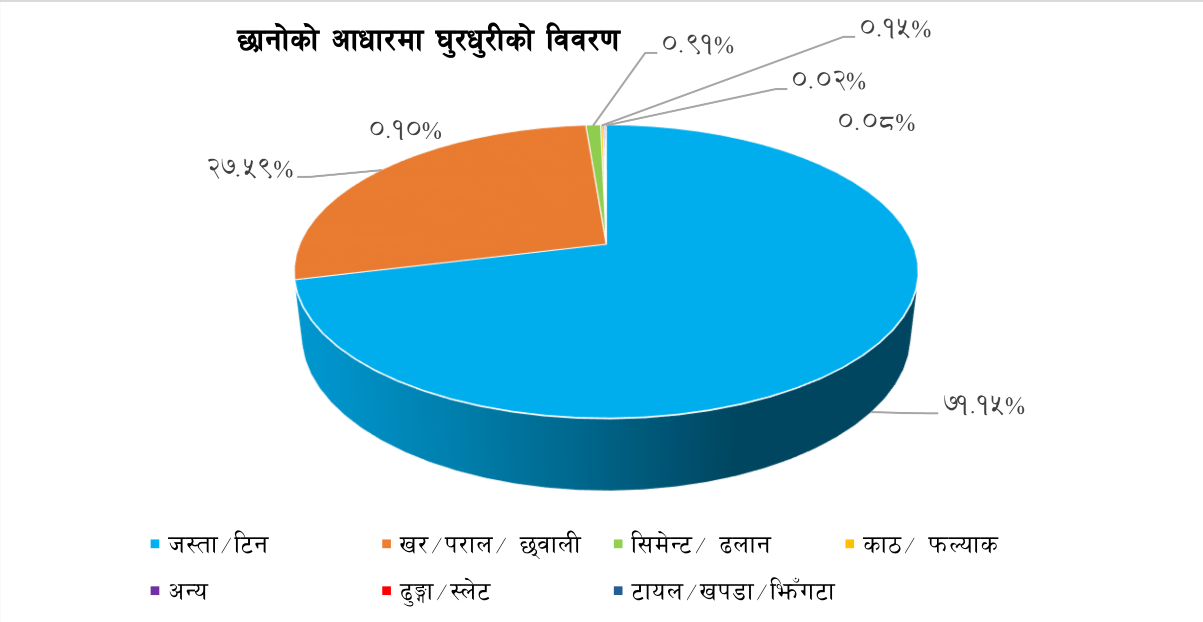

यहाँका जम्मा घरधुरी ६०२७ मध्ये जस्तापाता/टिनको छानो भएको घरमा बसोवास गर्ने परिवार संख्या सबै भन्दा बढि अर्थात ४२८८ अर्थात ७१.१५ प्रतिशत रहेको छ। खर/पराल वा छ्वालीको छानो भएको घरमा बसोवास गर्ने परिवार संख्या १६६३ अर्थात २७.५९ प्रतिशत रहेका छन् यसै गरी सिमेन्ट वा ढलान भएको घरमा वसोवास गर्नेको संख्या ५५ अर्थात ०.९१ प्रतिशत रहेको छ जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १०६ : घरको भुँइको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा	माटो	काठको फल्याक र बाँस	सेरामिक टायल	ईँटा र ढुङ्गा	अन्य	जम्मा
१	८१९	१	१	१	०	८२२
२	५०६	३४	२४	३	०	५६७
३	५०९	१	३	०	०	५१३
४	५०१	१६	१६	१	२	५३६
५	८३६	६६	५	०	०	९०७
६	७५५	२८	१०	७	०	८००
७	६२८	१२	०	१	०	६४१
८	४९९	१४	५	०	४	५२२
९	६१६	८३	९	११	०	७१९
जम्मा	५६६९	२५५	७३	२४	६	६०२७
प्रतीशत	९४.०६	४.२३	१.२१	०.४	०.१	१००

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यहाँका जम्मा घरधुरी ६०२७ मध्ये माटोको भुँइ भएको घरमा बसोवास गर्ने परिवार संख्या सबै भन्दा बढि अर्थात ५६६९ अर्थात ९४.०६ प्रतिशत रहेको छ। काठको फल्याक वा बाँसको भुँइ भएको घरमा वसोवास गर्ने परिवार संख्या २५५ अर्थात ४.२३ प्रतिशत रहेका छन् यसै गरी सेरामिक टायल भएको घरमा वसोवास गर्नेको संख्या ७३ अर्थात १.२१ प्रतिशत रहेको छ जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

७.४.२ गाउँपालिकाका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अत्यावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ। यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रुप धारण गर्दै जान्छ।

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारको कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुन आवश्यक छ।

७.४.३ गाउँपालिका कार्यालयदेखि प्रत्येक वडा केन्द्रसम्मको दुरी

सडक यातायात सुविधाको विस्तार तथा सडकहरूको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ। सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संम्भव छ। ग्रामीण इलाकाका सडकहरू वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई **"फेयर वेदर सडक"** का रुपबाट **"अल वेदर"** सडकको रुपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ।

७.४.४ पशु वधशालाको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ । रुन्टीगढी गाउँपालिका भित्र व्यवस्थित पशुबधशाला नरहेको अवस्था छ । पशुहरुलाई फेसहाउसहरु तथा खुल्ला स्थानहरुमा बध गर्ने गरिन्छ ।

७.४.५ शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण

नेपालमा आफ्नो धार्मिक परम्परा अनुसार मृत्यु संस्कार गर्ने चलन परापूर्व कालदेखि नै चलिआएको छ । हरेका गाउँपालिकामा तथा हरेक समुदायको आ-आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसार शवदाहस्थल र चिहान व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता हो । भावनात्मक अर्थसमेत बोकेको यो विषयलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ । अन्यथा अव्यवस्थित दाहसंस्कार गरिनुले गाउँपालिकाको पर्यावरणीय, सामाजिक तथा साँस्कृतिक व्यवस्थामा चुनौती थपिन्छ । परम्परागत रुपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र चिहानलाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ ।

यी शवदाहस्थल तथा चिहानको व्यवस्थापनका लागि आश्रयस्थल बनाउने, खानेपानी तथा काठ दाउराको व्यवस्थापन, मृत्यु संस्कारका लागि आवश्यक सामाग्रीहरू उपलब्ध हुनेगरी पूजा पसल व्यवस्थापन आदि कुराहरू गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने हुन्छ ।

परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति

८.१ संगठनात्मक तथा मानव संशाधनको अवस्था

८.१.१ गाउँपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा

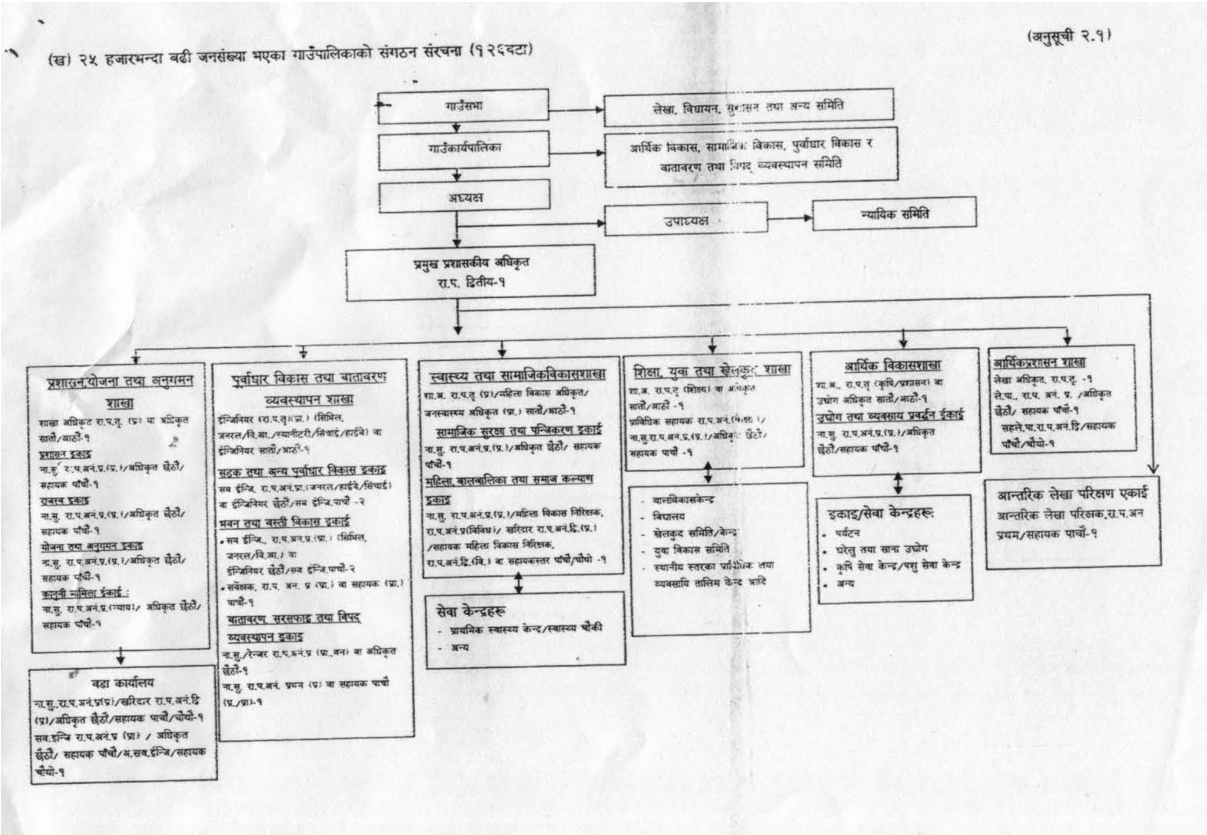

८.२ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली

८.२.१ गाउँपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु

क्र.स.	गाउँपालिकाबाट स्वीकृत ऐन, नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु
१	प्राविधिक सहायक र रोजगार सहायक पदपूर्ति सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८
२	आर्थिक ऐन
३	विषयगत समिति (कार्यसंचालन) कार्यविधि, २०७९
४	जलश्रोत तथा मुहान दर्ता कार्यविधि, २०७८
५	लेखा समितिको कार्य सञ्चालन नियमावली, २०७८
६	रुन्टीगढी गाउँपालिकाको कार्यसञ्चालन निर्देशिका, २०७८
७	रुन्टीगढी गाउँपालिकाको पूर्वाधार विकास व्यवस्थापन ऐन २०७८
८	रुन्टीगढी गाउँपालिकाको टोल विकास संस्था (गठन तथा परिचालन) कार्यविधि, २०७८
९	संघ, संस्था दर्ता तथा नवीकरण निर्देशिका, २०७८
१०	रुन्टीगढी गाउँपालिकाको औद्योगिक व्यवसाय विधेयक, २०७८

क्र.स.	गाउँपालिकाबाट स्वीकृत ऐन, नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु
११	रुन्टीगढी गाउँपालिकाको सार्वजनिक निजी साझेदारी सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक २०७८
१२	रुन्टीगढी गाउँपालिकाको तथ्याङ्क तथा अभिलेख व्यवस्थापन विधेयक, २०७८
१३	रुन्टीगढी गाउँपालिकाको प्रशासकिय कार्यविधि ऐन

८.३ गाउँ कार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरु

८.३.१ गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको विवरण

तालिका नं. १०७ : कार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको विवरण

क्र.सं.	कर्मचारीको नामथर	कर्मचारीको स्थायी ठेगाना	पद	मोबाइल नं.
१	रेमन्त बहादुर डाँगी	तुल्सीपुर ६, दाङ	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	९८४८२०२७१७
२	गणेश बहादुर बुढा	रुन्टीगढी ९ , रोल्पा	जनस्वास्थ्य अधिकृत	९७४११०५८७७
३	सानुबाबु खड्का	रुन्टीगढी गाउँपालिका ९	अधिकृत(प्रशासन)	९८४१६४९४५६
४	झग्गु के.सी	तुल्सीपुर ७, दाङ	अधिकृत(लेखा)	९८६१७२८५३१
५	अन्जु शर्मा	तुल्सीपुर उ.न.पा. १७	अधिकृत (शिक्षा)	९८६८६९८२५९
६	विशाल वोहरा	घोराही उ.न.पा. १५	सूचना प्रविधि अधिकृत	९८४४९७४४४७
७	लोकेन्द्र वली	तुल्सीपुर, दाङ	इन्जिनियर	९८४३१५८१५३
९	अम्विका पौडेल	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	रोजगार संयोजक	९८४१५३८०९८
१०	गोपाल पोखरेल	कोहलपुर न.पा. १० बाके	लेखापाल	९८५७८२४६१५
११	रुपेश अधिकारी	मर्लुङ ५, तनहु	ना. सु	९८४७८५०९७५
१२	दिपक पराजुली	कोहलपुर न.पा. ३ बाके	आ. ले. प.	९८४८६७७७१४
१४	धन बहादुर खड्का	ढङगीसरण १, दाङ	ना. सु	९८४७९८९५४६
१५	श्याममणि वि.क .	रुन्टीगढी ७, रोल्पा	पशु सेवा प्रविधिक	९८४७९५५७७२
१६	निम बहादुर डा.गी	घोराही १७, दाङ	पशु सेवा प्रविधिक	९८४७६५१६०८
१७	सुनिता पोखरेल	सुनिल स्मृति गा. पा. १, रोल्पा	सब इन्जिनियर	९८४७३०७१४०
१८	घन बहादुर डागी	माडी गा. पा ४ , रोल्पा	प्रा. स.	९८४३५४५८९४
१९	भागवत घिमिरे	तुल्सीपुर उप.न.पा, दाङ	कम्पियुटर अपरेटर	९८४७९४९१७७
२०	बद्धिराज घर्ति	त्रिवेणि गाउँपालिका, रोल्पा	सब इन्जिनियर	९८५८५०३४०५
२१	नयन बुढा	त्रिवेणी गाउँपालिका, रोल्पा	सब इन्जिनियर	९८४९००६६८८
२२	ध्रुव प्रकाश मल्ल	रुन्टीगढी ५, रोल्पा	एम आइ एस अपरेटर	९८०९७४५६७८
२३	सृजना सिंह	रुन्टीगढी ५, रोल्पा	स. ले .पा .	९८४७८५०४०१
२४	दिपेन्द्र घर्ति मगर	त्रिवेणि ७, रोल्पा	लेखापाल	९८४४९४८३३५

क्र.सं.	कर्मचारीको नामथर	कर्मचारीको स्थायी ठेगाना	पद	मोबाइल नं.
२५	हिमा कुमारी पुन मगर	खोलागाँउ ९, रुकुम	ना. प्रा. स.	९८६८६३१८९१
२६	खगेन्द्र खड्का	त्रेवेणी ८, रुकुम	खरिदार	९८४८८६४५०४
२७	शारदा रोकाय	चौरजहारी १०, रुकुम	खरिदार	९८४८१३०२६१
२८	हस्त बहादुर दर्लामी	बबइ ६,दाङ	खरिदार	९८४७९८०१२२
२९	मालती बस्नेत	रुन्टीगढी ९, रोल्पा	अ. न. मि.	९८६६९१००५७
३०	लक्ष्मी बुढा	रुन्टीगढी ६, रोल्पा	ना. प्र. स.	९८६९४८३८६६
३१	लाल बहादुर के.सी.	तुल्सीपुर उ. न. पा. १७,दाङ	अ. सव. इन्जिनियर	९८४४९३२२२४
३२	पदम रावत	तातोपानी ६, जुम्ला	अ. सव. इन्जिनियर	९८६६२१९९५६
३३	सर्मिला बाठा मगर	रुन्टीगढी गा. पा. ९ , रोल्पा	अ. सव. इन्जिनियर	
३४	सोमनाथ घर्ती	रुन्टीगढी ६, रोल्पा	पोषण संयोजक	९८६७४८९२९८
३५	नेरेन्द्र घर्ती	रुन्टीगढी ६, रोल्पा	अमिन	
३६	शान्ती बुढा	रुन्टीगढी गा. पा. ९,रोल्पा	का. स.	
३७	सुक्विर वि.क	रुन्टीगढी गा. पा. ६,रोल्पा	का. स.	९८६९७००१०४

८.३.२ गाउँ सभा तथा गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारीको विवरण

तालिका नं. १०८ : गाउँसभा तथा गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारीको विवरण

सि.नं.	जनप्रतिनिधिको नाम	पद	सर्म्पक नम्बर	ठेगाना
१	जनक पुन	अध्यक्ष	९८५७८५५५१८	रुन्टीगढी ७, रोल्पा
२	सरिता के.सी.	उपाध्यक्ष	९८४७९१४३३७	रुन्टीगढी ३, रोल्पा
३	थम बहादुर घर्ति मगर	१ नं. वडा अध्यक्ष	९८४७८४१९१४	रुन्टीगढी १, रोल्पा
४	भिउ लाल पुन मगर	२ नं. वडा अध्यक्ष	९८६७५३५६१४	रुन्टीगढी २, रोल्पा
५	गणेश गिरी	३ नं. वडा अध्यक्ष	९८६७९३०२२४	रुन्टीगढी ३, रोल्पा
६	टंक बहादुर पुन	४ नं. वडा अध्यक्ष	९८६४९५५६५०	रुन्टीगढी ४, रोल्पा
७	गोबीन्द बहादुर डाँगी	५ नं. वडा अध्यक्ष	९८४७८२६१३९	रुन्टीगढी ५, रोल्पा
८	घन बहादुर घर्ती मगर	६ नं. वडा अध्यक्ष	९८४४९२२८५७	रुन्टीगढी ६, रोल्पा
९	टेक लाल पुन	७ नं. वडा अध्यक्ष	९८४७८१०९२१	रुन्टीगढी ७, रोल्पा
१०	तुल्सी पुन	८ नं. वडा अध्यक्ष	९८६०३५८९६०	रुन्टीगढी ८, रोल्पा
११	चेत लाल खत्री	९ नं. वडा अध्यक्ष	९८६९७००४४२	रुन्टीगढी ९, रोल्पा
१२	गंगा वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	९८४९६०१६५३	रुन्टीगढी २, रोल्पा
१३	रिता के.सी	कार्यपालिका सदस्य	९८६८६६९००६	रुन्टीगढी ५, रोल्पा
१४	प्रेमा वि.क	कार्यपालिका सदस्य	९८६४३४५२८९	रुन्टीगढी ६, रोल्पा

सि.नं.	जनप्रतिनिधिको नाम	पद	सर्म्पक नम्बर	ठेगाना
१५	रेशमा बहकरी	कार्यपालिका सदस्य	९८१०९६९५६०	रुन्टीगढी ८, रोल्पा
१६	रेखबहादुर बि.क.	कार्यपालिका सदस्य	९८६५९९०४६४	रुन्टीगढी १ , रोल्पा
१७	गिरीराज कामी	कार्यपालिका सदस्य	९८४९९४८४२२	रुन्टीगढी ३, रोल्पा
१८	चन्द्री पुन	महिला सदस्य	९८६४९८५८७४	रुन्टीगढी १, रोल्पा
१९	दीलमाया कामी	दलित महिला सदस्य	९८४१८७६८०१	रुन्टीगढी १, रोल्पा
२०	फत्तेसिङ घर्तीमगर	सदस्य	९८४४९३०९३०	रुन्टीगढी १, रोल्पा
२१	बुद्धिलाल वली क्षेत्री	सदस्य	९८६८५२१२०५	रुन्टीगढी १, रोल्पा
२२	चन्द्रकली बस्नेत	महिला सदस्य	९८६६८२०५३७	रुन्टीगढी २, रोल्पा
२३	शसी राम बुढा मगर	सदस्य	९८१०८५५१७०	रुन्टीगढी २, रोल्पा
२४	बालाराम वुढा	सदस्य	९८१२८४२६६२	रुन्टीगढी २, रोल्पा
२५	सुमित्रा घर्ति पुन	महिला सदस्य	९८४६३७९२७५	रुन्टीगढी ३, रोल्पा
२६	कुन्ती सार्की	दलित महिला सदस्य	९८६६७०२१११	रुन्टीगढी ३, रोल्पा
२७	बोम बहादुर पुन	सदस्य	९८६१२९५८३७	रुन्टीगढी ३, रोल्पा
२८	काले घर्तीमगर	सदस्य	९८६४९५६२८८	रुन्टीगढी ३, रोल्पा
२९	बम कुमारी घर्ती	महिला सदस्य	९८४७८०९८७०	रुन्टीगढी ४, रोल्पा
३०	सुपारी विश्वकर्मा	दलित महिला सदस्य	९७४२४२८४३१	रुन्टीगढी ४, रोल्पा
३१	भक्त बहादुर सेन ठकुरी	सदस्य	९८४४७२३१८४	रुन्टीगढी ४, रोल्पा
३२	भुवन पुन	सदस्य	९८६५९५६७३६	रुन्टीगढी ४, रोल्पा
३३	लक्ष्मी नेपाली	दलित महिला सदस्य	९७४९४३५५४६	रुन्टीगढी ५, रोल्पा
३४	याम बहादुर बस्नेत	सदस्य	९८४४९५२३८०	रुन्टीगढी ५, रोल्पा
३५	नन्द लाल वस्नेत	सदस्य	९७४५९२८७७४	रुन्टीगढी ५, रोल्पा
३६	वसन्ती वस्नेत	महिला सदस्य	९८६९७९६८७६	रुन्टीगढी ६, रोल्पा
३७	याम वहादुर थापा	सदस्य	९८०३४८२२१७	रुन्टीगढी ६, रोल्पा
३८	गणेश बुढा	सदस्य	९८४५५८४१३८	रुन्टीगढी ६, रोल्पा
३९	साबित्रा बुढा	महिला सदस्य	९८२२९२१६८७	रुन्टीगढी ७, रोल्पा
४०	बसन्ती सुनार	दलित महिला सदस्य	९८१२९३१९०६	रुन्टीगढी ७, रोल्पा
४१	राम बहादुर रिउले मतुवाला	सदस्य	९७४८५४२२९४	रुन्टीगढी ७, रोल्पा
४२	चन्द्र बहादुर पुन	सदस्य	९८०९७४२९५३	रुन्टीगढी ७, रोल्पा
४३	तिर्थ माली सार्की	दलित महिला सदस्य	९८०९५२८३३८	रुन्टीगढी ८, रोल्पा
४४	अम लाल योगी	सदस्य	९७६५४००३६५	रुन्टीगढी ८, रोल्पा
४५	चन्द्र विर घर्ती	सदस्य	९८२२९४४९०२	रुन्टीगढी ८, रोल्पा

सि.नं.	जनप्रतिनिधिको नाम	पद	सर्म्पक नम्बर	ठेगाना
४६	गायत्री वली	महिला सदस्य	९८६१८६२३१२	रुन्टीगढी ९, रोल्पा
४७	सुनिता वि.क.	दलित महिला सदस्य	९८६४३४४९९५	रुन्टीगढी ९, रोल्पा
४८	शिवराज घर्ती	सदस्य	९८६८६८४४२०	रुन्टीगढी ९, रोल्पा
४९	टेक बहादुर बस्नेत	सदस्य	९७४४२८४०२०	रुन्टीगढी ९, रोल्पा

८.३.३ चालु आ.व.को बजेट विवरण

तालिका नं. १०९ : आ.ब २०७९/०८० को बजेट विनियोजन

क्र.सं.	विवरण	चालुआ.व. २०७९/८० को विनियोजित बजेट
१.	बजेट अनुमान	६५,२४,००,०००.००
	चालु खर्च	४५८,२३५,०००.००
	पुँजीगत खर्च	१९४,१६५,०००.००
२	आन्तरिक आय	
३	राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त रकम	
	क. नेपाल सरकार	११,०३,७२,०००.००
	ख. प्रदेश सरकार	९५,३१,०००.००
४	रोयल्टी बाँडफाँट	
	क. प्राकृतिक स्रोत रोयल्टी	७०००,०००.००
५	नेपाल सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	
	क. वित्तीय समानीकरण अनुदान	११,२७,००,०००.००
	ख. सशर्त अनुदान (चालु+पुँजीगत)	२३,१४,००,०००.००
	ग. समपूरक अनुदान	८,०००,०००.००
	घ. विशेष अनुदान	३६,५००,०००.००
६	प्रदेश सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	
	क. वित्तीय समानीकरण अनुदान	६०,८७,०००.००
	ख. सशर्त अनुदान	८,०००,०००.००
	ग. समपूरक अनुदान	१५,०००,०००.००
	घ. विशेष अनुदान	६,०००,०००.००
१०	सामाजिक सुरक्षा	६८,०००,०००.००
११	प्रदेश/स्थानीय क्षमता विकास	४००,०००.००
१२	अन्य संघ संस्थाहरुबाट प्राप्त	१५,१०,०००.००

अनुसूचीहरु

अनुसूची - १: स्रोत नक्साहरु

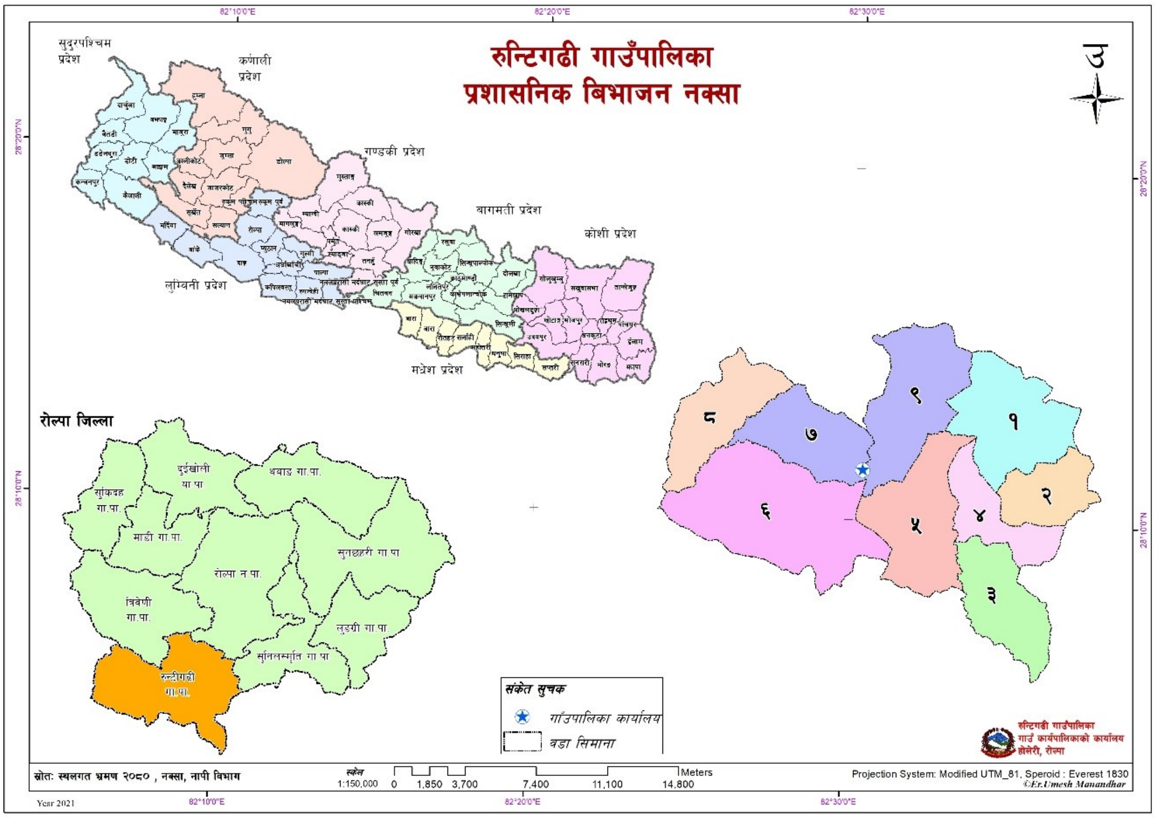

नक्सा नं. १ : *गाउँपालिकाको प्रशासनिक विभाजनको नक्सा*

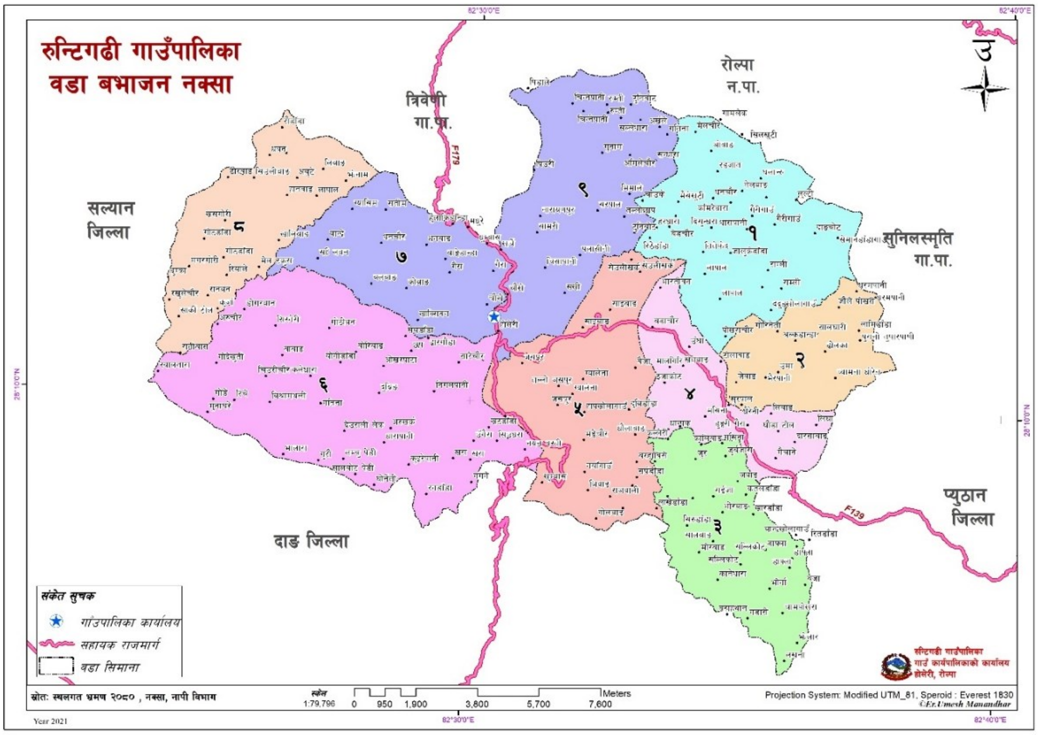

नक्सा नं. २ : *गाउँपालिकाको वडा विभाजनको नक्सा*

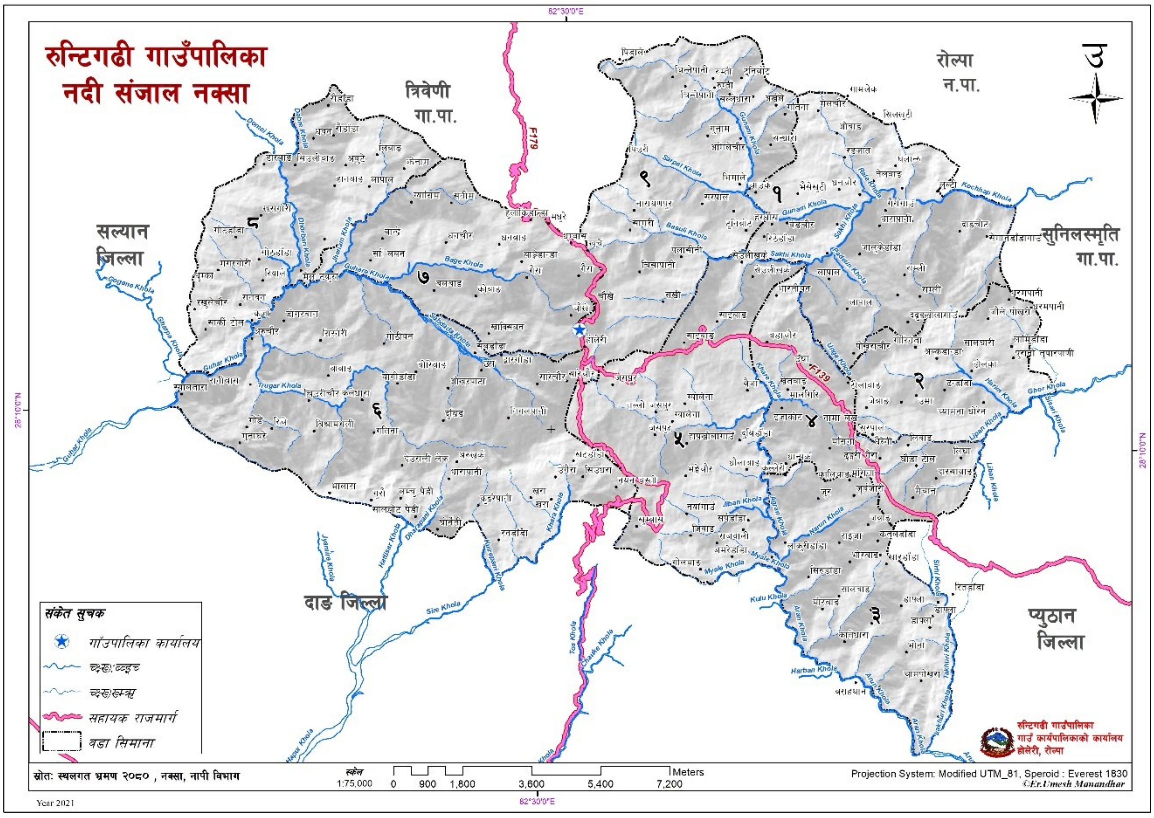

नक्सा नं. ३ : *गाउँपालिकाको नदी संजाल सम्बन्धी नक्सा*

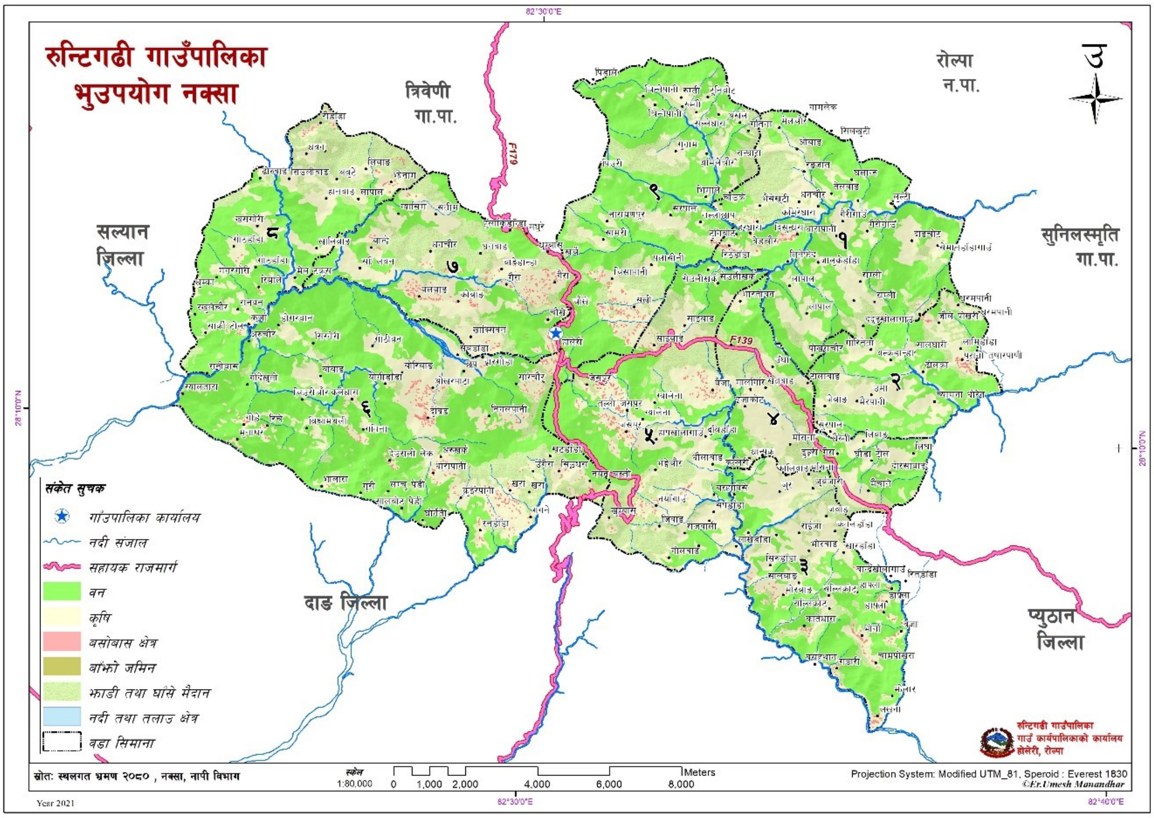

नक्सा नं. ४ : *गाउँपालिकाको भूउपयोग सम्बन्धी नक्सा*

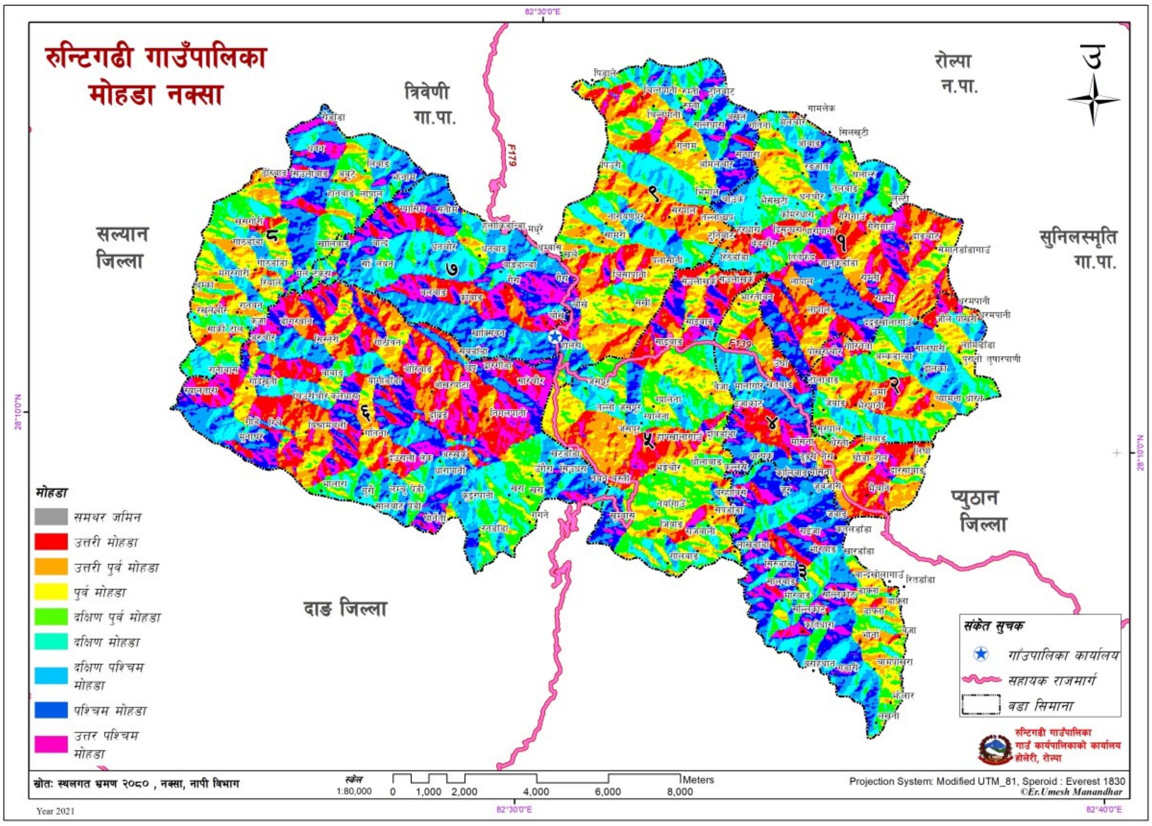

नक्सा नं. ५ : *गाउँपालिकाको मोहडा सम्बन्धी नक्सा*

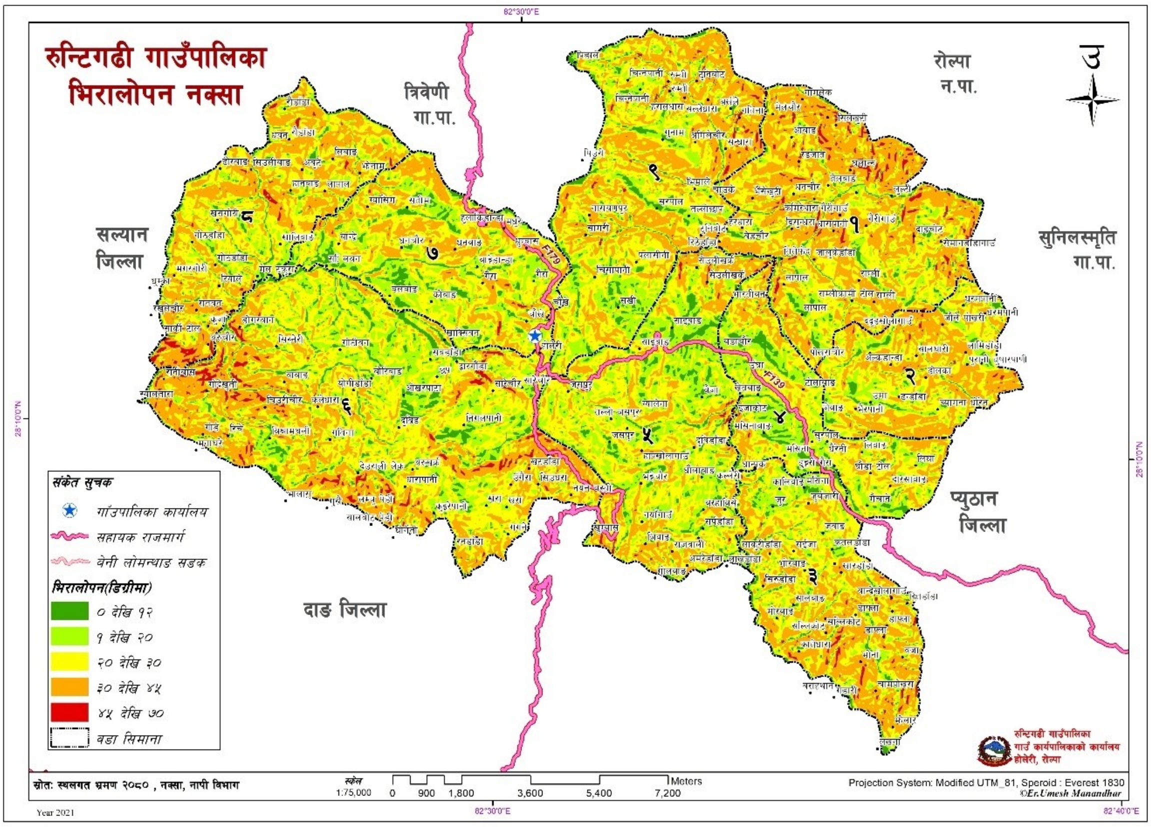

नक्सा नं. ६ : *गाउँपालिकाको भिरालोपन सम्बन्धी नक्सा*

नक्सा नं. ७ : *गाउँपालिकाको सडक संजाल सम्बन्धी नक्सा*

अनुसूची - २: पार्श्वचित्र तयारीको लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहभागीहरूको तस्विरहरू

अनुसूची - ३: माइन्यूट

आज मिति २०७९।१२।२६ गते यस रुन्टीगढी गाउँपालिकामा डिजिटल पार्श्व चित्र तयारीका लागि अभिमुखिकरण कार्यक्रममा गाउँपालिका कार्यालय होलेरी, रोल्पाका उपाध्यक्ष श्री सरिता के सीज्यूको अध्यक्षतामा तपसिलका उपस्थितिमा बसि देहाय बमोजिम कार्यक्रम गरियो।

<u>तपसिल</u>

क.सं.	नामथर	पद	ठेगाना	दस्तखत
१	जनक पुन	अध्यक्ष	रुन्टीगढी ७, रोल्पा	
२	सरिता के.सी.	उपाध्यक्ष	रुन्टीगढी ३, रोल्पा	
३	थम बहादुर घर्ती मगर	१ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी १, रोल्पा	
४	भिउलाल पुन मगर	२ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी २, रोल्पा	
५	गणेश गिरी	३ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी ३, रोल्पा	
६	टंक बहादुर पुन	४ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी ४, रोल्पा	
७	गोविन्द बहादुर डाँगी	५ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी ५, रोल्पा	
८	घन बहादुर घर्तीमगर	६ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी ६, रोल्पा	
९	टेकलाल पुन	७ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी ७, रोल्पा	
१०	तुल्सी पुन	८ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी ८, रोल्पा	
११	चेतलाल खत्री	९ नं वडा अध्यक्ष (कार्यपालिका सदस्य)	रुन्टीगढी ९, रोल्पा	
१२	रेशमा बहकरी	कार्यपालिका सदस्य	रुन्टीगढी ८, रोल्पा	रेशमा
१३	प्रेमा वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	रुन्टीगढी ६, रोल्पा	प्रेमा
१४	रिता के.सी.	कार्यपालिका सदस्य	रुन्टीगढी ५, रोल्पा	
१५	गंगा वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	रुन्टीगढी २, रोल्पा	गंगा
१६	रेख बहादुर वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	रुन्टीगढी १, रोल्पा	
१७	गिरीराज कामी	कार्यपालिका सदस्य	रुन्टीगढी ३, रोल्पा	
१८	रेमन्त बहादुर डाँगी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	रुन्टीगढी गाउँपालिका	
१९	सानुबाबु खड्का	प्रशासन अधिकृत	रुन्टीगढी गाउँपालिका	
२०	झग्गु के. सी.	लेखा अधिकृत	रुन्टीगढी गाउँपालिका	
२१	याम बहादुर थापा	का.वा. प्रशासक वडा ६	— ,, — ,,	
२२	दिपक पराजुली	आ.ले.प.	,,	

२३	दिपेन्द्र पतिगिरा	लेखापाल	त्रिवेणी ५ रोल्पा
२४	विशाल बोहरा	सूचना प्रविधि अधिकृत	रुन्टीगढी गा.पा
२५	पारसमणि रोकी	रोजगार सहायक	,, ४
२६	ध्रुव प्रकाश मल्ल	प्र. प्रशासन (सहायक)	,, ५
२७	अनुप शर्मा	शिक्षा अधिकृत	रुन्टीगढी गा.पा.
२८	आम्बिका पौडेल	सौ.प.	,,
२९	सुगना सिंह	स.ले.पा.	,, ,,
३०	हिमा पुनमगर	ना.प्रा.स.	,, ,,
३१	श्यामकली विश्वकर्मा	प.स.प्रा.	,, ,,
३२.	मनोहर ब. बुढा	जनस्वास्थ्य अधिकृत	,, ,,